

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

es-SUYÛRÎ'NİN KENZÜ'L-İRFÂN'INDA KIRAATLER VE
ANLAMA ETKİSİ

Hamit Avşar KARACA

Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Seyfullah EFE

İZMİR - 2019

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Hamit Avşar KARACA
Öğrenci No : 2016800310
Tez Başlığı : es-Suyürinin Kenzüll-İrfan'ında Kıraatler ve Anlama Etkisi

Savunma Tarihi : 31/07/2019
Danışmanı : Dr.Öğr.Üyesi Seyfullah EFE

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>
Dr.Öğr.Üyesi Seyfullah EFE	- Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof.Dr. Ömer DUMLU	- Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç.Dr. İskender ŞAHİN	- İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

İmza

Hamit Avşar KARACA tarafından hazırlanmış ve sunulmuş olan bu tez savunmada başarılı bulunarak oy birliği() / oy çokluğu() ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Metin ARIKAN
Müdür

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “es-Suyûrî’nin Kenzü’l-İrfân’ında Kiraatler ve Anlama Etkisi” adlı çalışmanın tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

....../....../.....

Hamit Avşar KARACA

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

es-Suyûrî'nin Kenzü'l-İrfân'ında Kıraatler ve Anlama Etkisi

Hamit Avşar KARACA

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Tefsir Programı

Bu araştırmada es-Suyûrî'nin *Kenzü'l-İrfân fî Fıkhî'l-Kur'ân* adlı tefsiri kıraatler bağlamında ele alınmıştır. Bu kıraatler sadece tesbit edilmekle kalmayıp bunların Kur'ân'ı anlamaya ne gibi bir etkisi olduğu incelenmiştir. Üzerinde çalışmış olduğum tezi farklı kılan bir özellik ise eserin Şii bir müfessir tarafından yazılan bir tefsir olmasıdır. İşte bizim buradaki amacımız Ehli sünnet müfessirlerinin tefsirinden ziyâde, Şiâ tefsirini ve Şii müfessirlerin Kur'ân'ı tefsir ederken nasıl bir yol takip ettiklerini, özellikle ahkâm tefsirlerinde ahkâm ayetlerini kıraatler çerçevesinde nasıl değerlendirdiklerini gün yüzüne çıkarmak ve kıraatin Kur'ân'ın anlamına ne gibi bir etkisi olduğunu incelemektir. Çalışma iki bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde öncelikle Suyûrî'nin hayatına, eserlerine ve öğrencilerine değinilmiştir. Yine bu bölümde Suyûrî'nin üzerinde çalışmış olduğumuz *Kenzü'l-İrfân fî Fıkhî'l-Kurân* adlı eserinin gerek içeriği gerekse kullandığı metot, kaynaklar vb. gibi konular genişçe ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise bu kıraatler eserdeki bulundukları bölümler alt başlığında bir bir açıklanmış ve bu kıraatlerin Kur'ân'ın anlamına ne gibi bir etkisi olduğu incelenmeye çalışılmıştır. Çalışma sonuç ve kaynakça ile bitirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Suyûrî, Kenzu'l-İrfân, Kıraat, Şia, Ehli Sünnet, Ahkam, Tefsir.

ABSTRACT

Master's Thesis

Recitations and Their Impact on the Understanding of the Qur'an in Kanz Al-Irfān

Fi Fiqh Al-Qur'an by Suyuri

Hamit Avşar KARACA

Dokuz Eylül University

Institute of Social Sciences

Department of Basic Islamic Sciences

Tafsir Program

This study examines Suyuri's commentary *Kanz al-Irfān fi Fiqh al-Qur'an* in the context of recitations. The recitations have not only been identified but also examined what effect they have on the understanding of the Qur'an. What makes this thesis different is that it was written by a Shiite commentator. Our aim is to reveal which method Shiite commentators follow to interpret the Qur'an, how they evaluate the verses of *ahkām* within the framework of recitations, and to examine what impact the recitations have on the meaning of the Qur'an. The study consists of two parts.

In the first section, Suyûrî's life, works, and students are mentioned. In this section, we discussed Suyûrî's *Kanz al-Irfān fi Fiqh al-Qur'an* with its content as well as the methods used, sources etc. topics extensively.

In the second section, the recitations are explained one by one in the subsections. The effect of these recitations on the meaning of the Qur'an has been studied. The study was completed with results and references.

Keywords: Suyûrî, *Kanz al-Irfān fi Fiqh al-Qur'an*, Recitations, Shi'a, Ahl al-Sunnah, *Ahkām*, Tafsir.

es-SUYÛRÎ'NİN KENZÛ'L-İRFÂN'INDA KIRAATLER VE ANLAMA ETKİSİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
TABLolar LİSTESİ	x
EKLER LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SUYÛRÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE TEFSİRİ

1.1. SUYÛRÎ'NİN HAYATI, ŞAHSİYETİ VE İLMÎ KONUMU	8
1.1.1. Hocaları	9
1.1.2. Öğrencileri ve Kendisinden Rivayette Bulunanlar	9
1.1.3. Eserleri	10
1.1.4. Suyûrî'nin İlmî Kişiliği	12
1.2. KENZÛ'L-İRFÂN FÎ FIKHÎ'L-KUR'ÂN VE TANITIMI	14
1.2.1. Mukaddimede Ele Aldığı Konular	16
1.2.2. Eserin Muhtevası	17
1.2.3. Eserde Ele Alınan Ayetler	25
1.2.4. Eserin Kaynakları	45
1.2.5. Suyûrî'nin Kıraatlere Bakışı ve Tanımlaması	48
1.2.5.1. Kıraat Vecihlerine Dair Açıklaması	49
1.2.5.2. Kıraatler Mütevatir midir? Değil midir? Konusuna Bakışı	53

1.2.5.3. Kıraatlere Verdiği Önemi	57
-----------------------------------	----

1.2.5.4. Eserinde Tercih Ettiği Kıraat İmamları	58
---	----

İKİNCİ BÖLÜM

KENZÜ'L-İRFÂN FÎ FİKHİ'L-KUR'ÂN'DA KIRAATLER VE ANLAMA ETKİSİ

2.1. KENZÜ'L-İRFÂN FÎ FİKHİ'L-KUR'ÂN'DA KIRAATLER VE ANLAMA ETKİSİ	63
2.1.1. Temizlik Bölümünde Tespit Edilen Kıraatler ve Anlama Etkisi	64
2.1.2. Namaz Bölümünde Tespit Edilen Kıraatler ve Anlama Etkisi	73
2.1.3. Oruç Bölümünde Tespit Edilen Kıraatler ve Anlama Etkisi	81
2.1.4. Zekât Bölümünde Tespit Edilen Kıraatler ve Anlama Etkisi	82
2.1.5. Hac Bölümünde Tespit Edilen Kıraatler ve Anlama Etkisi	84
2.1.6. Cihâd Bölümünde Tespit Edilen Kıraatler ve Anlama Etkisi	91
2.1.7. Kazançlar Bölümünde Tespit Edilen Kıraatler ve Anlama Etkisi	94
2.1.8. Alışveriş Bölümünde Tespit Edilen Kıraatler ve Anlama Etkisi	96
2.1.9. Borç Bölümünde Tespit Edilen Kıraatler ve Anlama Etkisi	96
2.1.10. Nikâh Bölümünde Tespit Edilen Kıraatler ve Anlama Etkisi	104
2.1.11. Yiyecek ve İçecekler Bölümünde Tespit Edilen Kıraatler ve Anlama Etkisi	109
2.1.12. Miras Bölümünde Tespit Edilen Kıraatler ve Anlama Etkisi	109
2.1.13. Kabahatler Bölümünde Tespit Edilen Kıraatler ve Anlama Etkisi	110
2.2.14. Yargılama ve Şahitlik Bölümünde Tespit Edilen Kıraatler ve Anlama Etkisi	110
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	112
KAYNAKÇA	114
EK	

KISALTMALAR

b.	Bin/İbn
çev.	Çeviren
H.z.	Hazreti
a.s.	Aleyhisselam
thk.	Tahkik
m.	Milâdî
h.	Hicrî
ş.	Şemsî
nşr.	Neşreden
s.	Sayfa
ss.	Sayfalar arası
ö.	Ölüm
vb.	Ve benzeri
bty.	Basım tarihi yok
byy.	Basım yeri yok

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Eserin Muhtevası	s. 18
Tablo 2: Eserde Ele Alınan Ayetler	s. 26
Tablo 3: Yedili Kıraat Tasnifi	s. 60
Tablo 4: Onlu Kıraat Tasnifi	s. 61
Tablo 5: On Dörtlü Kıraat Tasnifi	s. 62

EKLER LİSTESİ

EK 1: Fihristin Arapçası

ek s.124.

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu, Amacı ve Metodu

Kur'ân-ı Kerîm'in nüzulünün başladığı daha o günlerden beri anlaşılamayan yerleri Hz. Peygamber tefsirini yapmıştır. Kur'ân ilahi kitapların sonuncusudur. Tüm insanlığa gönderilmiş evrensel bir kitaptır. İnsanların gerek dünyevî ve gerekse uhrevî saadetlerini elde edebilmeleri için bu hidayet rehberi Kur'ân'ın muhataplarınca iyi anlaşılması gerekmektedir.

Kur'ân'ı iyice anlamamıza yardımcı olan ilimlerden biri de tefsir ilmidir. Tarihten günümüze Kur'ân-ı Kerîm'in birçok tefsiri yapılagelmiştir. Bunu yaparken de kimisi rivayetlere bağlı kalarak yapmış, kimisi ise kendi mezhep, fırka ve görüşlerinin ışığında dirayet yoluyla açıklama cihetine gitmişlerdir.

İşte bizim buradaki amacımız Ehli Sünnet müfessirlerinin tefsirinden ziyâde, Şîî bir tefsiri ele aldık. Zira Şîâ pek bilinmemekte bu yüzden Şîâ tefsirini ve Şîî müfessirlerin Kur'ân'ı tefsir ederken nasıl bir yol takip ettiklerini, özellikle ahkâm tefsirlerinde ahkâm ayetlerini kıraatler çerçevesinde nasıl değerlendirdiklerini gün yüzüne çıkarmak ve kıraatin Kur'ân'ın anlamına ne gibi bir etkisi olduğunu incelemektir.

Bu çalışmayı hazırlarken öncelikle kıraatin ne demek olduğunu iyice kavrayabilmek için tezimizin yardımcı kaynağı olan Abdulhamit Birışık "**Kıraat İlmi ve Tarihi**" adlı kitabından yararlandık.

Çalışmamızda Suyûrî'nin tercih ettiği kıraatleri ve bu kıraatlere konu olan ayetleri bulundukları cilt ve sayfa numaralarına atıfla gösterdik. Okuyana kolaylık sağlaması açısından Suyûrî'nin eserinde konularına göre yararlandığı ayetleri ve bu ayetlerle ilişkilendirdiği kıraatleri tablolar halinde göstermeye çalıştık.

Araştırmanın Kaynakları

Araştırmamızda tespit ettiğimiz kıraatlerin başka hangi vecihlerle okunduğunu anlamak için farklı kıraat kitaplarından yararlandık. Bu kitapların başında İbn Hâleveyh (ö. 370/980)'in, **“el-Hücce fi'l-Kırâ'âti's-Seb”** eseri ve İbnu'l- Cezerî (ö. 833/1429)'nin, **“en-Neşr fi'l-Kırâ'âti'l- 'aşr”** adlı eseri gelmektedir. Elbette ki bu kıraatleri sadece tespit etmekle kalmayıp anlamlarını doğru verilebilmemiz için de farklı kitaplardan faydalandık. Bu kitaplar arasında Yahya b. Ziyâd el-Ferrâ (ö. 207/822) **“Meâni'l-Kur'ân”** adlı eseri, Ebû İshâk ez-Zeccâc (ö. 311/923)'ın **“Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbu”** adlı eseri, Muhammed b. Ahmed el-Ezherî ö. 370/980'nin **“Meâni'l-Kıraât”** adlı eseri, Mekkî b. Ebû Tâlib (ö. 437/1045)'in **“el-Hidâye ilâ Bulûgi'n-Nihâye fî 'ilmi Me'âni'l-Kur'ân ve Tefsîrihi”** adlı eseri ve Ahmet el-Kirmânî (ö. 563'den sonra)'nin **“Mefâtihi'l-Eğânî fi'l-Kırââti ve'l-Meânî”** adlı eserinden kaynak olarak istifade ettik. Ayetlerin meâlleri verilirken Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hazırlamış olduğu **“Kur'ân Yolu Türkçe Meâl Tefsiri”** esas alınmıştır.

Kıraat imamlarının okuyuşunun dışında sahabenin kendi mushaflarına açıklama ve Kur'an'ın tefsiri mahiyetinde (müddrec) kaydettiği kıraatleri, ve bu kıraatlerin geçtiği yerleri, bu kıraatlere konu olan ayetlerin sebab-i nüzûllerini tespit edebilmek için de Taberî (ö. 310/923) **“Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân”**, Abdulkâhir el-Cürcânî (ö. 471/1078-79) **“Derecû'd-Dürer fî Tefsîri'l-Âyi ve's-Süver”**, Beğavî (ö. 516/1122) **“Meâlimu't-Tenzîl fî Tefsîri'l-Kur'ân”**, Zemahşerî (ö. 538/1144), **“el-Keşşâf”**, Tabersî (ö. 548/1154) **“Mecmau'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân”**, Kurtûbî (ö. 671/1273) **“el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân”**, Celâleddin el-Mahallî (ö. 864/1459) **“Tefsîrü'l-Celâleyn”** gibi vb. birçok tefsir kaynağından yararlandık.

Hadis ilmi açısından gerek Hz. Peygamberden gerekse Şiâ İmamlarından gelen nakilleri tespit edebilmek için hadislerin ekseriyetini içinde barındıran Kütüb-ü Sitte'nin ihtiva ettiği altı temel hadis kitabı ve Şiâ'nın dört temel hadis kaynağından vb. hadis ilmiyle ilgili eserlerden yararlandık.

Kur'ân İlimleri açısından Zerkeşî (ö. 794/1392) “**el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân**” adlı eserinden, eserde verilen kelime anlamlarının doğru tespit edilebilmesi için lûgat kaynağı olarak Cevherî'nin (ö. 393) **Sıhahu'l-Lüğa**, er-Râğıb el-İsfehânî'nin (ö. V/XI. yüzyılın ilk çeyreği) “**Müfredâtü Elfazi'l-Kur'ân**”, İbn Manzûr'un (ö. 711/1311) “**Lisânu'l-Arab**”, Ezherî'nin (ö. 905/1499) **Tehzîbu'l-Lüğa**, vb. dil kaynaklarından faydalandık. Yine müfessirin istişhâdda bulunduğu şiirleri tespit edebilmek için de Gaylân b. Ukbe Zü'r-Rumme'nin (ö. 117/735) “**Dîvânü Zi'r-Rumme**” adlı eseri ya da eserine yapılan şerhinden ve ayrıca ilgili diğer divan kitaplarından istifade ettik. Tarih kaynağı olarak ise el-Vakidî (ö. 207/823)'nin “**el-Meğazî**”sinden istifade ettik.

Araştırmanın Sorunları

Suyûrî'nin eserinde kullandığı kaynakları çıkartırken bazen zorluklarla karşılaşabildik. Zira Suyûrî başka bir müellif ve eserden atıf yaparken ya müellifin kısa bir ismini ya da yararlandığı eserin birkaç kelimesini vermekle yetinmiştir. Dolayısıyla yaptığımız araştırmalarda gerek eserin gerekse müellifin isim yönünden birçok benzeriyle karşılaştık. Yine aynı şekilde esere Muhammed Bâkır el-Behbûdî tarafından yapılan tahkik çalışmasında, hadislerin tahriri ve ayetlerin tespitinde bazı hatalarla karşılaştık. Nitekim bazen atfedilen ayet numarası veya hadisin bulunduğu kaynaklara yanlış atıfta bulunulmuştur. Ya da bazı kaynaklar Suyûrî'nin ölümünden sonraki müelliflere aitti. Tüm bu sorunları izale etmek için atıf yapılan doğru kaynağı büyük bir titizlikle araştırıp göstermeye çalıştık. Kaynaklara, ya da zikredilen müelliflerin isim ve eser bilgilerine ulaşırken Diyânet İslâm Ansiklopedisi ve Şîî literatürün hemen hemen bütün eserlerini içerisinde barındıran bir siteden¹ yararlandık. Aynı şekilde Suyûrî kıraatlerin ayetin manasına etki edip etmemesi noktasında pek açıklama getirmemiştir. Bu yüzden tüm bu kıraatlerin anlamlarının tespitini ilgili kaynaklardan ve özellikle Suyûrî'den önce yaşayan kimselerden bulup vermeye çalıştık. Gerek kıraatlerin tespitinde gerekse anlamlarının doğru verilebilmesi için yararlandığımız kaynaklar yukarıda zikredilmiştir. Suyûrî kıraatleri zikrederken zaman zaman bu kıraatlerin

¹ <http://ar.lib.eshia.ir/> (11.11.2018)

ahkâmdaki yerini de belirtmiştir. Biz de bu hükümleri yeri geldiğinde maddeler halinde verdik.

Suyûrî ve Eserleri Hakkında Yapılan Çalışmalar

Suyûrî, İran ilim havzasında çok meşhur olmasına rağmen ülkemizde tanınmayan bir müfessirdir. Bu durum ise tezimizi önemli kılan faktörlerin başında gelmektedir. Zira ülkemizde Suyûrî hakkında genişçe akademik bir çalışma yapılmamıştır. İlgili araştırmalarımız sonucunda ülkemizde Suyûrî'nin amellerin yaratılışı hakkında görüşlerine dair yazılmış sadece bir makaleye ulaşabildik. Bu makale de “İslâm düşünce tarihindeki geleneksel teolojik yaklaşıma uygun olarak Ehl-i Sünnet, Mu'tezile ardında da Şîî-İmâmî perspektifinde olup, ele alınan konular itikadî mezhepler tarihi ya da kelâm araştırmacıları tarafından ya bir mezhep ekseninde müstakil olarak ya da mezheplerin görüşleri mukayeseli olarak ele alınmıştır.”²

Araştırmalarımız neticesinde ülkemiz dışında “Suyûrî'nin Ahkâm Ayetlerindeki Metodu ve Kenzü'l-İrfân fî Fıhki'l-Kur'an adlı Tefsirinde Uygulaması” adlı bir makaleye³ ulaştık. Öncelikle bu makalede Suyûrî'nin adı, künyesi, hocaları, öğrencileri ve telif ettiği eserlerine dair icmali de olsa kısaca değinilmiştir. Daha sonra ise Kenzü'l-İrfân'ın içeriğine, Suyûrî'nin metoduna ve bu eserin baskılarına değinilmiştir. Makalede metodundan bahsedilirken Suyûrî'nin eserinin içeriği bağlamında “Fıkhü'l-Kur'an” sahibi Kutbüddîn er-Ravendî'den bazı takdim ve tehirler dışında etkilendiği söylenmiştir. Yine bu makalede Suyûrî'nin Ravendî'nin bazı görüşlerini alıp Şîî de olsa bazı görüşlerini reddettiği söylenmiştir. Bunun örnekleri ise yeri geldiğinde açıklanmıştır.

İran da yapılan araştırmalara göz attığımızda ise İzedi Ferd Ali Ekber'in bir makalesine⁴ ulaşılmıştır. Bu makale de Kenzü'l-İrfân'ın çeşitli özelliklerine değinilip, ahkâm tefsirlerinin önemlilerinden olduğu vurgusu yapılmıştır. Yine Kenzü'l-İrfân'ın

² Yakup Keskin, “Beşerî Sorumluluk ve Fâzıl El-Mikdâd Es-Suyûrî el-Hillî'ye Göre Amellerin Yaratılışı”, **Kelam Araştırmaları Dergisi** 8:1, 2010, s. 152.

³ Ali el-Kumbî, Menhecû's-Suyûrî fî âyâtî'l-Ahkâm, **Risaletü'l-Kur'an**, byy, bty, s. 45.

⁴ İzedi Ferd Ali Ekber, Vijakihayi Tefsirü Fıkhî Kenzü'l-İrfân Fadıl Mikdâd, **İlahiyat ve Meârifü'l-İslâmî Dergisi**, 1386, Sayı:78, s. 43.

çok nüshası olduğuna, eserde kelâmî meselelerin de tartışıldığına değinilmiştir. Aynı şekilde Masum imamların rivayetlerine, lügavi meselelerin tahlillerine, ayet terkiplerine, çeşitli usul kaidelerine değinilir.

Yine eserin fıkıh babına göre yazıldığını, Kurtubî ve Cessâs gibi değil de farklı tertibinin olduğunu, diğerlerinin aksine ele aldığı konularla ilgili ayetleri dağınık bir şekilde değil de daha düzenli bir şekilde ele aldığını, pek çok kaynağı içerdiğini ve örneklerinin ise gayet iyi olduğu söylenmiştir. Yine makalede Suyûrî'nin hüküm çıkarmada aklî istidlalden yararlandığı ve mantıkî çıkarımlarda bulunduğu belirtilmiştir.

Kıraat ve Şiâ'nın Kıraatlere Bakışı

Kırâat (قراءة) kelimesi Arap dilinde ka-ra-e (قرأ) kök fiilinden türemiş bir isimdir. Bu kök sözlükte daha çok zamanın geçmesi, kadının adetli olması ve/veya adetten temizlenmesi/kesilmesi (ezdâd), hayvanın hâmile kalması ve doğurması, birşeyi biriktirip birbirine katma anlamıyla birlikte okumak, tilavet etmek, telaffuz etmek anlamları da vardır.⁵

Kıraat ilmi denildiğinde akla gelen büyük kıraat âlimi İbnü'l-Cezerî (ö. 833/1429) kıraat ilminin tarifini yaparken şunları söylemiştir:

“Kıraat Kur'ân-ı Kerîm'in kelimelerinin ravilerden gelen nakillere dayanarak nasıl okunması gerektiğini ve bu kelimeler üzerindeki ihtilafların keyfiyetini bildiren ilmî bir disiplindir.”⁶

Kıraat kısaca kıraat imamları arasındaki okuyuş farklılıklarını ele alan bir ilimdir.

Şiâ içerisinde, sahih kıraatleri yedi ile on kıraatten ibaret görenler olduğu gibi sahih kıraat ilkelerine sahip başka kıraatlerle de Kur'an'ı okumaya cevaz verenler de

⁵ Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî, *Sihahu'l-Lüğa*, Dâru'l-İlmi li'l-melâyîn, Beyrut 1407/1987, Cilt:1, s. 64; Ebü'l-Velîd Zeynüddîn Hâlid b. Abdillâh b. Ebî Bekr el-Vakkâd el-Ezherî, *Tehzîbu'l-Lüğa*, Dâru İhyâi't-Türâsi'il-Arabî, Beyrut 2001, Cilt:9, ss. 208-210; İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânu'l-Arab*, “ka-ra-e” md, Daru Sâdır Beyrut 1414, Cilt:1, s. 128; Abdulhamit Birışık, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, Emin Yayınları, Bursa 2014, Baskı:2, s. 21.

⁶ Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf el-Cezerî, *Müncidü'l-mukriîn ve mürşidü't-tâlibîn*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1420/1999, Baskı:1, s. 9.

olmuştur. Buna karşın tüm kıraatleri bir tarafa bırakıp sadece Asım'ın Hafs rivayetini tercih edenlerde bulunmaktadır. Kısacası, kıraatler konusunda mezhep içerisinde tek bir anlayış hâkim değildir. Bunda Şia'nın kendi içinde Ahbârî ve Usûlî olmak üzere iki farklı kanattan müteşekkil olmasının etkisi olduğu gibi her bir müçtehidin kendi yaşadığı çağa göre yeni yoruma ve kanaate sahip olmasının ya da görüş sahibi âlimin Ehl-i sünnet ile olan diyalogu sonucu bilgi alışverişiyle ortaya çıkan etkileme / etkilenmelerin etkisinin olduğu muhakkaktır.⁷

Şiâ'ya göre Kur'ân mütevâtir olup kıraatler mütevâtir değildir. Kur'ân'ın mütevâtir olduğu tüm Müslümanların ittifakıyla sabittir. Kıraatlerin mütevâtir olmadığının delilleri; ravilerin sika olmaması, bunların rivâyet ettiği haberlerin âhâd olması, her kıraat imamının kendi kıraatini tek başına rivâyet etmiş olması, her imamın kendi kıraatinin doğruluğuna delil getirmesi ve diğer kıraatleri reddetmesidir. Şayet kıraatler mütevâtir olsaydı bunların hiçbirisi söz konusu olmazdı.⁸

Kıraatlerin mütevatirliği konusuna Suyûrî'nin de görüşüne yer vermek istiyoruz. Suyûrî bu konuda özetle şöyle der:

“Bu konu İslam ülkelerinde tam anlamıyla bilinmiş değildir. Zirâ ne zaman ki âlimler kıraatlere dair eserler te'lif ettiler ki bunun öncülerinden olan Ebû Übeyd el-Kâsım b. Sellâm b. Miskîn el-Herevî (ö. 224/838), Ebû Câ'fer et-Taberî (ö. 310/923), ve Ebû Hâtim es-Sicistânî (255/869) bu kıraatlerin zayıf olduğunu eserlerinde zikretmişlerdir. İbn Mücâhid (ö. 324/936) Bağdat'ta hicrî üçyüzüncü yılın başlarında bu işe başladığında onun hakkında şöyle dediler: O yedi kıraati meydana getirdi. İbn Mücâhid'in elinden çıkan bu yedi kıraat geniş bir şöhrete kavuştu. Velhâsıl iki kapak arasında olan Kur'ân âyetleri mütevâtirdir ancak kıraatler mütevâtir değildir. Bilakis kıraatler kurrâların ictihâdları olup

⁷ Mehmet Ünal, “Kıraat Kriterleri Bağlamında Kıraatlerin Tevâtürü Meselesi ve Şiâ'nın Buna Bakışı”, **Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi**, Cilt:8, Sayı:3, Eylül-Aralık 2011, ss. 98-99.

⁸ Ziya Şen, **Şiâ'nın Kıraatlere ve Kur'ân Tarihine Bakışı**, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2012, Baskı:1, s. 187.

(sened itibariyle) Hz. Peygambere ulaştığına dair subût bulmamış âhâd haberlerdir.”⁹

Yalnız Suyûrî 2. cildin Nikâh bölümünde kıraatlerin kesinlikle mütevâtir olmadığını söylemekle birlikte sadece bir kıraatin mütevâtir kıraatlerden sayılmasını temenni eder. O da Nisâ Sûresi 4/24. âyetinde zikredilen kıraattir. Bu konuya ise “Nikah Bölümü Tespit Edilen Kıraatler ve Anlama Etkisi” adlı kısımda değinilecektir.

⁹ Ebû Abdillâh Cemâlüddîn Mikdâd b. Abdillâh b. Muhammed b. el-Hüseyn es-Süyûrî el-Hillî el-Esedî, **Kenzü'l-İrfân Fî Fıkhi'l-Kur'ân**, el-Mektebetü'l-Mürtedaviyye, Tahran k.ř. 1343, Cilt:1, ss. 43-44.

BİRİNCİ BÖLÜM

SUYÛRÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE TEFSİRİ

1.1. SUYÛRÎ'NİN HAYATI, ŞAHSİYETİ VE İLMİ KONUMU

Tam adı Ebû Abdillâh Cemâlüddîn Mikdâd b. Abdillâh b. Muhammed b. el-Hüseyn es-Suyûrî el-Hillî el-Esedî (ö. 826/1423) olan bu Şii âlimi'nin VIII. (XIV.) yüzyılın ikinci yarısında Hille'ye bağlı Süyûr köyünde doğmuş olduğu bilinir. Son dönem fakihleri tarafından ise daha çok Fâdıl es-Suyûrî ve Fâdıl Mikdâd olarak bilinir.¹⁰

Suyûrî gerek tabakât kitaplarında gerekse başka kitaplarda âlim, faziletli, kelâmcı, muhakkik, müdakkik, fukahânın büyüklerinden olan, yüksek mertebeye sahip kişiler ve nakil ile akıllı bir araya toplayan büyük şeyhler arasında nitelendirilmiştir.¹¹ Yine Hânsârî onun “son dönem fakihlerinden olup künyesinin Ebû Abdullah olduğunu söylemiştir.”¹²

Başta gelen hocası Şehîd-i Evvel (ö. 786/1384) diye bilinen Muhammed b. Mekki b. Muhammed'dir. Ayrıca Ziyâeddin Abdullah el-A'recî ve Amîdüddin Abdülmuttalib b. Abdülkerîm'den ders aldı. Hille ve Necef'te eğitim gördükten sonra Necef'te ileride bir süre kendi adıyla anılacak olan bir medrese yaptırdı. Eskiden en önemli medreselerden biri sayılan ve günümüzde bânisi İkinci Selim Hân'a nisbet edilerek Selimiyye adıyla bilinen medresede çok sayıda öğrenci yetiştirdi. Bunlar arasında oğlu Abdullah, Zeynüddin Ali b. Hasan Alâle, Cemaleddin İbn Fehd Hüseyin b. Alâeddin. Muzaffer b. Fahreddin el-Kummî ve Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Esedî gibi alimler bulunmaktadır. Hayatı hakkında pek bilgi olmayan Suyûrî Necef'te vefat etti ve orada defnedildi.¹³

¹⁰ İlyas Üzümlü, “Süyûrî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2010, Cilt:38, s. 187.

¹¹ Şeyh Esedullah et-Tüsterî, *Mekâbisü'l-Envâr ve Nefâisü'l-Esrâr*, Müessesetü Âl-i Beyt, bty, s. 14; Muhammed Bâkır b. Muhammed Takî b. Maksûd Alî el-Meclisî, *Bihârü'l-Envâr*, Müessesetü'l-Vefâ, Beyrût 1403, Cilt: 1, s. 41.

¹² Muhammed Bâkır el-Hânsârî, *Ravdâtu'l-Cennât fi Ahvâlî'l-Ulemâ ve's-Sâdât*, (thk. İsmâiliyân), Kum h.ş. 1390, Cilt:7, s.174.

¹³ Üzümlü, “Süyûrî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2010, Cilt:38, s. 187.

1.1.1. Hocaları

Kaynaklar müellifin şu 3 hocasından bahsetmektedir.

1. Şehîd-i Evvel (ö. 786/1384)¹⁴
2. Ziyâeddîn Abdullah el-A‘recî el-Hillî (ö. 786)¹⁵
3. Muhammed b. el-Hüseyn b. Yusuf b. Ali b. el-Mutahher el-Hillî (682-771)¹⁶

1.1.2. Öğrencileri ve Kendisinden Rivayette Bulunanlar

1. Zeynüddîn Ali b. Hasan Alâle¹⁷
2. Muzaffer b. Fahreddîn el-Kummî¹⁸
3. Ebû'l-Abbas Ahmed b. Muhammed el-Esedî (ö.841)¹⁹
4. Ebû Hasan Ali b. Hilâl el-Cezârî²⁰
5. Şemseddîn Muhammed b. eş-Şeccâ' el- Kattân el-Ensâri el-Hillî²¹
6. Radiyyuddîn Abdu'l-Melik b. şemseddîn İshâh b. Abdu'l-Melik b. Muhammed b. Muhammed b. Fethân el-Hâfız el-Kummî²²
7. Hasan b. Raşid el-Hillî²³

¹⁴ Ebû Ca'fer Nasîrüddîn Muhammed b. Muhammed b. el-Hasen et-Tûsî, **el-Envâru'l-Celâliyye**, Mecmeu'l-Buhûsi'l-İslâmiyye, Meşhed 1420, Cilt:1, ss. 23-24.

¹⁵ Tûsî, **el-Envâru'l-Celâliyye**, Cilt:1, s. 24.

¹⁶ Tûsî, **el-Envâru'l-Celâliyye**, Cilt:1, s. 24.

¹⁷ Tûsî, **el-Envâru'l-Celâliyye**, Cilt:1, s. 24.

¹⁸ Tûsî, **el-Envâru'l-Celâliyye**, Cilt:1, s. 24.

¹⁹ Tûsî, **el-Envâru'l-Celâliyye**, Cilt:1, s. 25.

²⁰ Hânsârî, **Ravdâtu'l-Cennât**, Cilt:7, ss.171.

²¹ Tûsî, **el-Envâru'l-Celâliyye**, Cilt:1, s. 24.

²² Tûsî, **el-Envâru'l-Celâliyye**, Cilt:1, s. 24.

²³ Âgâ Büzürg-i Tahrânî, **ez-Zeria İlâ Tesânif'îş-Şiâ**, (nşr. İsmâiliyyân), Kum h.k. 1408, Cilt:2 s.91.

1.1.3. Eserleri

1. Kenzü'l-İrfân fî Fıkhi'l-Kur'ân

Bu eser tezimizin konusu olduğundan aşağıda genişçe ele alınacaktır.

2. Naddü'l-Kavâidi'l-Fıkhiyye

Yukarıda değinmiş olduğumuz üzere bu eser hocası Şehîd'in "el-Kavâid ve'l-Fevâid" adlı eserine yapılmış bir tehzîp çalışmasıdır. Hocasının bu eseri Ca'ferî fıkhiında kavâid literatürünün ilk örneği olup "*el-Kavâ'idü's-Şehidiyye*", "*el-Kava'idü'l-külliyetü 'l-usûliyye ve 'l-fer'iyye*" adlarıyla da anılır.²⁴

3. Âdâbu'l-Hac²⁵

4. el-Ed'iyetü's-Selâsûn

Hiz. Peygamber ve Mâsum imamlardan rivayet edilen otuz duayı ihtiva eden bir eserdir.²⁶

5. el-Erbeû'ne Hadisen²⁷

6. İrşâdü't-Tâlibîn ilâ Nehci'l-Müstersidîn

İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin kelâm konularıyla ilgili eserinin şerhi olup son sayfada yer alan kayıttan 792 (1390) yılında tamamlandığı anlaşılmaktadır.²⁸ (taş baskısı 1303/1885, baskı yeri yok; nşr. Mehdî er-Recaî, Kum 1405)

7. Elfiyet'üş-Şehîd²⁹

8. el-Envâru'l-Celâliyye

²⁴ Ali Hakan Çavuşoğlu, "Şehîd-i Evvel", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2010, Cilt:38, s. 439.

²⁵ Tahrânî, *ez-Zeria*, Cilt:1 s.17.

²⁶ Tahrânî, *ez-Zeria*, Cilt:1 s.396.

²⁷ Tahrânî, *ez-Zeria*, Cilt:1 s.429.

²⁸ Tahrânî, *ez-Zeria*, Cilt:1 s.515.

²⁹ Tahrânî, *ez-Zeria*, Cilt:2 ss.295-296

Nasîrüddîn-i Tûsî'nin kelâm konularını ele aldığı ve Muhammed Ali el-Cürcânî'nin Arapça'ya tercüme ettiği el-Fusûl adlı Farsça eserinin şerhidir.³⁰

9. Tecvîdü'l-Berâa

Kemâleddîn Müsim b. Ali b. Müsim el-Bahrânî'nin (ö.679) "Tecrîdü'l-Belâğa" adlı eserine ki aynı zamanda bu esere "Usûlü'l-Belâğa" da denmiştir. Tecvîdü'l Berâa ise Suyûri'nin bu eser üzerine yaptığı bir şerhidir.³¹

10. Tenkîhu'r-Râ'î li Muhtasarü's-Şerâiyi

Muhakkik el-Hillî'nin "Şerâ'i'u'l-İslâm" adlı eserinin müellifin kendisi tarafından "en-Nâfi' li-Muhtasari's- Şerâ'i" adıyla yapılan muhtasarı üzerine yazılmış bir şerhtir.³² Hânsârî "Ravdâtu'l-Cennât"inde bu eser için istidlâlî fıkıhta en sağlam ve her kesime hitâb eden bir kitap olduğunu söyler.³³

11. el-Câmiu'l-Fevâid

Bu eser, hocası Şehîd'in "el-Kavâid ve'l-Fevâid" adlı eserinin özeti niteliğinde bir eserdir.³⁴

12. Şerh-u Sî Fasl

Suyûri'nin, Nasiruddîn et-Tûsî'nin (ö. 672/1274) yıldızlar, takvimler ve rakamlar hakkındaki görüşlerine dair yazdığı bir şerhidir.³⁵

13. el-Levâmiu'l-İlâhiyye Fi'l-Mebâhisi'l-Kelâmiyye

Kelâmi bahisleri içeren bir eseridir. Hânsârî bu eser hakkında "Kelâm alanında yazılmış en güzel ve en düzenli bir şekilde vazedilen eserlerden birisi olduğunu ve yaklaşık olarak dört bin beyyitten oluştuğunu ve keşke şurası şöyle değil de böyle

³⁰ Üzümlü, "Süyûri", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2010, Cilt:38, s.188; Tahrânî, *ez-Zeria*, Cilt:2 s. 423.

³¹ Tahrânî, *ez-Zeria*, Cilt:3 s. 352.

³² Üzümlü, "Süyûri", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2010, Cilt:38, s. 188; Tahrânî, *ez-Zeria*Şiâ, Cilt:4 ss. 463-464.

³³ Hânsârî, *Ravdâtu'l-Cennât*, Cilt:7, s. 173.

³⁴ Muhammed Ali Müderris Tebrîzî, *Reyhânetu'l-Edeb*, 3. Baskı, Tahran h.k. 1369, Cilt:4, ss. 282-283.

³⁵ Tebrîzî, *Reyhânetu'l-Edeb*, Cilt: 4, ss. 282-283.

olsaydı denilebilecek bir konunun bulunmadığını” söyleyip bu eserden sitayişkar bir şekilde bahsetmiştir.³⁶

14. en-Nâfi’ yevme’l-Haşr

Ebû Câfer et-Tûsî’nin (ö. 460/1067) ibadet ve dualara dair “*Misbâhu’l-Müctehid*” adlı eserini İbnu’l-Mutahhar el-Hilli’nin “*Minhâcü’s-Salâh fî Muhtasari’l-Misbâh*” adıyla ihtisar edip usûlü’l-dînle ilgili olarak eklediği on birinci bâba Suyûrî’nin yaptığı bir şerhtir.³⁷

15. Nehcü’s-Sedâd fî Şerh-i Vâcibi’l-İ’tikâd³⁸

16. Şerh-u Mebâdiu’l-Usûl³⁹

17. Tefsir-u Muğmadâti’l-Kur’ân⁴⁰

18. Risâle fî Ma’nâ’n-Nasıb⁴¹

19. Mes’ele fî’l-Mut’a⁴²

20. Es’iletü’l-Mikdâdiyye⁴³

21. el-İ’timâd Fî Şerh-i Vâcibi’l-İ’tikâd⁴⁴

22. el-Envâru’l-Celâliyye Fî Şerhi’l-Fusûli’n-Nasîriyye⁴⁵

1.1.4. Suyûrî’nin İlmî Kişiliği

Hayatına dair ricâl kitaplarında ve tercümelerde ayrıntılı bir bilgiye pek rastlanılamasa da onun arkadaşları tarafından soylu biri olduğu ve Irak’taki Esedoğulları’na mensup olup, Şehîd-i Evvel’in talebesi olduğu ve Hille’ye bağlı Suyûr

³⁶ Hânsârî, *Ravdâtu’l-Cennât*, Cilt:7, s. 172.

³⁷ Üzümlü, “Süyûrî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2010, Cilt:38, s.188; Tahrânî, *ez-Zeria*, Cilt:3 ss.5-7.

³⁸ Hânsârî, *Ravdâtu’l-Cennât*, Cilt:7, s. 172.

³⁹ Hânsârî, *Ravdâtu’l-Cennât*, Cilt:7, s. 171.

⁴⁰ Tahrânî, *ez-Zeria*, Cilt:4, s. 315.

⁴¹ Tahrânî, *ez-Zeria*, Cilt:21, s. 275.

⁴² Tahrânî, *ez-Zeria*, Cilt:20, s. 392.

⁴³ Tahrânî, *ez-Zeria*, Cilt:2, s. 91.

⁴⁴ Tahrânî, *ez-Zeria*, Cilt:2, ss. 229-230.

⁴⁵ Tahrânî, *ez-Zeria*, Cilt:2, s.423.

köyünde doğmuş olduğu biliniyor.⁴⁶ Suyûrî'yi ancak ilmî hayatıyla ve aşağıda da zikredeceğimiz üzere kıymetli kitaplarından yararlanarak, onun ilmî şahsiyetine değinerek tanıyabiliriz. Suyûrî gerçekten de alanındaki ilim ehli tarafından hep takdir edilmiş ve onun bu ilmî kimliğinden sıkça söz edilmiştir. Mütercimler Suyûrî'nin kitaplarına ve yaptığı tahkîkât ve tetkîkler üzerine araştırma yapmaya ve ondan bahsetmeye önem göstermişlerdir. Suyûrî'yi biraz daha tanıma maksadıyla bazı farklı konulardaki görüşlerinden bahsederek şunları söyleyebiliriz:

Suyûrî *İrşâdü't-Tâlibîn ilâ Nehci'l-Müsterşidîn* adlı eserinde imâmetin Allah'a vacip olup olmamasına dair bir soru sorar. Ardından bu konuyla ilgili farklı görüşleri bir bir açıklar. İmâmiyye'ye göre imâmetin vucûbiyeti hakkında bunun Allah'a vacip olup, aklî delille bilindiğini söyler. Yani imâmetin bir lütûf, her lütfun da vacip olduğunu ve dolayısıyla imâmetin de bu bağlamda vacip olduğunu öne sürer. İmamın ma'sum olması bağlamında ise hukûkun bu sığata yani ismet sıfatına haiz kişiler tarafından korunacağını belirtir.⁴⁷

Suyûrî, gaybet döneminde sorunların çözülmesi için kimse fetvâya başvurmasa bile adâletli bir fakîhin görüşlerinin herkesi bağladığını ve bir kimsenin toplumda liderlik yapabilmesini imamın izninin olmasına ve o kişinin bazı şartlara haiz olmasına bağlar.⁴⁸

Yine Suyûrî kadı ile müftî arasında bir ayırımı gidip, kadının zannedilenin aksine yerel bazı sorunlara çözümler getiren kişi değil, bundan ziyâde evrensel fetvâlar ve çözümler ortaya koyan âlim olduğunu belirtir.⁴⁹ Cuma namazı kıldırılması konusunda ise bu görevin hocası Şehid-i Evvelin görüşü gibi gaybet döneminde fukahâ tarafından ifâ edilebileceğini söyler.⁵⁰

Emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i 'ani'l-münkerin farz-ı ayn veya farz-ı kifâye olduğu noktasında görüşlerin bulunduğuna değinen Suyûrî bunun akıl değil vahiy temelli

⁴⁶ Muhammed Bâkır el-Hânsârî, *Ravdâtu'l-Cennât*, Cilt:7, s. 174.

⁴⁷ Suyûrî, *İrşâdü't-Tâlibîn ilâ Nehci'l-Müsterşidîn*, (thk. Mehdî Recâî), Ayetullah Mar'aşî Kütüphanesi, Kum 1405, ss. 326-327, 332.

⁴⁸ Suyûrî, *Tenkîhu'r-Râ'î li Muhtasarü's-Şerâyî* (thk. Abdüllatif el- Hüseyînî), Kum 1404, Cilt:4, ss. 238-239.

⁴⁹ Suyûrî, *Tenkîh*, Cilt:4, ss. 234-236.

⁵⁰ Suyûrî, *Tenkîh*, Cilt:1, s. 223.

olduğunu belirtir. Emri tavsiye edilen ve zorunlu diye ayıran bazı usûlî⁵¹ ulemânın görüşlerine ek olarak nehy meselesini de aynı ayırıma tabi tutmuştur. Bu iki kavramın yani emir ve nehy'in aşamalarından bahsederken onların öncelik olarak kalb sonrasında ise lisân ve en sonuncu olarak fiil ile meydana geldiğini söyler.⁵²

Hocası Şehid-i Evvel gibi cihâdın farz-ı kifâye olduğunu kabul etmiş bilfiil cihâdı değil de gaybet döneminde savunma cihadının olması gerektiğini söylemiştir. Fakîhin bu konudaki otoritesine dair ise herhangi bir görüş belirtmemiştir.⁵³

1.2. KENZÜ'L-İRFÂN FÎ FIKHÎ'L-KUR'ÂN VE TANITIMI

Kenzü'l-İrfân Fî Fıkhi'l-Kur'ân fikhî bâblara göre düzenlenmiş bir ahkâm tefsiridir. Burada her konu başlığıyla alakalı ahkâm ayetleri bir bir ele alınır. Öncelikle her konuyu ilgilendiren ayetler zikredilir ve bu zikredilen ayetler Hz. Peygamber, Sahâbe ve Şiâ imamlarının görüşleri ve onlardan gelen nakiller çerçevesinde ele alınır. Bazen bu nakillerden sonra kıraat imamlarından gelen okuyuş farklılıkları var ise onlara da dikkat çekilir. Bu kıraat farklılıkları ayetin anlamına etki etmiş ve hükmünü değiştirmiş ise bu hükümler tek tek açıklanır. Eğer herhangi bir anlam değişmesine sebep olmamış ve ayetin lafzını, harflerini veya harekesini şekilsel olarak değiştirmişse buna kısaca değinilir. *Kenzü'l-İrfân fî Fıkhi'l-Kur'ân* adlı bu eserin müellifi olan Suyûrî bunu yaparken kendi görüşünü öncelikle söylemeyip tüm verileri ortaya koyar ve daha sonra kendi görüşünü söyler.

Mesela Mâide 5/6. abdest ayetiyle ilgili kıraate, hadislerle ve farklı görüşlere dair tüm isnatları zikrettikten sonra, Ehl-i Sünnet'in bu okuyuş farklılıklarından birini neden seçtiklerini ve bu seçme sebeplerinin altında yatan delillerini zikreder. Daha sonra ise kendi Şiâ imamlarından gelen nakiller ve delilleri zikreder ve bu çerçevede kıraat farklılıklarından doğan fikhî hükümleri maddeler halinde açıklar. Buna dair örnekler müstakil bir başlık altında zikredileceğinden burada tekrar ayrıntıya girmedik.

⁵¹ İmâmiyye Şîası geleneğinde dinî hükümlerin akli istidlâl yoluyla elde edilebileceğini savunan ekoldür. bkz. Mustafa Öz, "Usûliyye" *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2012, Cilt: 42, s. 214.

⁵² Suyûrî, *Tenkîh*, Cilt:1, ss. 591-594.

⁵³ Suyûrî, *Tenkîh*, Cilt:1, ss. 570-571.

Yukarıda belirtmiş olduğumuz üzere bâblar genelde konuyu ilgilendiren ayetlerin zikredilmesiyle başlayıp, eğer varsa gerek birkaç hadis gerekse sahabenin o konu üzerinde sarf ettikleri sözlerinden gelen nakiller ve isnatlar bağlamında desteklenip fikhî hükümlerin açıklanmasıyla devam eder. Ayrıca bu fikhî hükümler açıklanırken dört büyük mezhep imamı olan; Ebû Hanife, Şâfiî, Mâlik ve Ahmed İbn Hanbel'in görüşlerine de yer verilir.

Kenzü'l-İrfân fî Fikhi'l-Kur'ân tefsirine dair verdiğimiz bilgilerin çoğunu tefsiri neşreden Abdülkerim el- Murtadâvî ve mukaddimesini yazan Muhammed el-Bâkır el-Behbûdî'den verdik. Neşredenin ifadesiyle eser tab' edilirken eserde zikredilen hadislere dair tahrîc çalışması yapıp, konuları ilgilendiren ayetlere dair işaretlere ve zeyillere yer verilmiştir. Ayetlere, sûrelere ya da Suyûri'nin yararlandığı kaynaklara atıflar yapılırken dipnot sisteminden yararlanılmıştır.

Mukaddimedede *Kenzü'l-İrfân Fî Fikhi'l-Kur'ân*'a dair bilgiler verilirken şunlar söylenmiştir:

*"Ahkâm ayetlerine dair müdakkikler, araştırmacılar birçok eser te'lif etmişlerdir ama hiçbirisi Suyûri'nin bu eserinin rağbet bulması, alınması, çoğaltılması ve ona yönelinmesi bağlamında ulaştığı şöhreti yakalayamamıştır. Bütün ehli fazilet ve ehli ilim, talabe ve ona rağbet edenler tarafından tefsiri alınıp çoğaltılmıştır. Onun yazılı nüshasını yeteri seviyede bütün kitabevlerinde görebilirsin. Bizim elimizde bu el yazmasından üç nüsha vardır. Bu elimizde ki üç nüshayı matbu olanlarla karşılaştırdık. *Kenzü'l-İrfân Fî Fikhi'l-Kur'ân* adlı bu tefsir Tabersî'nin (ö. 548/1153) *Mecmau'l-Beyân Fî Tefsiru'l-Kur'ân* adlı tefsiri kadar şöhreti yakalamıştır. Eserin tertîbi, düzeni, sözlerin nakli, insicâmı ve eşsiz güzelliği *Mecmau'l-Beyân*'a benzer."*⁵⁴

Yine mukaddimedede Muhammed Hüseyin ez-Zehebî'nin *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn* adlı eserinde *Kenzü'l-İrfân Fî Fikhi'l-Kur'ân*'a yer verdiğini, Ebû Bekr İbn Arabî ve Cassâs'ın *Ahkâmu'l-Kur'an* tefsirlerinden sonra *Kenzü'l-İrfân*'ı dördün dördüncüsü yaptığına değinilir.

⁵⁴ el-Behbûdî (Mukadime *Kenzü'l-İrfân Fî Fikhi'l-Kur'ân*), s. 15.

Zira Zehebî *Kenzü'l-İrfân Fî Fıkhî'l-Kur'ân*'ın ve müellifi olan Suyûrî'nin hakkında şöyle der:

“Bu tefsirin müellifi Mikdâd b. Abdullah b. Muhammed b. el-Hüseyin b. Muhammed es-Suyûrî olup İmâmiyye mezhebinin alimlerinden biridir. Onlar arasında ilmiyle, faziletiyle, tahkîkleri, tetkîkleri ve telif ettiği birçok eseriyle bilinir.”⁵⁵ Daha sonra ise bu eserin tanıtılması ve müellifinin metodu alt başlığında şunları söyler:

*“Bu tefsir sadece ahkâm ayetlerine değinmektedir. Suyûrî bu ahkâm ayetlerini açıklarken Cassâs ve Ebu Bekr İbnu'l- Arabî'nin yaptığı gibi Kur'an'ın mushaf sırası tertîbine göre değil de konuyu ilgilendiren sûrelerdeki ahkâm ayetlerini fıkıh bablarına göre ele alıp inceler. Fıkhî konuları bâb bâb düzenledikten sonra her bâbta o konunun altına giren ayetleri toplar. Örneğin: Temizlik bâbı: Temizliğe dair vârid olan Kur'ân ayetlerini zikrettikten sonra başka mezheplerin görüşlerine de yer verip, İmâmiyye mezhebine muhâlif olan beyânları reddettikten sonra içinde ahkâm barındıran bu ayetleri İmâmiyye mezhebinin furûuna göre bir bir açıklar.”*⁵⁶

1.2.1. Mukaddimedede Ele Aldığı Konular

Sûyûrî eserini tanıtmaya yönelik Mukaddimetü'l-Kitâb diye bir alt başlıkta eserinden şöyle bahser: Tefsirinin bâblar halinde olduğunu ve bu girişin bu tanıtımın faydalı olduğunu açıklayıp tefsire konu olan Nass, Müevvel, Zâhir, Muhkem, Müteşâbih, Mücmel, Mübeyyen, Mutlak, vb. lafzı ilgilendiren hemen hemen tüm kavramlardan bahsedip bunların ne anlama geldiğini ayetlerden örnek vererek bir bir açıklar. Yine ahkâm ayetlerinin sayısına dair insanlar arasında meşhur kanaatin 500 olduğunu, bunun ayetlerin tekrarlarından ve o ahkâmı ilgilendiren ayetlerin birbiri ile olan ilintisinden kaynaklandığını, yoksa müstakil olarak bu sayıya ulaşmadığını söyler. Daha sonra ise Suyûrî, “bu eserimiz üzerinde duran kimseler ahkâm ayetleri şu kadardır

⁵⁵ Muhammed Hüseyin ez-Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*, Kâhire h.m. 1381-1962, Cilt:3, ss. 131-133.

⁵⁶ Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*, Cilt:3, ss. 131-133.

diye bir sınırlamaya gitmesin” dedikten sonra şu açıklamayı getirir: “Olur da biz bazı ayetleri almayız ve eserimiz üzerinde çalışan kişi sû-i zânn’a düşebilir.” der.⁵⁷

Yine Ebû Ali el-Eşâri, Muhammed b. Abdi'l-Cebbâr, Safvân, İshâk b. Ammâr ve Ebî Basîr'in Ebû Câ'fer'den rivâyet ettikleri “Kur'ân dörtte birdir. Dörtte biri bizim için, dörtte biri düşmanımız için, dörtte biri ahkâm ve farzlar, dörtte biri kıssalar ve misallerdir.”⁵⁸ hadisini zikrettikten sonra “burada Kur'ân 6666 ayet iken nasıl olurda 500 ayet onun çeyreği olabilir? diye bir soru akla gelebilir der” ve cevaben şunları zikreder:⁵⁹

1. “Çeyrekten maksat hakiki manada değildir. Bu miktar bağlamında eşit olarak dört cüzden bir cüzdür. Bilakis buradaki maksat mana cihetiyle çeyrektir. Bundan dolayıdır ki bu dört çeyrek miktar bakımından anlaşılmamalıdır.”
2. “Farzlar ve ahkâmlar fikhî ve usûlî olabilir. Buna dair ayetler fikhî olup başka bir şey değildir. Ya da farzlar ve ahkâma dair bu dörtte bir çeyreğin gayri fikhî olması da caizdir.”

Daha sonra Suyûrî eserine temizlik bâbıyla başlar.

1.2.2. Eserin Muhtevası

Kenzü'l-İrfân Fî Fıkhi'l-Kur'ân adlı eser, her bölümü *kitâb* kelimesiyle başlayan ve *Kitabu't-Tahâre*, *Kitâbu's-Salâh*, *Kitabu's-Sıyâm* vb. bölümlerle isimlendirilen, ilk cildinde kitaba giriş adlı ayrı bir başlık ve sekiz kitab, ikinci cildinde ise dokuz kitaptan oluşan bir fikhî tefsirdir. Yukarıda bahsetmiş olduğumuz üzere Suyûrî bu bölümlere başlamadan önce kitabın girişi (*mukaddimetu'l-kitâb*) adlı bölümde Kur'ân'ın tefsirine dair açıklamalarda bulunur ve kendi tefsirinin bâblar halinde olduğunu ve bu girişin bu tanıtımın faydalı olduğunu açıklayıp tefsire konu olan Nass, Müevvel, Zâhir, Muhkem, Müteşâbih, Mücmel, Mübeyyen, Mutlak, vb. lafzı ilgilendiren hemen hemen tüm kavramlardan bahsedip bunların ne anlama geldiğini ayetlerden örnek vererek bir bir açıklar. Daha sonra Suyûrî bu bölümlere başlarken o konuyu ilgilendiren alt başlıklarını

⁵⁷ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân Fî Fıkhi'l-Kur'ân*, Cilt:1, ss. 2-5.

⁵⁸ Ebû Ca'fer Muhammed b. Ya'kûb b. İshâk el-Küleynî er-Râzî, *el-Kâfî*, Dâru'l-Kutubi'l-İslamiyye, Tahran h. 1388, Cilt:2, s. 628.

⁵⁹ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân* Cilt:1, s. 5.

müstakil bir şekilde değil de konunun anlam bütünlüğüne bağlı olarak paragraf aralarına ve satırlarına serpiştirmiştir. Bundan dolayı bâbların alt içerikleri neşredilen baskının fihristinde gösterilmiştir. Mesela temizlik bölümüne girerken sadece *Kitâbu't-Tahâre* demekle yetinip hemen o konuyu ilgilendiren ayetleri zikretmiş ve açıklamaya başlamıştır. Bunu tüm bölümlerde uygulamıştır. Dolayısıyla biz de bu fihristten yararlanarak eserin bölümlerinin alt başlıklarını bir bir yazdık. Eserin içeriği sırasıyla şöyledir:

Tablo 1: Eserin Muhtevası

1. CİLD	Bulunduğu Sayfa Numarası
Kitabın girişi (mukaddimetu'l-kitâb),	1
Kur'ân tefsiri konusunda bir açıklama.	3
1. Temizlik Kitabı	
Abdest, gusül, teyemmüm hakkında bahisler,	6
Kafirler furu' ile mükellef midir değil midir? Konusu,	7
Mesh ve mesh edilen azânın bir kısmına meshin geçerli olup olmayacağı konusu,	10
Ayakların meshi ve “erculekum” lafzının “erculikum” diye kesreyle okunması hakkındaki bahis,	12
Ka'beyn'den murâd nedir?	18
Mestlere mesh etme hakkındaki bahis,	19
Abdesti bozanlar,	24
Teyemmümde eli sürtmenin gerekliliği,	27
Abdest, gusül, teyemmüm hakkında diğer bahisler,	28
Teyemmümün tanımı,	29
Niyetle ilgili konular,	32
Kur'an yazısına dokunma konusunda temiz olup olmamanın gerekliliği,	34
İstincâ konusu,	35
Tahûr kelimesinin manası hakkındaki bahisler,	37
Az ve çok su hakkında ki hükümler,	39
Katkılı su hakkında bahis,	40
Hayız ve hükümleri konusu,	41
İ'tizâl'in gerekliliği ve ilişkiye girmenin kefareti,	42
Kıraatlerin tevâtür olmaması ve yedi kıraatin gerekliliği konusunda bir bahis,	43
Müşrik'in necis olup olmaması konusundaki bahisler,	45
Onların “aynî necis” bizzat pis olduklarına dair ayetin delâleti,	46
Kâfirlerin ehl-i kitab'a göre necislik durumu,	48
İçki ve kumarın haramlığı konusundaki bahisler,	51
Şarap ve malt'ın necisliği,	53
Elbise ve beden temizliği hakkında,	54

Abdest ve guslün sünnetleri.	55
2. Namaz Kitabı	
- <i>Namaz hakkında genel bilgiler,</i>	
Namazın farziyeti,	58
Namazlara devam etme konusundaki bahis,	59
Orta namazdan maksat nedir?	60-63
Namaza devamlılık,	63
Namazda huşû' ve hudû,	65
Beş vakit namaz ve onun vakitlerinin delilleri hakkında,	66
Beş vakit namaz ve iki namazın cem'inin cevâzı hakkında,	67-70
Akşam ve yatsı namazlarının vakitleri,	73
Namazın günahları örtmesi bahsi,	74
Beş vakit namazın tesbihat olarak adlandırılması konusu,	74
Yine namazların vakitleri hakkında,	76
Namazların ardından yapılanlar.	78
- <i>Kible</i>	
Kıblenin değiştirilmesinin delili,	79
Kıblenin değiştirilmesindeki amaç hakkında,	81
Kâbe'nin kible oluşu hakkında,	83
Her dine has bir kıblenin oluşu hakkında,	88
Kâbe'nin kible olmasına yeniden bir dönüş,	89
Aynı şekilde kıblenin değiştirilmesinin deliline yeniden dönüş,	89
Doğu – Batı arasında nereye döneceğini bilmeyen şaşkın kişinin kıblesi hakkında,	90
İnsanların kıyâmının ve ibadetlerinin Kâbe'ye dönerek tamam olması.	92
- <i>Namaz öncesi diğer yapılacak şeyler hakkında,</i>	
Elbise ve örtünün indirilmesi hakkında,	92
Örtünme ve elbisenin hükümleri,	94
Örtünülen elbise ve örtünen kişinin temizliği hakkında,	96
Meytenin pislîği ve derisinin tabaklanması,	97-101
Kendisinden elbise yapılacak şeyler,	103
Yine kendisinden elbise yapılacak şeyler,	104
Mescidlerin hükümleri,	105
Mescidlerin i'mar edilmesindeki mâna.	107
- <i>Mescidlerle ilgili diğer bahisler</i>	
Camide cemaatle namaz,	108
Mescid-i Dırâr ve Kubâ,	109
Bu ayetin iniş sebebi,	110
Namaza çağırma ve ezân bahsi,	112
Ezân'ın ortaya çıkışı ve bunun kıssası.	113
- <i>Namazların karşılaştırılması</i>	
Namazda kıyâm etmek ve kunût,	115
Tekbirler ve iftitâh tekbiri,	116
Kıraat,	118
Besmelenin her sûrede bir ayet olup olmadığı konusu,	121
Sûrelerin kiraati,	123

Rukû' ve sucûd hakkında,	124
Secde a'zâları hakkındaki bahis,	127
Rukû' ve secdedeki söylenecek dualar,	127
Açık ve gizli okuma,	128
Namazda peygambere ve âline salât getirme durumu,	130
Namazda peygambere ve âline salât getirmenin farziyeti hakkında,	131
Peygamberin dışındakilere salavat getirmenin caizliği,	139
Selam vermenin farziyeti.	141
- <i>Mendûblar</i>	
Kunut etmek ve müstahap oluşu,	143
Tekbîrlerin esnasında ellerin kaldırılması,	146
Namazda huşu' olması,	147
İstiâze hakkında,	148
Gece namazı ve vakti.	149
- <i>Namaza müteallik çeşitli hükümler</i>	
Namazda verilen selama cevap vermek,	154
İbadetlerde niyet,	157
Niyetle ilgili hususlar- Yüzük hediye etmek gibi az amelin caizliği,	158
Unuttuktan sonra namazın kazası,	159
İbadetlerde vekâlet,	160
Kazânın vakti,	163
Namaz kılmamayı helal sayanın mürted olması,	164
Kâfir'in furû'larla mükellef olması.	165
- <i>Günlük kılınan beş vakit namazın dışındaki namazlar</i>	
Cuma namazı hakkında bahisler,	166
Cuma namazından sonra yeryüzünde yayılma ve Allah'ın lütfundan isteme,	170
Ezân esnasında ticaret ve eğlenceden yüz çevirmenin gerekliliği hakkında,	171
Kurban Bayramı namazı,	172
Cenaze namazı,	175
Peygamberin Abdullah b. Übey b. Selül'ün namazını kıldırması hakkında,	177
Cenaze namazında tekbîr sayısı,	179
Yolcu namazı hakkındaki bahisler,	181
Namazı kısaltmak ruhsat değil azîmettir bahsi,	183
Korku namazı keyfiyeti ve çeşitleri hakkında bahisler,	188
Emniyet ve rahatlıktan sonra namaz,	193
Cemaatle namaz,	194
Cemaatle namazda susmak,	195
Secde ayetleri.	196
3. Oruç Kitabı	
Orucun her dinde farz olması hakkında,	199
Orucun farz oluşunun şartları ve oruç tutulan günler hakkında,	201
Hastanın oruç tutmaması ruhsat değil azîmet olması,	203
Orucun zamanı Ramazan ayıdır,	204
Yolcunun oruç tutmaması ruhsat değil azîmet olması,	206

Dua bahsi,	210
Orucu bozan şeyler ve i'tikâf'a yönelik bazı hükümler.	212
4. Zekât Kitabı	
- <i>Zekât'ın farziyeti ve zekât'a konu teşkil eden yerler</i>	
Zekâtın bir'den sayılması,	219
Kâfir'e zekâtın farziyeti hakkında,	221
Altın ve gümüşün zekâtı,	222
Mallarda mendûb olan zekât.	226
- <i>Zekât'ın alınması ve hak eden yerlere verilmesi</i>	
Zekâtı alanın zekât veren kişiye hayır dua etmesi hakkında,	
Zekâtları alan Allah'tır,	229
Temiz olanlardan verip pislerden vermeme,	230
Niyet ve niyette ki ihlâs hakkında,	233
Zekâtı hak edenler,	234
Gizli ve açık sadaka.	239
- <i>Zekât'ın ardından yapılan işler</i>	
Allah rızâsı için infâk,	241
İffetlerinden dolayı dilenmeyenlere yapılan infâk,	242
Ana-baba ve akrabalara infâk,	243
İhtiyaçtan fazla olan malın infâkı,	244
Zekât'ta riyâ ve başa kakma,	246
Fıtır sadakası.	248
5. Humus Kitabı	
Humus'un farziyeti ve onu hak edenler hakkında,	248
Peygamberlerin akrabaları hakkında,	252
Ganimetler,	254
Ganimetler ve onu hakedenler.	256
6. Hac Kitabı	
- <i>Hacc'ın farziyeti</i>	
İnsanlar için var edilen ilk ev,	258
Mekke'nin isimleri hakkında,	258
Güç yetirme hakkında,	263
Hacc'ın menâsikleri hakkında bahisler.	268
- <i>Hacc'ın yapılışı ve türleri hakkında</i>	
Hacc'ın ve umre'nin tamam olması ve onların menâsikinin açıklanması hakkında,	272
Umre'nin Hac gibi farz oluşu hakkında,	273
İhramdan evvel mîkât yerleri,	276
Hac ve Umre'nin mîkâtleri hakkında,	276
İhsar ve Hac'da yolunun döndürülmesi	287
Hedy'in gerekliliği hakkında bahisler,	289
Hacc-ı İfrad'dan vazgeçme hakkındaki bahisler,	290
Ömer b. Hattâb'ın Mut'a'yı yasaklaması,	292
Temettü Hacc'ında hedy'in gerekliliği,	296
Hac ayları ve ibadetleri,	300
Arafat'tan meşari'l-Harâm'a akın akın gelme,	303

Meşari'l-Haram'dan ayrılma,	305
Hams kelimesinin manası ve onların fiileri hakkında,	306
Menâsiki yerine getirirken zikir,	307
Tavaf namazı,	309
Safa ve Merve sa'yi,	311
Bedene ve hükümleri,	313
Hudeybiye umresi,	315
Ömer'in Hudeybiye de Nebiye ihtilâfı hakkında bahis,	316
Teşrik günleri ve minadan erken ayrılma.	319
- <i>Hac Hükümlerinden bazı ayrıntılar</i>	
Av hükümleri,	321
Hedy'le avlanmanın kefareti,	322
Deniz avının helal, kara avının haram olması,	328
Haram ay, hedy ve gerdanlık konusu,	330
Allah'ın kutsalları ve onların korunmuşluğu,	331
Allah'ın kutsallarının yüceltilmesi,	333
Mescid-i Haram'da alıkoymak ve orada zulüm ile saptırmak,	334
İbrahim'in Mekkeliler için duası,	335
Beytin kâidelerinin yükseltilmesi,	337
Hacc'ın menâsiklerinin İbrahim ve İsmâil'e gösterilmesi.	339
7. Cihâd Kitabı	
- <i>Cihad'ın Farziyeti,</i>	
Savaşın gerekliliği ve farz olması,	341
Hakkiyla cihâd etmek,	342
Haddi aşmanın yasak olması,	343
Hürmetler (saygı gösterilmesi gereken şeyler) kısasa tabidir,	344
Zayıfları kurtarmak için savaş,	345
Gazve ve seriyyeler,	346
Cihâd ahireti dünya hayatı karşılığında satın almaktır,	346
Cihad'dan geri durmanın yasak olması,	348
Cihâd edenlerin Cihâd'dan geri kalanlara üstün olması,	350
Zayıf ve hastalara düşen cihâd etmek değil öğüt vermektir.	352
- <i>Savaş'ın keyfiyeti ve vakti</i>	
Haram aylarda savaş,	353
Mescid-i Haram'da savaş,	355
Yakında olan kâfirlerle savaş,	356
Ordudan kaçmak,	356
Müslümanların savaş anında direnmesi,	358
Kâfir ve Münafıklarla savaşmak,	360
Ehli kitap ile savaş ve onlardan cizye almak,	361
Savaş bittikten sonra esir almak, fidye veya karşılıksız salıvermek,	364
Esir alma ve esirlerin hükümleri,	366
Antlaşma veya antlaşmanın bozulduğunu uygun bir şekilde bildirme,	370
İslâm kelimesi kan dökmeyi ve savaşı yasaklar,	371
Büyük bedir gazvesi,	373-380
Barış ve ateşkes,	380

Muhacir kadınların imtihan edilmesi,	381
Kadınların biati ve biat şartları.	384
- <i>Cihâd'ın diğer çeşitleri</i>	
Zalimlerle savaş ve zalimlerden kasıt,	386
Sınırları korumak için asker hazırlayıp oraya at sürmek,	388
Dinden dönenlerle savaş,	390
Nefisle cihâd.	391
8. Emr-i bi'l-Ma'rûf ve Nehy-i Anî'l-Münker Kitabı	
2.CİLD	
1. Kazançlar Kitabı	
Genel anlamda Ticâret,	1
Haram olan şeyler hakkında,	11
İçki ve kumarın haramlığı hakkında,	15
Kura bahsi ve onun hükmünün Kur'ân, sünnet ve icmâ' ile sabit olması.	21
2. Alışveriş Kitabı	
Malları bâtil yolla yemek,	33
Fâiz,	35
Terâziyi tam ölçmek,	41
Tekelcilik.	43
3. Borç ve Borca Müteallik Konular Kitabı	
Borç istemenin caizliği,	45
Veliden velisi olduğu kişinin borcunun istenmesi,	49
Alışveriş ve borçlanma esnasında şahitlik,	51
Şahitliğin şartları,	53
Borcunu ödeyemeyene mühlet vermek ve borcunu silmek.	57
- <i>Rehin,</i>	
Rehnin hüküm ve şartları,	59
- <i>Daman (kefâlet)</i>	
Daman ve şartları,	65
- <i>Sulh</i>	
Sulh ve hükümleri,	67
- <i>Vekâlet</i>	
Vekâletin hükümleri,	69
- <i>Çeşitli akitler</i>	
Akdi yerine getirmenin gerekliliği,	71
Kiralama-ortaklık,	73
Müdârebe (emek sermaye ortaklığı),	74
İbdâ (bir kimsenin kârı tamamen kendisine olması şartıyla bir kimseye işletmesi için sermaye vermesi),	75
İdâ (emanet),	76
Âriye (ödünç),	78
Yarışma ve Atıcılık,	80
Şu'f'a (ön alım hakkı),	81
Lukata (buluntu mal),	82
Gasp,	83
İkrâr (kendi aleyhine başkasına ait bir hakkı haber verme),	85

<i>Vasiyet ve hükümleri,</i>	
Vasiyette şahitlik,	89
Ekonomik tedbir,	101
Vakıf, Süknâ, Sadaka, Hibe,	113
Nezir ve hükümleri,	114
Ahit ve hükümleri,	116
Yemin ve hükümleri,	118
Köle âzadı ve ona müteallik konular.	126
4. Nikâh Kitabı	
Nikâhın kısımları,	134
Evlenilecek eş sayısı,	139
Evlilik ve câriyelik,	145
Mut'a'nın mübahlığı hakkında,	149
Câriye ile evlilik.	173
- <i>Evlenme yasakları</i>	
Annelerle evlenme,	178
Neseple haram olanlar,	180
Emzirme ile haram olanlar,	182
Evlilikle haram olanlar,	184
Evli kadınlarla evlilik,	190
Müşrik kadınlarla evlilik,	193
Ehl-i Kitapla evlilik.	199
- <i>Nikâh için gerekli olan şeyler</i>	
Mehir ve Nafaka,	201
Veliliğin kısımları,	209
Erkekler kadınların kollayıcılarıdır,	211
Geçimsizlik ve iki hakem göndermek.	213
- <i>Nikâh'a dair diğer konular</i>	
Namusu koruma ve örtünme,	220
Kölelerin huzura girerken izin istemesi,	224
Arkadan ilişki,	229
Emzirme hükümleri,	231
Peygamberin evliliği ve eşleri hakkındaki hükümler.	237
- <i>Nikâh'ı ortadan kaldıran şeyler</i>	
Talak ve hükümleri,	249
Talak üçtür,	265
Helal kılmak,	279
Hul' ve Mübarat	284
Zihâr,	288
Îlâ,	292
Liân,	293
İrtidâd.	297
5. Yiyecek ve İçecekler Kitabı	
İbâhanın delili,	298
Ayetle belirlenen haramlar: Leş, Kan ve Domuz eti hakkında,	300
İçki ve Kumar	304

Bazı mübah şeyler.	308
6. Mirâs Kitabı	
Neseb ve Velâ yoluyla miras,	323
Vârislerin tabakaları,	326
Anne-Babanın mirâsı,	329
Eşlerin mirası,	331
Kelâlenin mirası,	332
Avl ve Ta'sîb meselesi.	335
7. Hadler Kitabı	
Zina haddi,	338
Kazf haddi,	345
Hırsızlık haddi,	348
Müharibin (Allah ve rasûlüne savaş açan) haddi.	351
8. Cinayet Kitabı	
İnsan öldürülmesi,	353
Kadın ve erkeğin diyeti,	359
Hata ile öldürme,	369
Kıyas,	371
Cenin diyeti.	375
9. Yargılama ve Şahitlik Kitabı	
Allah'ın indirdiğinin dışındaki ile hükmetme,	376
Koyunlar hakkında Dâvud ve Süleyman'ın hükmü,	379
Rüşvetin haramlığı,	381
Hükme uymanın gerekliliği,	383
Adaletle şahitlik,	385
Akrabanın lehinde ve aleyhinde şahitlik.	387

Yukarıda değindiğimiz gibi bu eserin muhtevasının daha da detaylı bir şekilde anlaşılabilmesi için neşredilen eserde oluşturulan fihristin orijinalini tablo olarak vermeyi uygun bulduk.⁶⁰

1.2.3. Eserde Ele Alınan Ayetler

Biz burada ele alınan ayetleri bölüm bölüm ayırıp tablo şeklinde gösterdik. Bu ayetlerin hangisinin kıraatle ilgisi olduğunu, daha doğrusu Suyûrî'nin bu ayetlerden hangisini kıraatler çerçevesinde açıkladığını bariz bir şekilde tabloda gösterdik. Yine aynı şekilde manaya etki edip etmediğini de belirttik. Öncelikle burada bu tabloyu verip tezimizin ikinci bölümü olan Kenzû'l-İrfân fî Fıkhi'l-Kur'ân'da Kıraatler ve Anlama Etkisi adlı bölümünde kıraatle ilgisi olan bu ayetleri birer birer açıklamaya çalışacağız.

⁶⁰ bkz. EK1. ss. 127-129.

Tablo 2: Eserde Ele Alınan Ayetler

**SUYÛRÎ'NİN KENZÜ'L- İRFÂNINDA KONULARINA GÖRE YARARLANDIĞI
AYETLER**

I. Cild

TEMİZLİK KİTABI	Sûre Adı	Ayet Numarası	Bulunduğu Sayfa Numarası	Kıraatle İlgisi	Anlama Etkisi
	Bakara (2)	14	9		
		21	7		
		124	55		
		184	48		
		187	9		
		222	41	Kıraatle ilgisi var.	Anlama Etkisi var.
		223	44		
		280	9		
	Âl-i İmrân (3)	42	6		
		47	25		
		52	9		
		64	35		
		97	7		
		133	22		
	Nisâ (4)	2	9		
		43	28		
		93	7		
		125	55		
	Mâide (5)	2	19		
		4	48		
		5	48		
		6	6	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
		90	51		
		95	48		
	Enfâl (8)	11	40	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
	Tevbe (9)	28	45		
		30-31	50		
		108	35		
	Hûd (11)	52	9		
		14	11		
		26	15		
	Nahl (16)	98	7		
	İsrâ (17)	1	9		
	Kehf (18)	40	26		
	Hac (22)	17	50		

		78	55		
	Furkân (25)	48	37		
		68	7		
	Lokmân (31)	31	11		
	Fussilet (41)	6-7	7		
	Vâkıa (56)	21-22	15	Kıraatle ilgisi var. Maide 6. ayeti açıklarken kullanıyor. (Atıf)	Grammer olarak.
		77-78-79	34		
	Haşr (59)	9	15		
	Müzzemmil (73)	20	35		
	Müddessir (74)	3-4-5	54		
		43	7		
	Kıyâmet (75)	31	7		
	İnsân (76)	21	37		
	Abese (80)	24	48		
	Mutaffifin (83)	1	7		
	Beyyine (98)	1	50		
		5	32		
	Zilzâl (99)	7	7		
NAMAZ KİTABI	Sûre Adı	Ayet Numarası	Bulunduğu Sayfa Numarası	Kıraatle İlgisi	Anlama Etkisi
	Fâtiha (1)	1-2	122		
	Bakara (2)	21	165		
		43	194		
		45	64		
		113	88		
		114	105		
		115	90		
		142	79		
		143	81		
		144	83	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi yok.
		145	84		
		148	88	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
		149	89		
		150	89		
		152	74		
		156	139		
		157	139		

		180	58		
		183	136		
		185	175		
		200	193		
		203	175		
		222	170		
		238-239	59		
		249	82		
		282	143		
		286	64		
	Âl-i İmrân (3)	17	153		
		191	161		
		194	79		
		199	181		
	Nisâ (4)	23	97		
		59	140		
		65	131		
		86	154		
		101	181		
		102	187		
		103	58		
	Maide (5)	3	96		
		6	148		
		33	107		
		55	158		
		58	112		
		64	107		
		82	181		
		97	92	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
	En'âm (6)	54	156		
		145	99		
		162-163	157		
	A'râf (7)	26	92	Kıraatle ilgisi var.	Gramer.
		29	108		
		31	94		
		32	96		
		53	140		
		55	129		
		58	112		
		180	153		
		204	195		
		205	196		
	Enfâl (8)	38	166		
	Tevbe (9)	5	57		
		18	107		

		80	177		
		84	175		
		103	139		
		107-108	109		
		113	178		
	Yûnus (10)	87	108		
	Hûd (11)	114	72		
	Nahl (16)	5	103		
		80	102	Kıraatle ilgisi var.	Şekilsel olarak.
		81	104	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
		98	148		
	İsrâ (17)	59	105		
		75	178		
		78-79	66		
		110	128		
		111	116		
	Kehf (18)	55	105		
	Meryem (19)	59-60	165		
	Tâhâ (20)	14	159		
		15	159		
		102-104	148		
		111	147		
		130	76		
		131	64		
		132	63		
	Hâc (22)	28	175		
		77	124		
		78	126		
	Mü'minûn (23)	1-2	65		
		9	60		
		76	147		
	Nûr (24)	31	93		
		63	133		
	Furkân (25)	62	163		
	Ankebût (29)	45	73		
	Rûm (30)	17-18	74		
	Secde (32)	15	196		
	Ahzâb (33)	18	83		
		43	131		
		56	130	Kıraatle ilgisi var.	Şekilsel ve Gramer olarak.
	Yâsîn (36)	12	108		
	Saffât (37)	180-182	78		
	Zümer (39)	30	100		

	Mü'min (40)	14	115		
		46	140		
		60	144		
	Fussilet (41)	33	113		
		37	196		
	Muhammed (47)	33	173		
	Hucurât (49)	9	188		
	Kâf (50)	39	78		
		40	78	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
	Zâriât (51)	17-18	153		
	Tûr (52)	48-49	78	Kaf 50. ayetle ilgili.	Anlama etkisi var.
	Necm (53)	39	160		
		62	197		
	Vâkıa (56)	74	127		
		96	127		
	Haşr (59)	10	156		
	Cuma (62)	9	166	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
		10	170		
		11	171		
	Münafikûn (63)	6	177		
		8	178		
	Tahrîm (66)	4	76		
		6	64		
	Meâric (70)	34	60		
		23	60		
	Cîn (72)	18	127		
	Müzzemmil (73)	1-8	149	Kıraatle ilgisi var.	Anlama ekisi var.
		6	76		
		20	118		
	Müddessir (74)	3	116		
		38-47	165		
		42-46	59		
	Naziât (79)	40	148		
		41	148		
	A'lâ (87)	1	127		
		15	117		
		18-19	119		
	Alak (96)	19	196		
	Kadr (97)	1	181		
	Beyyine (98)	5	115		
	Kevser (108)	1	121		

		2	146		
ORUÇ KİTABI	Sûre Adı	Ayet Numarası	Bulunduğu Sayfa Numarası	Kıraatle İlgisi	Anlama etkisi
	Bakara (2)	45	217		
		153	217		
		183	199		
		184	201	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
		185	204	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
		186	210		
		187	212	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
		189	217		
		197	212		
	En'âm (6)	41	211		
	Ankebût (29)	45	200		
		69	199		
	Mü'min (40)	60	211		
	Hadîd (57)	28	199		
ZEKÂT KİTABI	Sûre Adı	Ayet Numarası	Bulunduğu Sayfa Numarası	Kıraatle İlgisi	Anlama etkisi
	Bakara (2)	91	239		
		177	219	Kıraatle ilgisi var.	Şekilsel ve Gramer.
		215	243		
		219	244	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
		232	218		
		261	233		
		264	246		
		267	230		
		271	239	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
		272	241		
		273	234		
	Âl-i İmrân (3)	92	231		
	En'âm (6)	141	223		
		160	233		
	Enfâl (8)	27	227		
	Tevbe (9)	34-35	222		
		54	221		
		58	234		
		60	233	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
		103	226		

		104	229		
		118	227		
	Kehf (18)	74	218		
		79	235		
	Rûm (30)	39	233		
	Fussilet (41)	6-7	221		
	Şûrâ (42)	23	220		
	Muhammed (47)	36	223		
	Zâriyât (51)	19	226		
	Necm (53)	39	233		
	Meâric (70)	24-25	226		
	A'lâ (87)	14-15	248		
	Beled (90)	16	235		
	Âdiyât (100)	8	241		
HUMUS KİTABI	Sûre Adı	Ayet Numarası	Bulunduğu Sayfa Numarası	Kıraatle İlgisi	Anlama etkisi
	En'âm (6)	94	255		
	Enfâl (8)	1	254		
		41	248		
	Nahl (16)	90	252		
	İsrâ (17)	26	252		
	Haşr (59)	6	255		
		7	256		
HAC KİTABI	Sûre Adı	Ayet Numarası	Bulunduğu Sayfa Numarası	Kıraatle İlgisi	Anlama etkisi
	Bakara (2)	98	270		
		124	320		
		125	309	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
		126	262		
		127	337	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
		128	339		
		158	311	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
		196	272	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
		197	300	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
		198	303		
		199	305		
		200-202	307		
		203	270		
		273	287		
	Âl-i-İmrân (3)	96-97	258		

		133	266		
		153	316		
		173	305		
	Nisâ (4)	3	298		
		24	294		
	Mâide (5)	2	331		
		94	321		
		95	322	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
		96	328		
		97	330		
		101	266		
	En'âm (6)	92	260		
	Tevbe (9)	3	274		
		5	332		
		28	332		
		36	330		
	İbrahim (14)	37	269		
	Hicr (15)	21	322		
	Nahl (16)	120	261		
	İsrâ (17)	1	334		
		72	267		
	Kehf (18)	30	273		
		103	267		
	Tâhâ (20)	115	307		
		124	267		
	Hac (22)	25	334		
		27-29	268	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
		30	333		
		32	333		
		36-37	312	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
	Ahzâb (33)	10	316		
	Sâd (38)	55	333		
	Feth (48)	1	315		
		27	315		
	Zâriyât (51)	50	267		
	Rahmân (55)	68	270		
	Vâkıa (56)	5	259		
	Tahrîm (66)	6	339		
	Tîn (95)	3	260		
	Beled (90)	1	260		
	Tekâsür (102)	3-4	307		
	Müzzemmil (73)	16	326		

CİHÂD KİTABI	Sûre Adı	Ayet Numarası	Bulunduğu Sayfa Numarası	Kıraatle İlgisi	Anlama Etkisi
	Bakara (2)	80	361		
		190	343		
		191	355		
		194	344		
		195	357		
		216	341		
		217	353		
		218	354		
		286	343		
	Âl-i İmrân (3)	28	394		
		142	391		
		200	389		
	Nisâ (4)	59	387		
		71	346		
		72	346		
		74	346		
		75	345		
		94	371	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
		95	350	Kıraatle ilgisi var.	Grammer olarak.
		102	346		
	Mâide (5)	24	374		
		35	391		
		54	390		
		55	391		
		115	400		
	En'âm (6)	156	362		
	Enfâl (8)	7	373		
		9	376		
		12	376		
		15-16	356		
		38	404		
		45	357		
		56	370		
		57-58	370		
		60	388		
		61	377		
		65-66	358	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
		67-71	365	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
	Tevbe (9)	2	381		
		5	343		
		12	387		

		29-30	361		
		32	378		
		41	387		
		65	395		
		73	360	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
		74	395		
		79	340		
		81	350		
		91	352		
		111	347		
		112	348		
		120-121	348		
		122	350		
		123	356		
	İbrâhîm (14)	36	367		
	Nahl (16)	106	393		
		125	392		
	Tâhâ (20)	134	392		
	Hac (22)	77-78	342		
	Ankebût (29)	69	343		
	Rûm (30)	30	396		
	Ahzâb (33)	48	355		
	Hucurât (49)	9	386		
	Rahmân (55)	68	389		
	Mümtehine (60)	10-11	381	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi yok.
		12	384		
	Munâfikûn (63)	8	398		
	Nûh (71)	26	367		
	Muhammed (47)	4-6	364	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
	Tahrîm (66)	9	360		
	Kâfirûn (109)	6	355		
EMR-İ Bİ'L MAARUF VE NEHY-İ ANİ'L-MÜNKER KİTABI	Sûre Adı	Ayet Numarası	Bulunduğu Sayfa Numarası	Kıraatle İlgisi	Anlama Etkisi
	Bakara (2)	233	406		
		286	408		
	Al-i İmrân (3)	104	406		
		110	405		
	Nisâ (4)	150-151	406		
	Hac (22)	41	408		

	Şuarâ (26)	214	408		
	Hucurât (49)	9	407		
	Tahrîm (66)	6	408		

SUYÛRÎ'NİN KENZÜ'L- İRFÂNINDA KONULARINA GÖRE YARARLANDIĞI
AYETLER

II.Cild

KAZANÇLAR KİTABI	Sûre Adı	Ayet Numarası	Bulunduğu Sayfa Numarası	Kıraatle İlgisi	Anlama Etkisi
	Bakara (2)	168	8		
		217	5		
		219	14		
	Âl-i İmrân (3)	39	21		
		44	21		
		83	6		
	Nisâ (4)	1	5	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
		43	14		
		127	5		
		162	5		
	Mâide (5)	42	12		
		45	21		
		90-91	14		
		100	18		
	En'âm (6)	59	31		
	A'râf (7)	10	7		
	Yûsuf (12)	55	11		
		72	21		
	Hicr (15)	19-21	1		
	Tâhâ (20)	81	9	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
	Nûr (24)	33	13	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
		61	30		
	Şuarâ (26)	77	6		
		100-101	32		
	Neml (27)	18	6		
	Kasas (28)	27	21		
	Yasîn (36)	40	6		
	Sâffât (37)	141	20		
	Sâd (38)	44	21		
	Kâf (50)	9-10-11	9		
	Talâk (65)	2-3	10		
	Mülk (67)	15	9		

	Alak (96)	6-7	9		
	Beyyine (98)	5	21		
ALİŞVERİŞ KİTABI	Sûre Adı	Ayet Numarası	Bulunduğu Sayfa Numarası	Kıraatle İlgisi	Anlama Etkisi
	Bakara (2)	29	33		
		267	41		
		275	35		
		276	38		
		278	38		
		279	38	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
	Âl-i İmrân (3)	130	40		
		29	33		
		141	44		
	A'râf (7)	199	42		
	Enfâl (8)	27	43		
	Hûd (11)	84	41		
	Yusuf (12)	88	43		
	Mutaffifin (83)	1-3	40		
	Şuarâ (26)	181	41		
	Sâd (38)	23	42		
BORÇ KİTABI	Sûre Adı	Ayet Numarası	Bulunduğu Sayfa Numarası	Kıraatle İlgisi	Anlama Etkisi
	Bakara (2)	148	82		
		177	113		
		180	89		
		181	89		
		182	89	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
		185	81		
		188	83		
		194	83		
		195	59		
		197	131		
		220	81		
		224	118		
		225	119		
		237	69		
		245	58		
		249	125		
		260	94		
		270	114		
		280	56		
		282	45	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.

		283	59		
	Âl-i İmrân (3)	35	115		
		75	76		
		81	86		
		92	113		
	Nisâ (4)	2	106		
		3	62		
		5	109	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi yok.
		6	101		
		9-10	108		
		11	93		
		12	74		
		29	83		
		35	70		
		58	76		
		101	74		
		114	59		
		128	67		
		135	87		
	Mâide (5)	1	71		
		2	47		
		48	82		
		89	120	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
		106-108	96	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
	En'âm (6)	38	46		
		130	86		
		152	105		
	A'râf (7)	37	86		
		172	87		
	Enfâl (8)	1	67		
		60	80		
		69	73		
	Tevbe (9)	25	125		
		34	83		
		60	74		
	Yûsuf (12)	10	83		
		17	81		
		23	121		
		62	75		
		65	75		
		71	65		
		72	65		
		88	75		
	İbrâhîm (14)	25	124		

	Hicr (15)	44	95		
	Nahl 16)	75	111		
		91-92	116		
	İsrâ (17)	34	105		
	Kehf (18)	19	69		
		62	69		
	Meryem (19)	91-93	128		
	Hac (22)	78	81		
	Mü'minûn (23)	5-6	128		
	Nûr (24)	32	112		
		33	129		
	Furkân (25)	5	48		
		65	63		
	Kasas (28)	8	83		
		26-27	73		
		77	48		
	Rûm (30)	28	112		
	Ahzâb (33)	6	65		
		37	126		
		41	125		
	Yâsîn (36)	39	124		
	Mü'min (40)	28	113		
	Şûrâ (42)	40	83		
		41	84		
	Hucurât (49)	9-10	67		
	Hadîd (57)	11	58		
		18	58		
	Haşr (59)	6	81		
	Cum'a (62)	10	74		
	Tagâbün (64)	17	58		
	Mülk (67)	8-9	87		
		11	86		
	Kalem (68)	10	119		
		40	65		
	Müzzemmil (73)	20	58		
	İnsân (76)	7	115		
	Nebe' (78)	23	124		
	Beled (90)	13-14	132		
	Âdiyât (100)	8	89		
	Maûn (107)	7	79		
NIKÂH KİTABI	Sûre Adı	Ayet Numarası	Bulunduğu Sayfa Numarası	Kıraatle İlgisi	Anlama Etkisi
	Bakara (2)	2	283		
		98	195		

		105	193		
		135	194		
		187	228		
		221	174		
		222	230		
		223	228		
		226-227	292		
		228	254		
		229	203		
		230	146		
		231	266		
		232	282		
		233	231		
		234	260		
		235	236		
		236	204		
		237	206		
		240	263		
		259	151		
		280	151		
	Âl-i İmrân (3)	39	136		
		67	194		
		97	194		
		186	193		
	Nisâ (4)	3	136		
		4	201		
		19	287	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
		20-21	202		
		22	178		
		23	180	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
		24	146	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
		25	173		
		34	211		
		35	213		
		37	151		
		122	167		
		128	216		
		129	215		
	Mâide (5)	3	160		
		5	160		
		18	194		
		42	139		
		82	193		
		93	168		

	En'âm (6)	90	137		
	A'râf (7)	58	228		
	Tevbe (9)	5	194		
		7	194		
		28	194		
		30	194		
		31	196		
		33	196		
		36	194		
		69	152		
		101	166		
	Hûd (11)	78	151		
	Yûsuf (12)	45	151		
		106	195		
	Nahl (16)	69	202		
		98	291		
		100	195		
	Meryem (19)	80	291		
	Tâhâ (20)	103-104	263		
	Enbiyâ (21)	91	193		
	Hac (22)	17	193		
	Mû'minûn (23)	5-7	144		
	Nûr (24)	2	177		
		3	228		
		4	294		
		6	293	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
		8	297		
		9	294		
		15	151		
		26	228		
		27	226		
		30	220	Kıraatle ilgisi var.	Gramer.
		31	220	Kıraatle ilgisi var.	Gramer.
		32	134		
		33	135		
		58	224		
		59	225		
		60	226		
	Şuarâ (26)	165-166	229		
	Kasas (28)	8	256		
		27	137		
	Rûm (30)	21	189		
		28	142		

	Lokmân (31)	14	232		
		26	152		
	Ahzâb (33)	6	208		
		28-29	237		
		30-31	240		
		36	246		
		37	146		
		49	261		
		50	241		
		51	243	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi yok.
		52	244		
		53	240		
	Sebe' (34)	17	151		
		19	151		
		23	152		
	Yâsîn (36)	35	152		
	Sâffât (37)	141	137		
	Sâd (38)	44	137		
	Fussilet (41)	6-7	195		
	Ahkâf (46)	15	232		
	Hucurât (49)	13	227		
	Kâf (50)	9	202		
		19	152		
	Rahmân (55)	22	286		
		68	196		
	Vâkıa (56)	29	152		
	Hadîd (57)	24	151		
	Mücâdele (58)	1-4	288		
		22	199		
	Mümteherine (60)	10	195		
	Saf (61)	9	196		
	Talâk (65)	1	249		
		2	253		
		4	259		
		6	217		
		7	219		
	Tahrîm (66)	12	193		
	Mülk (67)	4	265		
	Müddessir (74)	4	228		
	Abese (80)	41	204		
	Tekvîr (81)	24	152		
	Beyyine (98)	1	193		
		6	193		
	Kâria (101)	5	152		

YİYECEK VE İÇECEKLER KİTABI	Sûre Adı	Ayet Numarası	Bulunduğu Sayfa Numarası	Kıraatle İlgisi	Anlama Etkisi
	Bakara (2)	29	298		
		168	298		
		172	299		
		173	302		
		219	304	Kıraatle İlgisi var.	Anlama etkisi var.
	Al-i İmrân (3)	93	319		
	Nisâ (4)	43	304		
		112	305		
		160	319		
	Mâide (5)	3	300		
		4	308		
		5	311		
		87	318		
		90-91	304		
		93	316		
	En'âm (6)	112	315		
		119	321		
		121	311		
		145	302		
		146	319		
	A'râf (7)	33	302		
	Tevbe (9)	30-31	312		
	Nahl (16)	8	303		
		14	312		
		67	304		
		68-69	313		
		115	302		
	Meryem (19)	11	315		
	Enbiyâ (21)	30	313		
	Şuarâ (26)	80	314		
	Fâtır (35)	12	313		
	Mümtehine (60)	10	319		
MİRÂS KİTABI	Sûre Adı	Ayet Numarası	Bulunduğu Sayfa Numarası	Kıraatle İlgisi	Anlama Etkisi
	Nisâ (4)	7	325		
		8	337		
		11	326		
		12	330	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.
		23	328		
		33	322	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi yok.

		34	331		
		176	333		
	Enfâl (8)	72	324		
		75	324		
	Meryem (19)	5	335		
	Ahzâb (33)	6	325		
HADLER KİTABI	Sûre Adı	Ayet Numarası	Bulunduğu Sayfa Numarası	Kıraatle İlgisi	Anlama Etkisi
	Bakara (2)	79	349		
		173	345		
	Nisâ (4)	15	338		
		16	339		
		25	341		
	Mâide (5)	15	343		
		33	351		
		34	352		
		38	348		
		39	350		
		41	342		
	Tevbe (9)	112	351		
	Nahl (16)	44	348		
	Nûr (24)	2	340		
		4-5	345		
		19	347		
		23	347		
	Sâd (38)	44	345		
	Mü'min (40)	84-85	344		
	Hucurât (49)	12	347		
	Tahrîm (66)	4	349		
KABAHAHLER KİTABI	Sûre Adı	Ayet Numarası	Bulunduğu Sayfa Numarası	Kıraatle İlgisi	Anlama Etkisi
	Bakara (2)	178	354		
		179	357		
	Nisâ (4)	31	372		
		92	367		
		93	365		
	Mâide (5)	32	353		
		45	355	Kıraatle ilgisi var.	Gramer ve şekilsel
		48	371		
		101	356		
	Tevbe (9)	29	362		
		43	356		
	Nahl (16)	126	373		
	İsrâ (17)	33	358	Kıraatle ilgisi	Anlama etkisi

				var.	var.
	Mü'minûn (23)	12-14	373		
	Şûrâ (42)	40	372		
		41	372		
	Necm (53)	3	364		
	Mülk (67)	2	373		
YARGILAMA ve ŞAHİTLİK KİTABI	Sûre Adı	Ayet Numarası	Bulunduğu Sayfa Numarası	Kıraatle İlgisi	Anlama Etkisi
	Bakara (2)	188	380		
	Nisâ (4)	31	384		
		58	377		
		60	381		
		65	376		
		105	377		
		135	385		
	Mâide (5)	2	378		
		8	393		
		42	378		
		44	377		
		45	377		
		47	377		
		49	376		
	Tevbe (9)	5	378		
	Enbiyâ (21)	78-79	378		
	Nûr (24)	48-49	383		
	Lokmân (31)	15	388		
	Sâd (38)	20	382		
		24	383		
		26	376		
	Hucurât (49)	6	384	Kıraatle ilgisi var.	Anlama etkisi var.

1.2.4. Eserin Kaynakları

Kaynaklar maddeler halinde müelliflerin ölüm tarihleri esas alınarak kronolojik bir şekilde sıralanmıştır.

Şimdi Suyûrî'nin eserini meydana getirirken yararlandığı, Tefsir, Hadis, Fıkıh, Siyer, Dil vb. kaynaklarını maddeler halinde sıralayabiliriz:

1. Tefsir Kaynakları

1. Ebû Bekr Muhammed b. Sîrîn el-Basrî: (ö. 110/729)- *Müntehabü'l-kelâm fi tefsîri'l-ahlâm*.⁶¹
2. Ebû Muhammed İsmâîl b. Abdîrrahmân b. Ebî Kerîme el-A'ver es-Süddî el-Kebîr el-Kûfî: (ö. 127/745) *Tefsîru's-Süddî*.⁶²
3. Ebû'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî: (ö. 150/767)- *et-Tefsîru'l-Kebîr*.⁶³
4. Ebû Abdillâh Süfyân b. Saîd b. Mesrûk es-Sevrî el-Kûfî: (ö. 161/778)- *Tefsîru Süfyânî's-Sevrî*.⁶⁴
5. Ebû Alî Muhammed b. Abdilvehhâb b. Sellâm el-Cübbâî: (ö. 303/916)- *Tefsîrû'l-Kur'ân*.⁶⁵
6. Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî: (ö. 310/923)- *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*.⁶⁶
7. Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl ez-Zeccâc el-Bağdâdî: (ö. 311/923)- *Me'âni'l-Kur'ân ve i'râbüh*.⁶⁷
8. Ebü'n-Nadr Muhammed b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ayyâşî es-Sülemî es-Semerkandî: (ö. 320/932 [?]) -*Tefsîru'l-Ayyâşî*.⁶⁸
9. Ali b. İbrâhîm el-Kummî: (ö. 329/941) -*Tefsîru'l-Kummî*.⁶⁹
10. Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî en-Nisâbûrî: (ö. 427/1035)-*el-Keşf ve'l-beyân 'an Tefsîri'l-Kur'ân (et-Tefsîrû'l-kebîr, Tefsîrû's-Sa'lebî)*.⁷⁰

⁶¹ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân* Cilt:1, s. 166.

⁶² Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân* Cilt:1, s. 388.

⁶³ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân* Cilt:1, s. 171.

⁶⁴ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân* Cilt:2, s. 232.

⁶⁵ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân* Cilt:1, s. 268.

⁶⁶ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân* Cilt:1, s. 254.

⁶⁷ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân* Cilt:1, s. 127.

⁶⁸ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân* Cilt:1, s. 252.

⁶⁹ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân* Cilt:1, s. 155.

⁷⁰ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân* Cilt:1, s. 252.

11. Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen b. Alî et-Tûsî: (ö. 460/1067) *-et-Tibyan fî Tefsiri'l-Kuran*.⁷¹
12. Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî: (ö. 538/1144)- *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavamidi't-Tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vucûhi't-Te'vîl*.⁷²
13. Ebû Alî Emînüddîn (Emînü'l-İslâm) el-Fazl b. el-Hasen b. el-Fazl et-Tabersî: (ö. 548/1154)- *Mecma'u'l-beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*.⁷³
14. Ebû Bekr İbnü'l-Arabî: (ö. 543/1148)- *Ahkamu'l-Kur'ân*.⁷⁴

2. Hadis Kaynakları

1. Ebû Ca'fer Muhammed b. Alî b. el-Hüseyn b. Mûsâ b. Bâbeveyh el-Kummî [Şeyh Sadûk]: (ö. 381/991)- *Men lâ yahduruhü'l-fakîh*.⁷⁵

3. Fıkıh Kaynakları

1. Ebü's-Salâh Takıyyüddîn b. Necmiddîn b. Ubeydillâh el-Halebî: (ö. 447/1055)- *el-Kâfi*.⁷⁶
2. Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen b. Alî et-Tûsî: (ö. 460/1067)- *Kitâbü'l-Hilâf*.⁷⁷
3. Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen b. Alî et-Tûsî: (ö. 460/1067)- *el-Mebsût fî'l-fikh*.⁷⁸
4. Alemü'l-hüdâ Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hüseyn b. Mûsâ b. Muhammed el-Alevî eş-Şerîf el-Murtazâ: (ö. 486/1044)- *el-İntisâr fî İnfirâdâtı'l-İmâmiyye*.⁷⁹
5. İbn İdrîs el-Hillî: (ö. 543/1148)- *Kitâbu's-Serâir*.⁸⁰
6. Ebü'l-Hüseyn Kutbüddin Saîd b. Abdillâh b. el-Hüseyn b. Hibetillâh er-Râvendî: (ö. 573/1178)- *Fikhü'l-Kur'ân*.⁸¹

⁷¹ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân* Cilt:1, s. 132.

⁷² Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân* Cilt:1, s. 80.

⁷³ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân* Cilt:1, s. 346.

⁷⁴ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân* Cilt:1, s. 319.

⁷⁵ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân* Cilt:1, s. 145.

⁷⁶ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân* Cilt:1, s. 327.

⁷⁷ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân* Cilt:1, s. 327.

⁷⁸ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân* Cilt:1, s. 327.

⁷⁹ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân* Cilt:1, s. 251.

⁸⁰ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân* Cilt:1, s. 145.

7. Kâdî Abdülazîz b. Berrâc et-Trablusî: (ö.?) - *Cevâhiru'l-Fıkh*.⁸²

4. Siyer ve Ensâb Kaynakları

1. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî el-Eslemî el-Medenî: (ö. 207/823) - *Megâzî*.⁸³
2. Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî: (ö. 544/1149) - *eş-Şifâ' bi-ta'rîfi hukûki (fi şerefi) 'l-Mustafâ*.⁸⁴

5. Dil, Edebiyat, Tarih, Coğrafya, Edep, Ahlâk, Lugat, Ansiklopedi, Sözlük, Şiir ve Biyografi Kaynakları

1. Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Ziyâd b. Abdillâh el-Absî el-Ferrâ': (ö. 207/822) - *Me'âni'l-Kur'ân*.⁸⁵
2. Ebû'l-Feth Osmân b. Cinnî el-Mevsılî el-Bağdâdî: (ö. 392/1002) - *el-Muhteseb fî tebyîni vücûhi şevâzî 'l-kırâ'ât ve 'l-îzâh 'anhâ*.⁸⁶
3. Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî: (ö. 400/1009'dan önce) - *Sihâhu'l-Luğâ*.⁸⁷
4. A'sâ: *Bânet Suâdu ve Emsâ Habluhâ inkataâ* kasidesi⁸⁸

1.2.5. Suyûrî'nin Kıraatlere Bakışı ve Tanımlaması

Suyûrî aşağıda da zikredileceği üzere kıraatlerin mütevatir olup olmamasına dair getirdiği kanaatinde şöyle bir açıklamada bulunmuştur. Velhâsıl iki kapak arasında olan Kur'ân âyetleri mütevatirdir ancak kıraatler mütevatir değildir. Bilakis kıraatler

⁸¹ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân* Cilt:1, s. 387.

⁸² Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân* Cilt:1, s. 328.

⁸³ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân* Cilt:1, s. 251.

⁸⁴ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân* Cilt:1, s. 132.

⁸⁵ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân* Cilt:1, s. 103.

⁸⁶ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân* Cilt:1, s. 325.

⁸⁷ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân* Cilt:1, s. 67.

⁸⁸ Lakabı A'sâ olan yirmi câhiliye devri şairlerinden birisidir. bkz. Hulusi Kılıç, "A'sâ", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, Cilt: 3, s. 544; Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân*, Cilt:1, s. 57.

kurraların icthatları olup (senet itibariyle) Hz. Peygambere ulaştığına dair subût bulmamış âhâd haberlerdir.⁸⁹

1.2.5.1. Kiraat Vecihlerine Dair Açıklaması

Bunu Suyûrî'nin de kendisinden nakille verdiği⁹⁰ İbn Kuteybe (ö. 276/889)'nin *Te'vilu Müşkilü'l-Kur'ân* adlı eserinden yararlanarak anlatabiliriz. İbn Kuteybe lafzın vecih bağlamında değişen yönünü bir örnekle göstermiş ama kimlerin böyle okuduğunu zikretmemiştir. Dolayısıyla konunun iyice anlaşılması için parantez içinde ilave açıklamalarda bulunup zikredilen âyetleri dipnotta gösterdik. Bununla birlikte lafızların değiştiği diğer farklı vecihleri göstermekle kalmayıp aynı zaman da kimler böyle okumuş ve eğer varsa hangi kaynaklarda zikredilmiş olduğuna dair kısaca bilgi verdik.

İbn Kuteybe'nin (ö. 276/889) kiraat vecihlerine dair görüşleri şunlardır:⁹¹

“Kiraatte vecihlerin ihtilafına dair çokça düşündüm ve kiraatlerin değişmesini yedi vecih üzere buldum. Bunlardan ilk vecih kelimenin i'râbında, harekesinde ya da binasında olan değişikliktir. Kısaca sûret değişmeden hareke farklılığından kaynaklanan ihtilaflardır. Meselâ (هَؤُلَاءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْفَالُكُمْ) âyetindeki⁹² “etharü” lafzı (farklı kiraatlerde- Hasan, Zeyd İbn Ali, İsa İbn Ömer, Sa'id İbn Cübeyr ve Muhammed İbn Mervân es-Süddî) “ethera” (أَطْفَالُكُمْ) diye nasb okunmuştur.⁹³ Yine (وَمِنْ مُجَازِي إِلَّا الْكُفُورُ) âyetinde⁹⁴ “nücêzî” (مُجَازِي) lafzı (Hafs, Hamza, Halef tarafından nun ve kefür kelimesindeki râ'nın nasbiyle ve he'l-nücêzî ille'l-Kefûra- Kisâî tarafından lamı nuna idğam ederek ve helnnücezî) öteki kiraat imamları tarafından “ya” harfinin edilgen edilip kefür lafzındaki “râ” harfinin merfûsuyla “ve he'l-yücêzê ille'l-Kefûru” (وَمِنْ مُجَازِي إِلَّا الْكُفُورُ) diye okunmuştur.⁹⁵

⁸⁹ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân*, Cilt:1, ss. 43-44.

⁹⁰ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân* Cilt:2, ss. 151-152.

⁹¹ İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, *Te'vilu Müşkilü'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 2007, ss. 31-32.

⁹² Hûd Sûresi, 11/78.

⁹³ Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahru'l-Muhît*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1422/2001, Cilt:5, s. 247.

⁹⁴ Sebe Sûresi, 34/17.

⁹⁵ İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, *Ğarîbu'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1398/1978, s. 356.

Bunun gibi (وَيَأْتُونَ النَّاسَ بِالْبُحْلِ) ayetinde geçen “bi’l-buhli” (بِالْبُحْلِ) lafzı⁹⁶ (Hamza, Halef ve Kisâî tarafından) “bi’l behali” (بِالْبَهْلِ) olarak bâ ve hâ harflerinin nasbı ile okunmuştur.⁹⁷ Yine (فَنَظَرْتُ إِلَى مَيْسَرَةٍ) ayetinde “meysera” (مَيْسَرَةٍ) lafzı⁹⁸ sin harfinin zamme olmasıyla (Nâfi) “meysüra” (مَيْسُرَةٍ) olarak okunmuştur.⁹⁹

İkinci vecih: İlk vecihte olduğu gibi kelimenin i'râbında, harekesinde ya da binasında olan vecihtir. Burada ise anlamını ve i'rabını değiştirmesine rağmen Kur'ân'daki bulunduğu sûretini (harflerin dizilişini) değiştirmez. Mesela (يٰۤرَبَّنَا بَاعِدْ) âyetinde “rabbenê bâid” (رَبَّنَا بَاعِدْ) lafzı¹⁰⁰ (Ya'kûb tarafından) fiilin mazi kiple gelmesiyle ve rab kelimesinde ki bâ harfinin zammesiyle “rabbunâ bâade” (رَبَّنَا بَاعِدْ) olarak okunmuştur. (Hasan, Saîd İbn Ebî Hasan tarafından) rab kelimesindeki bâ harfini mensup yaparak “rabbenâ” fiili de sülâsiden mazi kip olarak “beude” (رَبَّنَا بَعْدْ) şeklinde okunmuştur.¹⁰¹ Aynı zamanda bu fiil (İbn Kesir, Ebû Amr tarafından) ayn harfinin kesralı olarak şeddelenmesiyle tef'îl bâbından emir kipi olarak “be'id” (بَعْدْ) şeklinde okunmuştur.¹⁰² Yine (يٰۤرَبُّكَ تَلَكَّوْهُ بِالْحَيْثُومِ) ayetinde “telekkavnehu” (تَلَكَّوْهُ) lafzı¹⁰³ (Übey ve İbn Mes'ûd tarafından) iki tâ ile telakkî kökünden “tetelekkavnehu” (تَتَلَكَّوْهُ) diye okunurken (Hz. Âişe ve Yahya İbn Ya'mer tarafından) Ta harfinin fethası, lam harfinde kesresiyle “vulika” (وَلَوْ) kökünden “telikûnehu” (تَلَكُّوْهُ) diye (Muhammed İbn Sümeika' tarafından) ise Ta ve kâf harfinin dammesi ve lam'ın cezmi ile “ilkâ” (لَقَاءَ) kökünden “tülkûnehu”

⁹⁶ Nisâ Sûresi, 4/37; Hadîd Sûresi, 57/24.

⁹⁷ Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osmân ed-Dânî, *Câmi'u'l-Beyân fi'l-Kırâ'âtî's-Seb'*, Câmiu'ş-Şârika, Birleşik Arab Emirlikleri 1428/2007, Cilt:3, s. 1011.

⁹⁸ Bakara Sûresi, 2/280.

⁹⁹ Dâni, *Câmi'u'l-Beyân fi'l-Kırâ'âtî's-Seb'*, Cilt:2, s. 941.

¹⁰⁰ Sebe Sûresi, 34/19.

¹⁰¹ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kutubi'l-Misriyye, Kâhire 1384/1964, Cilt:14, ss. 290-291.

¹⁰² İbn Mucâhid, Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs b. Mucâhid et-Temîmî, *Kitâbü's-Seb'a fi'l-Kırâ'ât*, Dâru'l-Ma'rife, Mısır 1400, s. 529.

¹⁰³ en-Nûr 24/15.

(أُمَّة) diye okunmuştur.¹⁰⁴ Yine (وَأَدَّكَ بَعْدَ أُمَّة) âyet-i celilesinde ki “ümme” (أُمَّة) lafzı¹⁰⁵ (İbn Abbas, İkrime ve Dahhâk tarafından) Hemzenin fethası ve mîm harfinin fethalı tahfîfi ile “Emehin” (أُمَّة) diye okunmuştur.¹⁰⁶ Aynı lafız (İkrime, Mücâhid ve Şubeyl İbn ‘Azre tarafından) Mim harfinin sukûnu ve ha ile “emhin” (أُمَّة) diye okunmuştur.¹⁰⁷

Üçüncü vecih: Kelimenin harflerinde olan değişikliklerdir. Kısaca sûreti değil de mana ve harfleri değiştiren kıraat vecihleridir. Meselâ (وَأَنْظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ) âyetinde ki “nunşizühe” (نُنْشِزُهَا) lafzını¹⁰⁸ (Küfeliler ve İbn Âmir) ayetteki gibi z harfi ile yani “nunşizühe” diye okurken (Nâfi, İbn Kesir, Ebû Amr) Râ ile yani “nunşiruhe” (نُنْشِرُهَا) diye okumuşlardır.¹⁰⁹ (وَلَا تُزْجِعْ عَنْ قُلُوبِهِمْ) âyetindeki “füzzia” (فُزَّجَ) lafzını¹¹⁰ (İbn Âmir) Fâ ve ze harfinin fethasıyla “fezzea” (فَزَّعَ) diye okumuştur.¹¹¹

Dördüncü vecih ise kelimedeki ihtilaflardan kaynaklanan kıraat vecihleridir. Kısaca manası değişmeyip kelimenin sûretinin değiştiği kıraat vecihleridir. Meselâ (كَالْعَيْنِ أَلْتَنْفُوشِ) âyetindeki “ihn” (عَيْنِ) lafzı¹¹² (İbn Mes‘ud tarafından) “Kessûfi’l-Menfûş” (كَالْمُصُوفِ أَلْتَنْفُوشِ) diye okunmuştur.¹¹³

¹⁰⁴ Taberî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, *Câmiu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1420/2000, Cilt:19, s. 131; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, Cilt:12, ss. 182-204.

¹⁰⁵ Yûsuf Sûresi, 12/45.

¹⁰⁶ Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, Cilt:9, s. 201; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, Cilt:16, s. 122.

¹⁰⁷ Ebu Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahru’l-Muhît*, Cilt:5, s. 313.

¹⁰⁸ Bakara Sûresi 2/259.

¹⁰⁹ İbn Mücâhid, *Kitâbü’s-Seb’a fi’l-Kırâ’ât*, s. 189.

¹¹⁰ Sebe Sûresi, 34/23.

¹¹¹ İbn Mücâhid, *Kitâbü’s-Seb’a fi’l-Kırâ’ât*, s. 530.

¹¹² Kâri’a Sûresi, 101/5.

¹¹³ İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, Dâru’t-Tûnusiyye, Tûnus 1984, Cilt:1, s. 57; İbnü’l-Cezerî, Ebû’l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf el-Cezerî, *en-Neşr f i’l-Kırâ’âti’l- ‘aşr*, Dâru’l-Kitâbi’l-İlmiyye, Beyrut bty, Cilt:1, s. 27.

Beşinci vecih yine kelimedeki ihtilaflardan meydana gelen kıraat vecihleridir. Kısaca kelimenin manasına ve şekline yönelik değişimlerdir. Meselâ (وَطَلَحَ مَنْضُودٌ) âyetindeki¹¹⁴ “talhin” (طَلَحَ) lafzı (Ali b. Ebî Tâlib tarafından) “ayn” harfiyle “tal’in” (طَلَعَ) diye okunmuştur.¹¹⁵

Altıncı vecih: Kelimedeki takdim ve te’hir ihtilaflarından kaynaklanan kıraat vecihleridir. Meselâ (وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ) âyetindeki¹¹⁶ mevt ve hakk kelimeleri takdim ve te’hir yapılarak “ve câet sekratü’l-hakki bi’l-mevt” (وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْحَقِّ بِالْمَوْتِ) diye okunmuştur.¹¹⁷

Yedinci vecih: Kelimedeki ziyâde ve noksanlıklardan kaynaklanan ihtilaflar olup bu minvaldeki kıraat vecihleridir. Meselâ (وَمَا عَمَلُهُمْ) âyetindeki “amilethu” (عَمِلَتْهُ) lafzı¹¹⁸ (Hz. Ebû Bekr, Hamza, Kisâî tarafından) “hâ” sız “amilet” (عَمِلَتْ) diye okunmuştur.¹¹⁹ Yine (إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَمِيدُ) âyeti¹²⁰ (Nâfi, İbn Amr tarafından) “hüve” zamiri olmadan “İnnellâhe’l-Ğaniyyu’l-Hamîd” (إِنَّ اللَّهَ الْعَزِيزُ) diye okunmuştur.¹²¹ Bunun gibi (إِنَّ هَذَا أَنْجَى لَهُ تَنْجَعُ وَتَنْجَعُونَ تَنْجَعُ) âyeti¹²² ve (إِنَّ) (الشَّاعَةِ أَتَيْتُ أَكَاذُ أَخْفِيهَا) âyeti¹²³ “na’ceten” (تَنْجَعُ) lafzından sonra koyunların cinsiyetini belirtmek için “...na’ceten ünse” (تَنْجَعُ أَنْثَى) diyerek okunurken¹²⁴ ikinci âyette Übey b. Ka’b tarafından “Ekêdu uhfihe” (أَكَاذُ أَخْفِيهَا) lafzından sonra yüce Allah’ın

¹¹⁴ Vakıa Sûresi, 56/29.

¹¹⁵ İbnü’l-Cezerî, **en-Neşr**, Cilt:1, s. 28.

¹¹⁶ Kâf Sûresi, 50/19.

¹¹⁷ İbnü’l-Cezerî, **en-Neşr**, Cilt:1, ss. 27-28.

¹¹⁸ Yâsîn Sûresi, 36/35.

¹¹⁹ Ebu Zür’a, Abdurrahman b. Muhammed b. Zencele, **Hüccetü’l-Kırâât**, (thk. Saîd Efğânî), Dâru’n-Neşr Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1402/1982, s. 598.

¹²⁰ Lokmân Sûresi 31/26.

¹²¹ Ebu Zür’a, **Hüccetü’l-Kırâât**, s. 702.

¹²² Sâd Sûresi, 38/23.

¹²³ Tâhâ Sûresi, 20/15.

¹²⁴ İbnü’l-Cezerî, **en-Neşr**, Cilt:1, s. 28.

kıyameti neredeyse kendinden dahi gizleyeceğini belirtmek için “min nefsi” (مِنْ أَكَادُ أَخْفِيهَا مِنْ نَفْسِي) lafzı eklenerek “Ekêdu uhfihe min nefsi” (أَكَادُ أَخْفِيهَا مِنْ نَفْسِي) diye okunmuştur.¹²⁵

1.2.5.2. Kıraatler Mütevatir midir? Değil midir? Konusuna Bakışı

Suyûrî'nin kıraatlerin mütevatirliği meselesindeki görüşlerine yer vermeden önce bu konuya dair bazı görüşleri vermekte fayda mülahaza ediyoruz. Çünkü bu konudaki farklı kanaatler ve ihtilaflar tam anlamıyla çözülebilmemiş değildir. Burada öncelikle tevatür nedir? Kıraatlerin sıhhati, değeri ve mütevatirlik vasfını taşıması için gerekli olan şartlar nelerdir? Bu konuda alimler ne gibi görüş beyan etmişlerdir? sorularına cevap aranacaktır. Ardından Suyûrî'nin bu konudaki kanaatine yer verilecektir.

a. Tevatür Nedir?

Kıraat ilmi tarihinde kıraatlerin tevatür konusu ağırlıklı olarak kıraat ilminin sözlü nakliyle birlikte yazılı hale gelmesinden itibaren tartışılmıştır. Bunda hadis ilminin tedvini, hadislerin belli bir sistem dâhilinde kategorize edilmesi ve hadis kaynaklarının değerleriyle ilgili görüş ortaya konulması da etkili olmuştur. Hatta hadis ilminin oluşum ve gelişimi bir manada kıraat rivayetlerinin değeri konusunda yanlış değerlendirmelere de zemin hazırlamıştır denebilir. Kıraatlerin mütevatir olması ya da olmaması konusunda verilecek hüküm tevatür tanımıyla doğrudan ilgilidir. Eğer tevatür, hadiste olduğu gibi yalan üzerine ittifakları aklen mümkün olmayan bir topluluğun yine böylesi bir topluluktan aldıkları bir haberi başka bir topluluğa nakletmeleri ise bu, özellikle yedi ve on kıraat imamının Hz. Peygamber'e kadar varan yazılı isnatlarının ricâl adedinin bu sayıya ulaşmadığını gösterir. Çünkü bunların neredeyse tamamına yakını tevatür derecesine ulaşmayan âhâd haberler kategorisi içindedir. Bu manada bazı istisnalar dışında-İslâm dininde Kur'an'dan başka bir bilginin tevatürünü iddia etmek zordur.¹²⁶

¹²⁵ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd b. Abdillâh el-Absî el-Ferrâ, **Meâni'l-Kur'ân**, Dâru'l-Mısriyye, Mısır bty. Cilt:3, s. 128.

¹²⁶ Birışık, **Kıraat İlmi ve Tarihi**, s. 90.

Yine İbnü'l-Cezerî bu konuda daha önce kıraatlerde tevatürü şart koştuğu kanaatinden vazgeçmiştir. “Ben daha önce bu görüşe meylediyordum ama bunun yanlış olduğu sonradan bana göründü” demiştir.¹²⁷

b. Kıraatlerin Sıhhati, Değeri ve Mütevatirliği

Yukarıda kıraatlerin tevatürü meselesine dair yapılan açıklamalara baktığımızda kıraatlerin tevatür olmasına dair pek doyurucu bir açıklama yapılmamıştır. Genel itibariyle bakarsak kıraatlerin mütevatir olmasına ve sıhhatine dair üç şart zikredilmiştir.

Bu kriterlere genel olarak bakıldığında görülür ki, kıraat imamları okuyuşlarını mutlaka bir nakil ve rivayete dayandırmışlar, ancak “bir kıraatin senet itibariyle mütevatir olarak nakledilmiş olması” şeklinde bir şartı ileri sürmemişlerdir. Bunun yerine onlar, sadece “sahih senetle nakli” esas almışlardır. Çünkü ilk dönemde mütevatir, meşhur âhâd gibi ayrımlar net bir şekilde ortaya çıkmamıştı. Onun yerine bu kriterler arasında yer alan, “çoğunluğun okuyuşuna uymak”, “âmmenin kıraatini tercih etmek” gibi ifadeler kullanılmıştır. Muhtemelen bu ilkeler, daha sonradan şöhret bulmuş kıraatler için tevatür kıraatin karşılığı olarak kullanılacaktır. Bu durumda bir kıraat, tevatür şart koşulmadığında, Arap diline bir yönüyle de olsa uygun, Mushaf-ı Osmaniye bir ihtimalle de olsa muvâfık, senet itibariyle de sahîh ise makbûl demektir. Bu tanımlamada, tevatür ilkesinin yer almadığı açıktır. Onun yerine kıraatin senet itibariyle ittisali ve sahîh olması istenmiştir. Bu boyutuyla düşünüldüğünde kıraat imamlarına ait kaynaklarda yer alan isnatların sembolik bir değerinin olduğu, mevcut bu kıraatlerin temsilcilerinin bulundukları bölgelerde kendileri gibi okuyan başka onlarca belki yüzlerce kârî bulunduğu da yanlış değildir. Sözgelimi, Âsum'un Ebû Abdîrrahman es-Sülemî'den aldığı bu kıraati, Sülemî, sadece Âsum'a öğretmemiştir. Belki binlerce başka talebede bu kıraati almıştır. Ayrıca, hadise ait tevatür tanımı dışında kıraat rivayetini teyit eden ve kuvvetlendiren Hatt-ı Osmani'ye ve Arap diline muvafakat da önemli bir ilkedir. Tüm bunlar düşünülmünce kıraatler için toplumsal bir nakil bulunmaktadır. Bu yönüyle

¹²⁷ İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, Cilt:1, s. 13.

*kıraatler için kullanılan manevi tevatür ya da toplumsal nakil söz konusu olmuştur.*¹²⁸

c. Kıraatlerin Tevatürlüğü Meselesine Alimlerin Bakışı

İbn Kuteybe (ö. 276/889) sahabe ve tâbiînin bu kıraatleri okumasından hareketle Mushaf yazısına uygun olupta bunların dışına çıkmayan kıraatlerin okunmasına cevaz vermiş ve buna muhalefeti câiz görmemiştir.¹²⁹

Kıraatlerin sıhhati konusunda Ebû Bekr İbnu'l-Arabî (ö. 543/1148) farklı bir görüş belirtmiştir. Bu konuda sahabenin icmasıyla sübût bulmuş kıraatler dışında gerek farklı lehçeler olsun gerekse diğer tüm kıraatler olsun geçersiz saymış ve bu konuya dair daha önce izin verilen kıraatlerin bir hükmünün olmadığını söylemiştir.¹³⁰

Sahih kıraatin tespitinde bu tür şartlar öne sürülürken senet veya rivayeti önemsemeyenlerde olmuştur. Mesela Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Ya'kûb el-Attâr el-Bağdâdî (İbn Miksem) (ö. 354/965) bu konu hakkında daha da farklı bir görüş öne sürerek “Kıraatte rivayete pek önem vermemekle birlikte vecih bakımından Arapça'ya yani Mushaf hattına uyan her kıraate caizdir” demiştir.¹³¹

Burhânüddîn Ebû İshâk İbrâhîm b. Ömer b. İbrâhîm b. Halîl el-Ca'berî (ö. 732/1332) ise kıraatlerin sahih olmasını tek bir şarta bağlamıştır ki oda naklin sağlam olmasıdır. Diğer iki şart ise buna bağlıdır der.¹³²

Bazı farklı görüşlerin olmasıyla birlikte kıraatlerin ehli sünnet alimlerince sahih olması temelde bu üç şarta bağlanmıştır. Burada yeri gelmişken ve üstünde çalıştığımız

¹²⁸ Mehmet Ünal, “Kırâat Kriterleri Bağlamında Kırâatlerin Tevâtürü Meselesi ve Şiâ'nın Buna Bakışı”, **Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi**, Cilt:8, Sayı:3, Eylül-Aralık 2011, ss. 93-94.

¹²⁹ İbn Kuteybe, **Te'vîlu Müşkili'l-Kur'ân**, s. 34.

¹³⁰ Ebû'l-Kâsım (Ebû Muhammed) Ebû Şâme Şihâbüddîn Abdurrahmân b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Makdisî, **el-Mürşidü'l-Vecîz ilâ Ulûmin Teteallak bi'l-Kitâbi'l-Azîz**, thk. Tayyâr Altıkulaç, Beyrut 1395/1975, Ankara 1406/1986, Cilt:1, s. 90.

¹³¹ Ebû'l-Feth Osmân b. Cinnî el-Mevsilî el-Bağdâdî (İbn Cinnî), **el-Muhtesab fî Tebyîni Vücûhi Şevâzî'l-Kırâ'ât ve'l-îzâh 'anhâ**, el-vüzêrat'ül-Evkâf-el-Meclisü'l-A'lâ eş-Şuyûnî'l-İslamiyye), 1420/1999, Cilt:1, s. 31.

¹³² İbnü'l-Cezerî, **en-Neşr**, Cilt:1, s. 13.

eserin şîf tefsir olması hasebiyle Şiâ'nın da sahih kıraatlere bakışını ve sahih kıraatte aradıkları şartları zikretmekte yarar görüyoruz.

Şiâ'ya göre Kur'ân mütevatir olup kıraatler mütevatir değildir. Kur'ân'ın mütevatir olduğu tüm Müslümanların ittifakıyla sabittir. Kıraatlerin mütevatir olmadığı delilleri; ravilerin sika olmaması, bunların rivâyet ettiği haberlerin âhâd olması, her kıraat imamının kendi kıraatini tek başına rivâyet etmiş olması, her imamın kendi kıraatinin doğruluğuna delil getirmesi ve diğer kıraatleri reddetmesidir. Şayet kıraatler mütevatir olsaydı bunların hiçbirisi söz konusu olmazdı.¹³³

d. Suyûrî'nin Kıraatlerin Mütevatir Olup Olmaması Meselesine Bakışı

Suyûrî bu konuda özetle şöyle der: “Bu konu İslam ülkelerinde tam anlamıyla bilinmiş değildir. Zira ne zaman ki âlimler kıraatlere dair eserler te'lif ettiler, ki bunun öncülerinden olan Ebû Übeyd el-Kâsım b. Sellâm b. Miskîn el-Herevî (ö. 224/838), Ebû Câ'fer et-Taberî (ö. 310/923), ve Ebû Hâtim es-Sicistânî (255/869) bu kıraatlerin zayıf olduğunu eserlerinde zikretmişlerdir. İbn Mücâhid (ö. 324/936) Bağdat'ta hicrî üç yüzüncü yılın başlarında bu işe başladığında onun hakkında alimler şöyle dediler: O yedi kıraati meydana getirdi. İbn Mücâhid'in elinden çıkan bu yedi kıraat geniş bir şöhrele kavuştu. Velhâsıl iki kapak arasında olan Kur'ân âyetleri mütevatirdir ancak kıraatler mütevatir değildir. Bilakis kıraatler kurraların ictihatları olup (senet itibariyle) Hz. Peygambere ulaştığına dair subût bulmamış âhâd haberlerdir.”¹³⁴

Suyûrî kıraatlerin kesinlikle mütevatir olmadığını söylemekle birlikte sadece bir kıraatin mütevatir kıraatlerden sayılmasını temenni eder. Bu temennisi 2. cildin Nikâh bölümünde ele aldığı Nisâ Sûresinde geçen bir ayetle ilgilidir. İlgili ayet şöyledir:

*“Onlardan (nikâhlanıp) faydalanmanıza karşılık sabit bir hak olarak kendilerine mehirlerini verin.”*¹³⁵

¹³³ Ziya Şen, *Şiâ'nın Kıraatlere ve Kur'ân Tarihine Bakışı*, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2012, Baskı:1, s. 187.

¹³⁴ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân*, Cilt:1, ss. 43-44.

¹³⁵ Nisâ Sûresi, 4/24: “فَمَا اسْتَفْتَحْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ”

Suyûrî, bu ayete İbn Abbas, İbn Cübeyr, Übey b. Ka'b, İbn Mes'ûd ve birçok toplumun "ilâ ecelin müsemma" (إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى) lafzını eklediklerini ve öyle okuduklarını söyler. Bu kıraati Mut'a nikâhının meşruluğunu gösteren bir delil olarak değerlendirir.¹³⁶

Bu lafız eklendiğinde ayetin manası "*Onlardan (nikâhlamp) belli bir vakte kadar faydalanmanıza karşılık sabit bir hak olarak kendilerine mehirlerini verin.*" şeklinde bir değişikliğe uğrar.

Elbette ki bu tür kıraatler sahabenin Kur'ân metnine yaptığı açıklamalar (müdrec) olup şâz kıraatler kategorisinde değerlendirilen kıraatlerdir.

1.2.5.3. Kıraatlere Verdiği Önemi

Suyûrî kıraatleri âhâd haber olmaları gerekçesiyle mütevatir kabul etmemektedir. Ama bununla birlikte âhâd haberde olsa bu kıraatlerle hüküm verilebileceğini savunur. Dolayısıyla ayetlerden hüküm çıkarmada âhâd haberlere önem verir. Zira Suyûrî yukarıdaki Mut'a nikâhına delil gösterdiği kıraati zikrettikten sonra şöyle bir açıklamada bulunur.

"Eğer bunlar sabit bir şekilde rivâyet olmuşsa ki başkaları onu "sabit olsaydı Kur'ân olurdu. Ve Kur'ân ise âhâd haberlerle sabit olmaz." gerekçesiyle inkâr ettiler dersen cevap olarak şöyle derim: **İlk soruna** yanıt olarak şunu derim: "âhâd haber olma gerekçesiyle reddolunan bu sabit (rivayetler) anlaşmazlığın önüne geçer. Zira bir insana kapalı olan şey başkasına açık olabilir. Çünkü onda Müslümanı yalandan ve açık bir adaletsizlikten koruma vardır." **İkinci soruna** yanıt olarak ise şunu derim: "âhâd haberler Kur'ân olarak sabit olmasa bile bununla hüküm verilmesine ne gibi bir mâni olabilir. Biz ise âhâd haberlerle bu şekilde hüküm veririz. Özellikle Ehl-i Beytin rivayetleri ve icmâlarının sağlamlığı ve muhaliflerin o büyük çoğunluğun getirdiği rivayetlere karşı delillerinin

¹³⁶ Suyûrî, **Kenzü'l-İrfân**, Cilt:2, ss. 146-153.

zayıflığı ve onların sabit olan bir hükmü nesh etmeleri, Mut'a nikâhının mübahlığına delâlet eder.”¹³⁷

Suyûrî daha sonra mut'a nikâhının mübahlığı hakkındaki görüşlerini desteklemek için birçok delil öne sürer.¹³⁸ Hz. Ömer'in mut'a nihakının helal olduğunu bildiğini ve bunu temettu' haccıyla birlikte yasakladığını ve İbn Abbas'ın bunun meşruluğuna dair kanaati olduğunu söyler. Bunun gibi birçok rivâyeti ardı ardına sıralar. Mesela Hz. Peygamber zamanında üç şey vardır ki Hz. Ömer bunları yasaklamıştır. Bunlar temettü haccı, kadınlarla mut'a ve ezanda “haydi hayırlı amele” lafzıdır.¹³⁹ Ehli sünnet alimlerinin bu konudaki görüşlerine Nikah bölümünde değinileceğinden burada zikretme gereği duymadık.

1.2.5.4. Eserinde Tercih Ettiği Kıraat İmamları

Suyûrî eserinde kıraatlerin yedili, onlu ve on dördü diye zikredilen ve böyle tasnif edilen kıraat imamlarının hepsinden yararlanmışır. Burada bu tasniflerin nasıl oluştuğunun iyice anlaşılması için kısaca bilgiler verilecektir. Bu tasnifler sırasıyla anlatıldıktan sonra Suyûrî'nin kullandığı kıraat imamları tablo halinde bir bir gösterilecektir.

a. Yedi Kıraat (Seb'a)

Öncelikle bu konu Hz. Peygamber'in (s.a.v) “...*Kur'ân Yedi Harf üzere indirildi, ondan kolayınıza geleni okuyun*”¹⁴⁰ diye buyurduğu hadisla karıştırılmamalıdır. Zira Yedi Kıraat ve Yedi Harf konuları farklı şeylerdir. Hz. Peygamber yedi harften maksadın ne olduğuna dair bir görüş beyan etmese de her iki konuyu bir tutup yanılısamaya düşenler¹⁴¹ olduğu gibi Hz. Peygamberin bahsettiği Yedi Harfin manasının Kureyş'in (Kureyş, Huzeyl, Temim, Ezd, Rabi'a, Hevazin, Saa'ad b. Bekr) yedi lehçesi olduğuna

¹³⁷ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân*, Cilt:2, ss. 152-153.

¹³⁸ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân*, Cilt:2, ss. 153-159.

¹³⁹ Ebü'l-Fazl Adudüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdilgaffâr el-Îcî, *Şerhu Muhtasari'l-Müntehâ*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1424/2004, Cilt: 2, ss. 363-364.

¹⁴⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Cami'u's-Sahîh, Kitâbu Fedâilu'l-Kur'ân*, thk. Mustafa Diyab el-Bağâ, Dâru İbni Kesîr, Beyrut 1407/1987, bâb:5, Cilt:4, s. 1909.

¹⁴¹ Mehmet Dağ, “İbn Mücahid'in Kıraat Ekollerini Yedi İle Sınırlaması: Eleştirel Bir Yaklaşım, *Ekev Akedemi Dergisi*, Sayı:27, Bahar 2006, ss. 92-96.

dair görüş beyan edenlerde olmuştur.¹⁴² Bu algı sebebiyle zaman zaman ikisinin de aynı şeyler olduğu zannedilmiştir. Aynı zamanda Yedi Harf konusuna dair birçok görüş söylenmiştir. Kimisi ise Yedi Harfî Kur'an'ın içeriğine yönelik olarak "haram, helal, va'd, va'id, emir, nehiy ve kıssalar" olarak açıklamıştır.¹⁴³ Yine buna yakın bir görüşü Kurtubî de (ö. 671/1273) tefsirinde zikretmiştir.¹⁴⁴

Bununla birlikte yukarıda Yedi Harf'e dair zikredilen hadislerle, İbn Mücahid (ö. 324/936)'in Yedili kıraat tasnifi (ikisinin aynı şeyler olduğu bağlamında) bir karışıklığa sebep olduğu gerekçesiyle bazı ülema tarafından da eleştiriye tabi tutulmuştur.¹⁴⁵ Bunun yanında İbn Mücahid'in böyle bir kastının olmadığını, dolayısıyla kendince muteber kabul ettiği kıraatleri zikrettiğini ve bunu yedi olarak belirlediğini söyleyen alimlerde olmuştur.¹⁴⁶ Mesela Zerkeşî bu konuya dair sarf edilen görüşleri zayıf olarak nitelemiş ve tüm bunların Halil b. Ahmed'den hikâye olunduğunu zikretmiştir.¹⁴⁷

Aynı şekilde İbn Mücahid'den önce kıraatleri bazı alimlerde tasnif etmişlerdir. Bu âlimlerden biri Ahmed b. Cübeyr el-Kûfî el-Antakî (ö. 258) olup içinde beş kurrânın olduğu "*Kıraatü'l-Hamse*" adlı bir kitap te'lif etmiş ve onun ardından İsmail b. İshâk el-Mâlikî'nin ise yirmi kâriden bahsettiği "*Kitâbu'l-Kıraat*" adlı bir çalışması olmuştur.¹⁴⁸ Ne var ki bu âlimler ve eserleri İbn Mücâhid'in yakaladığı şöhreti yakalayamamıştır. Elbette ki bu durumun böyle olmasında birçok etken vardır. Her ne kadar yedili tasnifi İbn Mücahid ortaya koymuş ise de onu yüzyıllar boyunca eğitimin bir parçası haline getirerek tüm dünyaya yayan Endülüslü alimlerdir.¹⁴⁹ Öyle ki İbn Mücâhid şaz kıraatleri savunanlara karşı mücadeleler vermiş olmasının yanında çalışmalarının bu denli şöhrete

¹⁴² Ebû Şâme, *el-Mürşidü'l-Vecîz*, Cilt:1, s. 94.

¹⁴³ Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dimaşkî eş-Şâfiî, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-'Azîm*, thk. Mustafa Seyyid Muhammed-Muhammed Seyyid Reşâd- Muhammed Fazl el-Acmêvî, Müessesese Kurtuba, el-Cîze 1412/2000, Cilt:1, s. 62.

¹⁴⁴ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Cilt:1, s. 46.

¹⁴⁵ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kirâati'l-'aşr*, Cilt:1, ss. 36-39.

¹⁴⁶ Zürkânî, Muhammed Abdu'l-'Azîm, *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, Beyrut 1415/1995, Cilt:1, s. 339.

¹⁴⁷ Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî ez-Zerkeşî eş-Şâfiî, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, Beyrut 1376/1957, Cilt:1, s. 214.

¹⁴⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kirâati'l-'aşr*, Cilt:1, s. 34.

¹⁴⁹ Birişik, *Kıraat İlmî ve Tarihi*, ss. 102-105.

ulaşmasındaki diğer bir sebep ise siyasi güç olmuştur ve yedili tasnif bu otorite tarafından desteklenmiştir.¹⁵⁰

Kıraatlerin isimleri o kıraatle öne çıkmış kıraat imamının ismiyle isimlendirilmiştir. Bu kısa girişten sonra İbn Mücâhid'in oluşturduğu yedili tasnife daha doğrusu hangi kıraat imamlarını tercih ettiğini râvîleriyle birlikte ve bulunduğu bölgeye nispetle öz bir şekilde tablo ile gösterebiliriz. Bu kıraatler tabloda kalın bold ile belirttiğimiz kıraat imamının o ismi ile bilinmektedir. Bu tabloda Dûrî aynı zamanda üç kıraat imamının yani Ebû Amr, Kisâi ve Hasan-ı Basrî'nin râvisidir. O yüzden tabloda üç defa gösterilmiştir.

Tablo 3: Yedili Kıraat Tasnifi

Tam Adı	Vefatı	Ravileri	Nerenin İmamı
1) Nâfi b. Abdurrahman b. Ebû Nuâym el-Leysi el-Medenî	Ö. 169/785	1. Kâlûn (ö. 220/835) 2. Verş (ö. 197/812)	Medine İmamı
2) Ebû Ma'bed Abdullah b. Kesîr b. Amr ed-Dârî	Ö. 120/738	1. Bezzi (ö. 250/864) 2. Kunbül (ö. 291/904)	Mekke İmamı
3) Ebû Amr Zebân b. el-Alâ b. Ammâr el-Mâzinî el-Basrî	Ö. 154/771	1. Dûrî (ö. 248/862) 2. Sûsî (ö. 261/874)	Basra İmamı
4) Ebû İmrân Abdullah b. Âmir b. Yezîd el-Yahsubî	Ö. 118/736	1. Hişâm (ö. 245/859) 2. İbn Zekvân (ö. 242/857)	Şam İmamı
5) Ebû Bekir Âsım b. Ebi'n-Necûd Behdele el-Esedî el-Kûfî	Ö. 127/745	1. Ebû Bekir Şu'be (ö. 193/808) 2. Hafs (ö. 180/796)	Kûfe İmamı
6) Ebû Umâre Hamza b. Habîb b. Umâre ez-Zeyyât et-Teymî el-	Ö. 156/773	1. Halef (ö. 229/844) 2. Hallâd (ö. 220/835)	Kûfe İmamı

¹⁵⁰ Tayyar Altıkulaç, "İbn Mücâhid", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 1999, Cilt:20, ss. 214-215.

Kûfi			
7) Ebü'l-Hasen Ali b. Hamza el-Kisâi el-Kûfi	Ö. 189/805	1. Ebü'l-Hâris (ö. 240/854) 2. Dûrî (ö. 248/862)	Kûfe İmamı

b. On Kıraat (Aşere)

Yukarıdan da anlaşılabacağı gibi İbn Mücahid'in belirlediği ve kendince muteber saydığı sahih kıraatler ya da kıraat alanında öne çıkmış imamların sayısı sadece yedi değildir. Bunu yediden daha fazla sayıya çıkaranlarda olmuştur.¹⁵¹ Bu alanda ilk adımı atıp onlu tasnifi *el-Ğâye fi'l-kırâ'âti'l-aşr* eseriyle meydana getiren âlim İbn Mihrân en-Nisâbü'rî (ö. 381/992)'dir. Tabi bu on kıraatin diğer yedi kıraat gibi şöhret bulması ve geniş kitlelerce benimsenip ilim tedrisatlarında yer bulup okutulmasındaki en büyük pay İbnü'l-Cezerî (ö. 833/1429)'nindir.¹⁵² O yukarıda saymış olduğumuz yedi kıraate Ebû Câ'fer el-Kâri, Ya'kup el-Hadramî ve Halef b. Hişâm'ın kıraatlerini ekleyip bunlarında sahih olduğunu eserinde belirtmiştir.¹⁵³

Kısacası bu yedili tasnifin kırılma noktası İbn Mihrân en-Nisâbü'rî ile olmuş ve eklenen diğer kıraatlerle bu onlu tasnif geniş kitlelerce benimsenip sahih kıraat kategorisinde değerlendirilmiş ve yerini almıştır. Yukarıda maddeler halinde saymış olduğumuz yedi kıraate bu üç kıraatin eklenmesiyle onlu tasnif tamamlanmış olur.

Tablo 4: Onlu Kıraat Tasnifi

8) Ebû Ca'fer Yezîd b. el-Ka'ka' el-Mahzûmî el-Medenî	Ö. 130/747-8	1. İbn Verdân (ö. 160/777) 2. İbn Cemmâz (ö. 170/786)	Medine İmamı
9) Ebû Muhammed Yâ'kub b. İshâk b. Zeyd el-Hadramî el-	Ö. 205/821	1. Ruveys (ö. 238/852) 2. Ravh (ö. 235/849)	Basra İmamı

¹⁵¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâati'l-aşr*, Cilt:1, s. 34.

¹⁵² Altıkulaç, "İbnü'l-Cezerî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 1999, Cilt:20, ss. 551-557.

¹⁵³ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâati'l-aşr*, Cilt:1, ss. 44-46.

Basrî			
10) Ebû Muhammed Halef b. Hişâm b. Sa'leb el-Esedî el-Bağdâdî el-Bezzâr	Ö. 229/844	1. İshâk el-Verrâk (ö. 286/889) 2. İdris el-Haddâd (ö. 292/905)	Kûfe İmamı

On Dört Kıraat (Erbaate Aşere)

Geriye kalan bu dört kıraat ise şâz olarak nitelendirdiğimiz sahih kategorisinde olmayan ya da ümmet tarafından benimsenmeyip Kur'ân olarak tilâvet olunması yasak olan kıraatlerdir. Bu kıraatlerde kıraat eğitim ve öğretiminde uzun müddet yer almıştır. Bununla birlikte Fıkıh ilminde şâz kıraatlerin ayrı bir yeri vardır. Zira üzerinde ittifak edilen ya da ihtilaf bulunan bazı konuları açıklamada şâz kıraatlerden yararlanılmıştır.¹⁵⁴ Bunlarda sahih on kıraatin üzerine eklenmiş ve on dörtlü tasnif meydana getirilmiştir.

Tablo 5: On Dörtlü Kıraat Tasnifi

11) Ebû Hafs Ömer b. Abdurrahman b. Muhaysın es-Sehmî	Ö. 123/741	1. Bezzî (ö. 250/864) 2. İbn Şenebûz (ö. 328/939)	Mekke İmamı
12) Ebû Muhammed Yahya b. el-Mübârek el-Basrî el-Yezîdî	Ö. 202/817	1. Süleyman b. el-Hakem (ö. 235/850) 2. Ahmed b. Ferah (ö. 303/916)	Basra İmamı
13) Ebû Saîd el-Hasen b. Yesâr el-Basrî	Ö. 110/728	1. Şücâ' (ö. 190/806) 2. Dûrî (ö. 248/862)	Basra İmamı
14) Ebû Muhammed Süleyman b. Mihrân el-Kûfî (A'meş)	Ö. 148/765	1. Ebû'l-Abbâs el-Muttavvi'î (ö. 371/982) 2. Şenabûzî (ö. 388/998)	Kûfe İmamı

¹⁵⁴ Muharrem Önder, "Şâz Kıraatler ve İslam Hukûku Açısından Değeri", *İslam Hukûku Araştırmaları Dergisi*, Sayı:13, 2009, ss. 163-194.

İKİNCİ BÖLÜM

KENZÜ'L-İRFÂN FÎ FİKHİ'L-KUR'ÂN'DA KIRAATLER VE ANLAMA

ETKİSİ

2.1. KENZÜ'L-İRFÂN FÎ FİKHİ'L-KUR'ÂN'DA KIRAATLER VE ANLAMA

ETKİSİ

Bu bölümde Kenzü'l-İrfân fî Fikhi'l Kur'an adlı tefsirdeki kıraatleri ele alıp ve onların Kur'ân-ı Kerîm'in anlamına etkisinin olup olmadığını incelemeye çalışacağız. Tabi bunu yaparken Suyûrî'nin tıpkı yukarıda yararlandığı ayetleri kronolojik bir şekilde gösterdiğimiz gibi burada da eserin bölümlerini esas alarak Suyûrî'nin hangi sûreden hangi ayetleri kıraatler çerçevesinde değerlendirdiğini gösterip açıklamaya çalışacağız.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki tespit ettiğimiz her kıraat anlam merkezli ele alınmayıp bazen gramer çerçevesinde de ele alınıp varsa hükümler bir bir açıklanmaya çalışılmıştır. Suyûrî bu kıraatleri işlerken yeri gelmiş uzun uzadıya anlama etkisi varsa açıklamış, yeri geldiğinde ise o kıraatin farklı okunuşlarına kısaca değinip yüzeysel işlemiştir.

Eser Şii bir tefsir olduğundan dolayı ele alınan kıraatler Şiâ'nın muteber saydığı hadis kaynakları, kıraat alimleri ve kendi imamlarından gelen görüşlerle de açıklanmıştır. Yukarıda değinmiş olduğumuz üzere Suyûrî bu kıraatleri ele alırken Ehl-i Sünnetin görüşlerine de yer verip her iki görüşün delillerini bir bir ortaya koyar. Bunun ardından ayetleri kendi kanaatine göre açıklamaya çalışır.

Şimdi bu kıraatleri eserin konularına göre kronolojik bir şekilde bölüm bölüm ele alabiliriz. Fakat görülmüştür ki Suyûrî, eserinde ele aldığı bölümlerin tümünde kıraatlerden yararlanmamıştır. Dolayısıyla biz burada Suyûrî'nin kıraate yer verip yararlandığı bölümleri maddeler halinde açıklayacağız. Daha sonra müfessirin zikrettiği bu kıraatlerin ayetin anlama etki edip etmediğini göstermeye çalışacağız.

2.1.1. Temizlik Bölümünde Tespit Edilen Kıraatler ve Anlama Etkisi

“...Temizleninceye kadar.”¹⁵⁵

Bu ayetle ilgili bazı tefsirlerde Yahûdî, Mecûsî ve Câhiliye Araplarının hayızlı kadınlara karşı bazı olumsuz tutumların nakledildiği görülür. Zira bu tutuma göre hayızlı kadınlarla aynı sofrada yemek yenilip içilmez, onlarla aynı ortamda oturulmaz ve bu durumda olan kadınlardan sakınılırdı. Bunun aksine Hristiyanlar ise bu duruma aldırış etmeyip hayızlı kadınlarla cinsi münasebetten geri durmazlardı. İslam dini ise bu iki yanlış algı arasında doğru tutumu getirmiş, cinsel ilişki dışında hayızlı kadınla yeme, içme, aynı ortamda bulunma vb. başka herhangi bir duruma yasak koymamış serbestlik getirmiştir.¹⁵⁶

Suyûrî ise bu ayetin tefsirini yaparken Hamza ve Kisâî kıraatinden yararlanmaktadır. Suyûrî burada ilgili ayette geçen “Yethurne” (يَطْهَرْنَ) lafzının teşdîd ile yani “Yettahharne” (يَطْهَرْنَ) diye şedde ile okunan kıraati esas alıp bazı hükümleri açıklar.¹⁵⁷ O hükümlere geçmeden evvel bu lafızların ilgili kıraatlerle okunduğunda ne gibi bir anlam içerdiğine kısaca değinelim:

Bu lafzın ayette geldiği gibi “yethurne” (يَطْهَرْنَ) diye okunduğunda anlam “hayız kanının durması ya da kesilmesi olurken”, Hamza ve Kisâî kıraati esas alındığında (يَطْهَرْنَ) anlam “bu dönemin (âdet) bitmesinin ardından gusledilmesi” şeklinde ortaya çıkar.¹⁵⁸

Suyûrî, “Hamza ve Kisâî kıraati esas alındığında şu hükümler ortaya çıkar.” der ve maddeler halinde bu hükümleri şöyle ortaya koyar:

¹⁵⁵ Bakara Sûresi, 2/222: “خُيَّطَ يَطْهَرْنَ”

¹⁵⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, Cilt:4, ss. 372-373; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Cilt:3, s. 81; Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân*, Cilt:1, s. 43.

¹⁵⁷ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân*, Cilt:1, ss. 42-43.

¹⁵⁸ Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Ezherî el-Herevî, *Meâni'l-Kıraât*, Merkez'il-Buhûs fi Kulliyeti'l-Êdêb, Suûdi Arabistan 1412/1991, Cilt:1, s. 202; Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf el-Cezerî, *en-Neşr f i'l-Kırâ'âti'l- 'aşr*, Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, Beyrut bty, Cilt:1, s. 29.

1. Ayette ki ezâ lafzından dolayı hayız, necis ve pistir. İlim ehli tarafından da buna dair icmâ vardır.

2. (هُوَ أَذَى) denildiğinden dolayı hayızın necâseti ağırdır. Çünkü bu lafızda bir mübalağa vardır. Yani buradaki hüve zamirinin kinayeli ya da üstü kapalı bir şekilde kullanılması, vasfının ezâ, haber olan ezâ'nında nekre olarak gelmesi hayızın necâsetinin ağır olmasına işaret eder. İmâmiyye mezhebimize göre hayızın necâsetinin azının da çoğunun da izâle edilmesi gerekir. Nifâs da böyledir. Çünkü o da saklanmış hayızdır.

3. Hayız kanı guslü ve ona bağlı temizliği gerektiren bir necâsettir. Guslü en kısa sürede yapmak vaciptir. İmâmiyye mezhebimize göre hayızın en az süresi üç, en fazla on gündür. Bu Hanefîlere göre de böyledir.¹⁵⁹ Şâfiî'ye göre ise en az süresi bir gün bir gece, en fazla süresi ise on beş gündür.¹⁶⁰

4. Kadınlardan uzak durulmasının gerektiği yer hayız mahallidir. O ise kadınların avret yeridir. Yani kadınlarla cinsi münasebetin terki gereklidir. İ'tizâl'in yani kadınların avret mahallinden uzak durmanın gerekliliği icmâyla sabittir. Bununla birlikte vacip olmasına delalet eden illet ise hayızın vasfının "ezâ" yani eziyet veren bir şey olması ve bu vasfın ardından ayetin tertibindeki uzak durma emrinin hemen fâ-i takibiye edatıyla "fe'tezilû" (فَاعْتَزِلُوا) diye geldiğinin bildirilmesidir. Yine i'tizâl'in keyfiyetine dair alimlerce görüş ayrılığı vardır. Yukarıda dediğimiz gibi Muhammed b. el-Hasan'a göre i'tizâl edilmesi gereken yer kadının avret mahallidir. Yine Ebû Hanîfe, Ebû Yusuf ve Şâfiî'nin dediği gibi uzak durulması gereken yer izâr'ın (belden aşağı bağlanan örtünün) kapsadığı yerdir.

5. Uzak kalmanın süresi (i'tizâl) ve bunun amacı üzerinde ihtilafa düşülmüştür. Şâfiî bu zikredilen iki kıraatin birleşmesiyle ve (فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ) "temizlendikleri vakit onlara yaklaşın" ifadesini delil göstererek gusül almadıkları müddetçe kadınlara

¹⁵⁹ Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, **el-Mebsût**, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1414/1993, Cilt:3, s. 147.

¹⁶⁰ Ebû Yahyâ Zeynüddîn Zekerîyyâ b. Muhammed b. Ahmed es-Süneykî el-Ensârî el-Hazrecî, **Menhecü't-Tullâb**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1417/1997, s. 12.

yaklaşılması yönünde anlamıştır. Yine ona göre temizlenilinceye kadar kadınlarla cinsi münasebette bulunmak caiz değildir. Ebû Hanife ise bu iki kıraatin birleşmesiyle âdet kanının âdet müddetinin sonunda kesilmesi halinde kadın gusletmese dahi cinsi münasebette bulunabileceğini söylemiştir. Daha sonra Suyûrî kendi mezhebinin görüşlerini şöyle aktarmıştır: “İmâmîyye mezhebimiz bu iki fıkıh aliminin görüşlerinin birleşmesiyle gusülden önce cinsi münasebeti kerahetle caiz görürken bazı İmâmîyye alimlerimiz ise Şafiî’nin görüşünü tercih etmiştir. Bu ise birşey değildir. Çünkü (تفعل) denilse de yine (فعل) anlamında gelmiştir. Bu tıpkı lafzatullahtaki (المتكبر) lafzı gibidir. Senin (تطعمت الطعام) “yemeği yedim” demen ya da (طعمته) “onu yedim” demen gibi aynı manadır.”¹⁶¹

“... yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve -başlarınızı mesh edip-topuğunuzun her iki kısmına kadar da **ayaklarınızı** yıkayın. / Yahut Kadınlarla **cinsel ilişkide bulunur...**”¹⁶²

Bu ayeti kerîmede sırasıyla iki farklı kıraate ve bu kıraatlerin anlamı değiştirip değiştirmedigine değinilecektir.

Kısaca ayet; “vücûhekum” lafzına atıfla (أَرْجُلُكُمْ) “erculekum” diye nasb okunursa “ayakların yıkanması” anlamına gelirken, bunun tersi durumunda yani (أَرْجُلُكُمْ) “erculekum” lafzındaki “lam” harfinin (بِرؤسكم) “biruûsikum” lafzına atıfla esreli okunduğu durumda “ayakların meshedilmesi” anlamı ortaya çıkar.

İşte Suyûrî öncelikle buradaki (أَرْجُلُكُمْ) “erculekum” lafzındaki “lam” harfini Nâfi, İbn Âmir, Kisâî ve Hafs’ın ayetteki “vücûhekum” lafzına atıfta bulunarak üstün ile okuduklarını¹⁶³ belirtir.¹⁶⁴ Ardından bir cümle, ayet ve Ukbe b. Hâris el-Esedî’den bir

¹⁶¹ Suyûrî, **Kenzü’l-İrfân**, Cilt:1, s. 45.

¹⁶² Mâide Sûresi, 5/6: “فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ” / “أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ”

¹⁶³ İbnu’l-Cezerî, **en-Neşr**, Cilt1, s. 326.

şiiri örnek olarak getirir. Şiir aşağıda zikredilecektir. Daha sonra Suyûrî şöyle devam eder: “Buradaki atıf şunun gibidir” der ve açıklar:

مَرَزْتُ بِرَيْدٍ وَعَمْرًا Zeydle Amr’a uğradım.

“Sîna dağında O su ile biten bir ağaç var ettik ki, o ağaçtan yiyenlere hem yağ hem de katık verir.”¹⁶⁵

معاوي اننا بشر فأسجج فلسنا بالجبال ولا الحديد

Muaviye! Biz orta boylu insanlarız – Yoksa ne dağ ne de demir değiliz.¹⁶⁶

Suyûrî bu açıklamalardan sonra geriye kalan kıraat imamlarının¹⁶⁷ (İbn Kesîr, Ebû Amr, Ebû Bekr an Âsım, Hamza,) ise (أَرْجُلُكُمْ) “erculekum” lafzının “lam” harfini (بِرؤسكم) “biruûsikum” lafzına atıfla esreli yani (أَرْجُلُكُمْ) diye okuduklarına değinir. Bu görüşün açık olduğunu söyler ve ayaklara meshetmenin gerekliliğini savunur: “Eğer bu iki kıraat bir manaya delâlet edecek olsaydı o da ayakların meshedilmesi olurdu ki İmâmiyye mezhebimize göre bu böyledir. Hz. Peygamberden gelen rivayetler de bunu destekler” der. Daha sonra gerek Hz. Peygamber’den gerekse İmamiyye alimlerinden ve sahabeden gelen rivayetleri sıralar.¹⁶⁸

Bu rivayetler şöyledir:

أَنَّهُ تَوَضَّأَ وَمَسَحَ قَدَمَيْهِ وَنَعَلَيْهِ

“Hz. Peygamber abdest aldı. Ayaklarını ve ayakkabılarını meshetti.”¹⁶⁹

عن علي عليه السلام وابن عباس: أَنَّهُ وَصَفَ وَضُوءَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَمَسَحَ رِجْلَيْهِ

¹⁶⁴ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân*, Cilt:1, ss. 12-13.

¹⁶⁵ Mü'minûn Sûresi, 23/20: “وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ تَنْبُتُ بِالذَّهْنِ وَصَنِيعٌ لِلْأَكَلِينَ”

¹⁶⁶ Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, Cilt: 2, s. 348.

¹⁶⁷ Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Meâni'l-Kıraât*, Cilt:1, s. 326.

¹⁶⁸ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân*, Cilt:1, ss. 13-14.

¹⁶⁹ Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen b. Alî et-Tûsî, *Tehzîbu'l-Ahkâm*, Dâru'l-Kutubi'l-İslâmiyye, Tahran 1364, Cilt: 1, s. 63.

Ali ve İbn Abbas; Hz. Peygamber'in abdestini "Ayaklarını mesh etti" diye vasıfladılar.¹⁷⁰

Suyûrî bu iki rivayeti verdikten sonra buna dair "Ehl-i beyt imamları arasında icmâ vardır" der. Daha sonra rivayetleri vermeye devam eder.¹⁷¹

وقال ابن عباس وقد سئل عن الوضوء: غسلتان ومسحتان

İbn Abbas'a abdest hakkında soruldu. "İki yıkama ve iki meshtir dedi."¹⁷²

Suyûrî bunun gibi daha pek çok rivayeti¹⁷³ sıraladıktan sonra dört mezhep alimlerinin ilk olan yani ayakların yıkanması gerektiği kıraati tercih ettiklerini ve (أَرْجُلُكُمْ) "erculekum" lafzının "lam" harfini ayette geldiği şekilde fetha üzere okuduklarını ya da takdiri bir fiil ile "erculekum" (أَرْجُلُكُمْ) lafzını mansup olarak okuduklarını, dolayısıyla bu alimlerin "ayakların yıkanması" gerektiğini savunduklarını söyler. Sonra buna dair örnek verir:

عَلَفْتَهَا تَبْنًا وَمَاءً بَارِدًا

"(Hayvana) yem ve soğuk su yedirdim."¹⁷⁴ Oysa burada (ماء) lafzından önce takdiri bir fiil vardır. Yani عَلَفْتَهَا تَبْنًا وَسَقَيْتَهَا مَاءً بَارِدًا "(Hayvana) yem yedirdim ve soğuk su içirdim" olduğu gibi.

¹⁷⁰ Ebû Alî Emînüddîn (Emînü'l-İslâm) el-Fazl b. el-Hasen b. el-Fazl et-Tabersî, **Mecmau'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân**, Müessesetü'l-A'lemî, Beyrut 1415/1995, Cilt:3, s. 284.; Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, Cilt:10, s. 75.

¹⁷¹ Suyûrî, **Kenzü'l-İrfân**, Cilt:1, ss. 13-14.

¹⁷² Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, Cilt:10, s. 58.

¹⁷³ Ayrıca bkz: Suyûrî, **Kenzü'l-İrfân**, Cilt:1, s. 14; Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, Cilt:10, ss. 58-61.

¹⁷⁴ Gaylan b. Ukbe Zü'r-Rumme, **Dîvânü Zi'r-Rumme**, thk. Ahmed Hasan Sebc, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1995, s. 58.

Yine مقلدا سيفاً ورمحاً “Kılıcı ve mızrağı kuşansa” cümlesinde (رمح) yani “mızrak” kelimesinin önünde takdiri bir fiil vardır. Kılıç kuşanılır ama mızrak değil. Oysa cümle مقلدا سيفاً حاملاً ورمحاً ya da مقلدا سيفاً معقلاً ورمحاً “kılıcı kuşansa mızrağı taşısa” olur.

Aslında beyit tam olarak şöyledir:

يا ليت بعلك قد غدا ... مقلدا سيفاً ورمحاً

“Keşke kocan yarın kılıç **kuşansa**, mızrak (**taşısa**)” Burada “rumhan” lafzı “seyfen” lafzına atfedilerek “rumh” kelimesinin âmili hazfedilmiş ve dolayısıyla cümle yukarıda değindiğimiz gibi “وحاملاً ورمحاً” anlamında olmuştur.¹⁷⁵

Suyûrî bu örnekleri verdikten sonra (Hasan, A'meş ve Süleyman'ın) “erculekum” (أَرْجُلُكُمْ) lafzını ötre ile “erculukum” (أَرْجُلُكُمْ) diye okudukları kıraatin¹⁷⁶ de kendi görüşünü yani “ayakların mesh edilmesi” anlamını desteklediğini söyler.

Daha sonra kendi benimsediği kesre ile okunan kıraate geri döner ve şöyle devam eder:

“Kesre ile okunan bu kıraatte ayet lafızlarının birbirine yakın olması (mücâveret) söz konusudur. Bu tıpkı (عَذَابَ يَوْمٍ أَلِيمٍ) ayetindeki¹⁷⁷ yakınlık ve (أَلِيمٍ) kelimesinin cer olması gibidir.” Suyûrî yine (وَحُورٌ عِينٌ) ayetini¹⁷⁸ Hamza'nın (وَحْمٍ طَيْرٍ) ayetine¹⁷⁹ atıfla (وَحُورٌ عِينٍ) diye okuduğunu ama bunun (وَحْمٍ طَيْرٍ) ayetine ne de öncesine atıf olamayacağını savunur. Çünkü bu kez ayetin¹⁸⁰ anlamı “Ebediyen genç kalan uşaklar, onların etrafında

¹⁷⁵ Ebü'l-Berekât Kemâlüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Ubeydillâh el-Enbârî, **el-İnsâf Fî Mesâilî'l-Hilâf Beyne'n-Nahvi'l-Basriyyîne Ve'l-Kûfiyyîn**, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 1424/2003, Cilt:2, s. 501.

¹⁷⁶ Kurtubî, **el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân**, Cilt:6, s. 91.

¹⁷⁷ el-Hûd, 11/26.

¹⁷⁸ Vâkıa Sûresi, 56/22.

¹⁷⁹ Vâkıa Sûresi, 56/21.

¹⁸⁰ Vâkıa Sûresi, 56/17.

dönerler” değil de iri gözlü huriler de katılıp anlam “Ebediyen genç kalan uşaklar ve **iri gözlü huriler**, onların etrafında dönerler” olacaktı. Ama burada murat edilen o değildir. Bilakis onların etrafında dönenler genç kalan uşaklardır. Yoksa iri gözlü huriler onlarla etrafta dönmüyorlar. Suyûrî “buradaki cer olma hali “ve lahmi tayrin” (وَلَحْمِ طَيْرٍ) lafzına yakın olmasıyladır. Bu sebepledir ki ümmetin çoğunluğunun sözü ayakların yıkanmasına yöneliktir.”der.¹⁸¹

Suyûrî ayakların yıkanması gerektiğini savunanların öne sürdüğü tüm bu argümanları söyledikten sonra kendi kanaati olan ayakların mesh edilmesi görüşünü desteklemek için bir bir cevap vermeye başlar.¹⁸²

İlk cevap: Eğer atıf (وَجُوهَكُمْ) lafzına olsaydı bu çirkin bir durum olurdu. O zaman şöyle denmezdi: ضربت زيدا وعمروا وأكرمت خالدا وبكرا Burada Bekir Zeyd’e atıf olunup Amr da dövülenlerden oluyor ve Bekr en uzak olana atıf olunuyor. Oysa Basra mezhebinde de olduğu gibi eğer bir cümlede iki âmil olur ve atıf yapılırsa en yakına yapılır. Suyûrî de tıpkı burada olduğu gibi abdest ayetindeki “ارْجُلُ” kelimesini kendisine en uzak olan “فَغَسِّلُوا” kelimesine değil de kendisine daha yakın olan “وَمَسِّحُوا” fiiline atıf olunması gerektiğini savunmaktadır. Daha sonra bu konuya dair meşhur tanıklıkların olduğunu ve atfın “رُؤُوسَ/رَأْسَ” kelimesine yapılmasında şer’an ve dil olarak bir engelin olmadığını söyler. Yine Nasb tercihini benimseyenlere yönelik şunları söyler: “Yukarıda verdiğim örneklerde olduğu gibi nasb olan kelimeye takdîrî bir fiilin gelmesi ancak zikredilen lafza hamlinin mümkün olmadığı durumlarda olur. Ama burada öyle bir durum yoktur.” Aynı zamanda “ارْجُلُكُمْ” lafzının lamını ötre ile “ارْجُلُكُمْ” okunan kıraatte “bizim mezhebimizin görüşüne yani ayakların mesh edilmesi anlamına ihtimal eder ve bunun “ayaklarınızı meshedin anlamını desteklediğini söyler.” Suyûrî “ارْجُلُكُمْ” lafzını haberi

¹⁸¹ Suyûrî, **Kenzü’l-İrfân**, Cilt:1, ss. 15-16.

¹⁸² Suyûrî, **Kenzü’l-İrfân**, Cilt:1, ss. 16-19.

hazfedilmiş bir mübteda (أَرْجُلُكُمْ مَسْحَةً) olarak kabul eder. “Bilakis kelimenin yakın olan lafza atıf olması daha evladır” der. Suyûrî “lam” harfinin ötre ile okunduğu kıraat kendi mezhebinin görüşünü desteklediğini söyler ama bu kıraat, kıraat tasniflerinde belirtilen (Hasan-ı Basri, A’mes ve Süleyman)’ın okuduğu şâz bir kıraattir.¹⁸³

İkinci cevap: Suyûrî ikinci cevap olarak “mücâveret yani ayetlerin birbirine yakınlığından kaynaklanan i’rab kuralı zayıftır ve bu durum Allah’ın kitabına yakışmaz. Çünkü Arap ehlinin çoğu bunu kesinlikle inkâr etmişlerdir der.” Daha sonra Fâide (fayda) adlı bir alt başlıkta şöyle devam eder. “Eğer atıf vâvının tertîbe fayda sağladığını söylersek -ki bu Ferrâ, dil bilimciler ve fukahânın görüşüdür- O zaman ayetin delâleti tertîb üzeredir ve bu açıktır. Ama tertîbin olmadığını -ki bu doğru ve meşhur olandır- O zaman deriz ki: Fâ-i takibiyeye gelmesinden dolayı (abdestte) ilk olarak yüz yıkanır. Her kim bunu derse tertîbin gerekliliğini söyler. Bundan dolayıdır ki o (vemsehu fiili) iki manayı (yıkama ya da mesh etme) ihtimalen işaret eder. Beyân edilen abdest te bu tertîb üzere geldi. Ancak buna karşı açık bir ihtilaf söz konusu olsaydı o da batıl olurdu.”¹⁸⁴

Görüldüğü gibi Suyûrî tüm bu rivayetleri, örnekleri ve yaptığı geniş açıklamaları vererek ayakların mesh edilmesi gerektiğini uzun uzadıya savunmuştur. Bize göre ise bu konuda tartışmaların gereksiz olduğudur. Çünkü cer ile okunan kıraat mütevatir olarak kabul edilen kıraat imamlarının rivayetleridir. Madem ki ayakların mesh edilmesi anlamının çıktığı kıraat, mütevatir kıraatler arasında değerlendiriliyor; O halde ayetin manasının iki ihtimalli olduğunun belirtilmesi lazımdır. Aksi takdirde meshi kabul etmemek ya da bu konuda tartışmalar ileri sürmek, cer kıraatiyle okuyan İbn Kesir, Ebû Amr ve Hamza gibi kıraat imamlarının rivayetlerinin mütevatirliğini de sorgulamamıza neden olacaktır. Yine bu konuda öne sürülen rivayetlerin sağlamlığı ve güvenilirliğine yönelik titiz bir çalışma bu konuyu daha da açıklığa kavuşturacaktır.

¹⁸³ Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, Cilt:6, s. 91.

¹⁸⁴ Suyûrî, *Kenzü’l-İrfân*, Cilt:1, ss. 16-22.

sonra Suyûrî dört büyük mezhep imamlarından bazılarının bu yöndeki kanaatlerini sıralamıştır. “**Şâfiîler**: Arada bir örtü olmaksızın erkekle kadının tenlerinin birbirine mutlak manada değmesi olarak anlamışlardır. **Mâlikîler ise**: Eğer bu temas şehvet ile olursa abdestin bozulacağını kabul eder. **Hanefî** mezhebinde abdestin bozulması ise: (Temasla birlikte) erkeklik organının sertleşmesi şeklinde olmuştur. İmam Bâkır’ın görüşü ve İmâmîyye mezhebimizin icmâsına göre hak olan görüş ilk görüştür. Bu ayetin manasının ne olduğu hakkında sorulan bir soruya cevaben normal dokunma değil de cimâ olduğu söylenmiştir.”¹⁹¹

“...sizden şeytanın vesvesesini gidermek...”¹⁹²

Suyûrî bu ayette geçen “ricz” (رَجَزَ) kelimesinin şâz bir kıraatte “rics” (رَجَسَ) olarak okunduğunu ve bu kelimenin necâset (نَجَاسَة) kelimesi ile eş anlamlı olduğunu söylemiştir.¹⁹³

Burada şâz olan kıraat tercih edildiğinde ayetin anlamı “sizden şeytanın vesvesesini gidermek” değil de “sizden şeytanın pisliğini gidermek” şeklinde olur.

2.1.2. Namaz Bölümünde Tespit Edilen Kıraatler ve Anlama Etkisi

“... secdelerin ardından da onu tespih et.”¹⁹⁴

“... yıldızların batışı sırasında O’nu tespih et.”¹⁹⁵

Suyûrî bu iki ayeti ele alıp “edbâr” (أَذْبَارَ) ve “idbâr” (إِذْبَارَ) kelimeleri hakkında bazı tahliller yapar ve bu kelimelerden kastın ne olduğunu maddeler halinde açıklar.¹⁹⁶ Bu kelimelerin birbirine yakın olduğunu söyledikten sonra şöyle devam eder:

¹⁹¹ Tûsî, *Tehzîbu’l-Abkâm*, Cilt: 1, s. 22.

¹⁹² Enfâl Sûresi, 8/11: “وَيُذْهِبْ عَنْكُمْ رَجْزَ الشَّيْطَانِ”

¹⁹³ Suyûrî, *Kenzü’l-İrfân*, Cilt:1, s. 41.

¹⁹⁴ Kâf Sûresi, 50/40: “وَأَذْبَارَ السُّجُودِ”

¹⁹⁵ Tûr Sûresi, 52/49: “وَأِذْبَارَ السُّجُودِ”

¹⁹⁶ Suyûrî, *Kenzü’l-İrfân*, Cilt:1, ss. 78-79.

1) İbn Abbâsa göre “edbâra’s-Sucûd” (أَذْبَارُ السُّجُود) dan maksat namazlardan sonra yapılan tesbîhât ve dua, Hz. Ali’ye göre akşam namazından sonra iki rekât namaz, Câ’fer es-Sâdık’a göre gecenin sonunda vitir namazı, Cübbâî’ye göre farz namazlardan sonra nafilelerdir.¹⁹⁷ Bana göre bu kelimenin hamli genel manasına yani “edbâr” kelimesinedir. Bu kelime “dubur” kelimesinin çoğuludur. Hamza bu lafzı masdar ve mudâf olarak hemzenin kesrâsıyla “idbâr” diye okumuştur. Yani “her namazın sonunda onu tespih et” şeklinde bir anlam ortaya çıkar. Buna göre ise mana namazın arkası yani namazın sona ermesidir. Tıpkı şöyledir: أَتَيْتَكَ خَفُوقَ النَّجْمِ “yıldızın batışında sana geldim” yani buradaki mana namazın sona ermesidir.¹⁹⁸

2) Tûr süresinde ele alınan bu ayetten önceki ayetin sonunda ki (جِئْ تَقُومُ) “hîne takûmu” lafzında ki “tekûmu” dan maksat oturduğun yerden kalkmaktır. Saîd İbn Cübeyr’in rivayet ettiği şu duayı söylemektir. سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ اغْفِرْ لِي كُلَّ ذَنْبٍ “Allah’ım sen tüm eksikliklerden münezzehsin. Sana hamd ederim. Senden başka ilah yoktur. Tövbemi kabul buyur ve tüm günahlarımı bağışla.” Bundan dolayıdır ki oturuşun yerin kefareti dair hadisler vârid olmuştur. Yine Hz. Ali ¹⁹⁹ “Her kim sevabının büyük tartırlarla tartılabilecek kadar ağır olmasını isterse oturduğu yerden kalkarsa söylediği son söz şu olsun”:

*“Senin Rabbin; güç ve izzet sahibi, onların nitelendirdiği kötü nitelemelerden uzak, yüce biridir. Peygamberlere selam, hamd ise âlemlerin Rabbi yüce Allah’adır...”*²⁰⁰

(تَقُومُ) “tekûmu” lafzından kasıt gece uykudan kalkmaktır denilmiştir. Bununla ilgili Bâkır ve Sâdık’tan rivayetle Hz. peygamber gece üç kez kalkar gökyüzünün

¹⁹⁷ Taberî, Câmîu’l-Beyân, Cilt:22, ss. 378-381.

¹⁹⁸ Suyûrî, Kenzü’l-İrfân, Cilt:1, s. 78.

¹⁹⁹ Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, Hilyetü’l-Evliyâ’ ve Tabakâtü’l-Asfiyâ, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrût 1409, Cilt: 7, s. 123. “مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَكْتَالَ حَسَنَاتِهِ بِالْمِكْيَالِ الْأَوْفَى فَلْيَكُنْ آخِرَ كَلَامِهِ إِذَا قَامَ مِنْ مَجْلِسِهِ.”

²⁰⁰ es-Saffât, 37/180-182. “سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ”

âfâkına bakar, Âl-i İmrân'ın sonlarından (إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ) ayetine kadar beş ayet okur ardından gece namazına başlardı. Namaza kalkma olarak da söylenmiştir. Bunun üzerine meşhur zikirlerle namaza yönelmeye delil olması mümkündür. Suyûrî son maddede İdbâra'n-Nucûm (إِدْبَارَ النُّجُومِ) kelimesine açıklık getirir.

3) İdbâra'n-Nucûm (إِدْبَارَ النُّجُومِ) yani yıldızın ardından demektir. Buradaki maksat sabah ışınlarının yıldızı örtmesi anlamındadır. Yine bundan maksadında sabah namazı olduğu söylenir. Bâkır ve Sâdık'a ve İbn Abbâs'tan rivayetle bundan kastın sabah namazından önce iki rekât namaz kılmak olduğudur.²⁰¹ Yine buradaki kastın her halükârda sabah-akşam rabbin zikredilmesi ve bundan gâfil kalınmaması olduğu da söylenmiştir.

“...yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir...”²⁰²

Suyûrî bu ayette geçen “şatra'l-mescidi'l-harâm” (شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ) kelimesini Übey b. Ka'b'ın “tilkâe mescidi'l-harâm” (تِلْقَاءَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ) diye okuduğundan²⁰³ bahseder.²⁰⁴ Burada ayetin anlamına yönelik herhangi bir fark söz konusu değildir. Zira her iki kelimenin de anlamı aynıdır.

“Herkesin yöneldiği bir yön vardır...”²⁰⁵

Suyûrî eserinde açtığı namaz bölümünün kible alt başlığında ele aldığı bu ayette yine bir kıraate değinmektedir. Buradaki (مُؤَلِّهَا) lafzını İbn Âmir'in “huve muvellâhâ” (هُوَ مُؤَلِّهَا) şeklinde okuduğundan geriye kalan kıraat imamlarının ise ikinci mef'ul'ün

²⁰¹ Beğavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, **Meâlimu't-Tenzîl fî Tefsiri'l-Kur'ân**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût 1417/1997, Cilt: 7, s. 365.

²⁰² Bakara Sûresi, 2/144: “قُولُ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ”

²⁰³ Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, **el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvil fî Vücûhi't-Te'vîl**, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1407, Cilt:1, s. 202.

²⁰⁴ Suyûrî, **Kenzü'l-İrfân**, Cilt:1, s. 84.

²⁰⁵ Bakara Sûresi, 2/148: “وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُؤَلِّهَا”

hazfî veya zamirin mercîînin Allah’a dönmesine binâen (هُوَ مُؤَلِّهَا) diye okuduklarından bahseder.²⁰⁶ Bu iki farklı okuyuşun anlamının yakın olmasıyla birlikte bazı farklılıkları vardır. Suyûrî bu iki farklı okuyuşa şöyle bir açıklık getirir:

“**Birincisinde** “müvellîhâ” (مُؤَلِّهَا) olarak okunduğunda anlam şöyle olur: “Allah kişiyi ona yani (kıbleye) yöneltti. Yani kişiye (kıbleye) yönelmesini emretti.” **İkincisinde** “huve muvellâhâ” (هُوَ مُؤَلَّهَا) olarak okunduğunda anlam: “o cihete yönelten O’dur.” şeklinde olur.”²⁰⁷ Bu ikinci kıraatin anlamına yönelik şöyle bir açıklama getirilmiştir: “Her kim “huve muvellâhâ” (هُوَ مُؤَلَّهَا) diye okursa ayetin anlamı “Her insan için bir kible vardır. İnsanı kibleye yönelten Allah’dır.” şeklinde olur.”²⁰⁸

*“Allah; Ka’be’yi, haram ayı, hac kurbanlıklarını ve gerdanlıkları insanlara ayakta kalma vesilesi eyledi...”*²⁰⁹

Suyûrî bu ayette ki “kîyâmen” (قِيَامًا) lafzını İbn Âmir’in elifsiz bir şekilde “kîyemen” (قِيَمًا) diye okuduğundan, geriye kalan kıraat imamlarının ise ayette geldiği şekli tercih ettiklerinden bahseder. Bunu ise şöyle açıklar: “Bu lafız ayette geldiği şekilde yani “kîyâmen” (قِيَامًا) olarak okunduğunda ayetin manası “Allah Kâbe’yi insanların definleri, ibadetleri, kurban kesimleri gibi manevi ya da birtakım dünyevi işlerini Kâbe’ye göre ikâme ettikleri ve tüm bunları insanlara ayakta kalma sebebi kıldı.” olarak anlaşılır.”²¹⁰

Kısaca burada kıraat tercihi ayette geldiği gibi elifli bir şekilde “kîyêmen” (قِيَامًا) diye ele alınırsa anlam “Allah; Kâbe’yi, haram ayı, hac kurbanlıklarını ve gerdanlıkları insanlara **ayakta kalma vesilesi** eyledi...” şeklinde olur. İbn Âmir’in kıraati tercih

²⁰⁶ Suyûrî, *Kenzü’l-İrfân*, Cilt:1, s. 89.

²⁰⁷ Suyûrî, *Kenzü’l-İrfân*, Cilt:1, s. 89.

²⁰⁸ Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Meâni’l-Kıraât*, Cilt:1, s. 182.

²⁰⁹ Mâide Sûresi, 5/97: “جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ”

²¹⁰ Suyûrî, *Kenzü’l-İrfân*, Cilt:1, s. 92.

edildiğinde anlam “Allah; Kâbe’yi, haram ayı, hac kurbanlıklarını ve gerdanlıkları insanlar için kıymetli kıldı ...” şeklinde olur.²¹¹

“...*Takva elbisesi* ise, daha hayırlıdır...”²¹²

Suyûrî öncelikle Hz. Osman’ın “rîş” (ریش) kelimesini “riyêşê” (وريشاً) diye şâz olarak çoğul okuduğundan bahseder.²¹³ Ardından buradaki ayette geçen (وَلِبَاسُ التَّقْوَى) lafzını İbn Âmir ve Kisâî’nin (لباساً) lafzına atıfla “libêse’t-Takvâ” (وَلِبَاسُ التَّقْوَى) diye nasb olarak okuduğunu diğerlerinin ise mübteda haber olarak “libêsü’t-Takvâ” (وَلِبَاسُ التَّقْوَى) okuduklarını belirtir.

Daha sonra Suyûrî üç elbisenin indirilmesine dair zikrettiği hikmetleri sıralar.²¹⁴

Suyûrî’nin bahsettiği bu üç hikmet şunlardır:

1) Bunlardan ilk olan elbise kişinin avret mahallini örttüğü elbisedir.

Suyûrî bu ilk maddeyi de kendi içinde üç kısma ayırır.

İlk kısım: Kişinin kendisi de dahil mahrem ya da namahrem olsun bakanlara görünmemesi gereken kısımları örten ilk elbisedir. Kesinlikle örtülmesi gerekir ve mutlak olarak vaciptir. Yani namaz halindeki durumdur. Erkek için bundan maksat ise ön ve arka kısmın kapatılmasıdır. Bu da çoğu alimlerimizin görüşüdür. Onlardan bazıları ise avret mahallinin göbek ve diz kapağı arası olduğunu söylemişlerdir. Kadın için avret mahalli ise el yüz

²¹¹ Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Meâni’l-Kıraât*, Cilt: 1, ss. 291-292.

²¹² A’râf Sûresi, 7/26: “وَلِبَاسُ التَّقْوَى ذَٰلِكَ خَيْرٌ”

²¹³ Suyûrî, *Kenzü’l-İrfân*, Cilt:1, ss. 93-94.

²¹⁴ Suyûrî, *Kenzü’l-İrfân*, Cilt:1, ss. 93-94.

ayaklar hariç tüm vücududur. Abdullah İbn Abbas'ta Nûr sûresinde ki ayette²¹⁵ geçen (لَا مَا ظَهَرَ مِنْهَا) lafzının murâdını da bu yönde açıklamıştır.²¹⁶

İkinci kısmı: “Mutlak olmayan vaciptir. Bilakis burada kör yani gözü görmeyenlerin dışında avret mahalline mahrem olanların bakmasıyla alakalıdır. Zira Hz. Peygamber avret mahalli ile alakalı (لَعَنَ النَّاطِرَ وَالْمَنْظُورَ إِلَيْهِ) “(Allah) bakana da baktırana da lanet etsin” demiştir.²¹⁷ Bu da namazın dışında kalan hallerdedir.

“Üçüncü kısmı ise: Müstehap olmasıdır. Bu da namazdayken göbek deliği ile diz kapağı arasında kalan kısmın örtülmesidir. Bundan daha iyi olanı ise tüm bedenin örtülmesidir. Bu durum ise namazın dışında da mutlak olarak müstehaptır. İster tek başına olsun isterse suyun içinde olsun.”

2) “İkinci elbise ise insanlar içindeyken giydiği güzel elbisesidir. Zira “Allah nimetini kulunun üzerinde görmek ister.”²¹⁸ Zeynel Âbidîn (ö. 94/712)’de yaz için beş yüz dirhemlik iki elbise giymiştir. Hz. Hüseyin vurulduğunda üzerinde ipekten bir elbise vardı. Ca’fer es-Sâdık da ipek giymiştir.”

3) “Üçüncü elbise ise takva (korunma) elbisesidir. Yani kişiyi zarardan, sıcak, soğuk ve savaştan koruyan elbisedir. Eğer takvadan kasıt örfen ve şer’an tâat ise bununla Allah’a ibadet ya da haşyet kastedilmemiştir. Bu bir nevi yün ve kıldan elbisedir.”

“... gerek göç gününüzde ...”²¹⁹

Suyûrî bu ayette sadece (يَوْمَ طَعْنَكُمْ) “za’nikum” lafzının Nâfi, İbn Kesîr ve Ebû Amr tarafından “ayn” harfinin harekelenmesiyle “zaanikum” (طَعْنَكُمْ) diye, geriye kalan

²¹⁵ en-Nûr, 24/31.

²¹⁶ Ebû Bekr Abdülkâhîr b. Abdîrrahmân b. Muhammed el-Cürcânî, **Derecû’d-Dürer fî Tefsîri’l-Âyi ve’s-Süver**, Dâru’l-Fîkr, Ürdün 1430/2009, Cilt:2, s. 362.

²¹⁷ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, **el-Merâsîl**, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1408, s. 329; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkı, **Mizânü’l-i’tidâl fî Nakdi’r-Ricâl**, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut 1382/1963, Cilt:1, s. 202.

²¹⁸ Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, **Süneni’t-Tirmizî**, Dâru’l-Ğarbu’l-İslâmî, Beyrut 1998, Cilt:4, s. 421.

²¹⁹ Nahl Sûresi, 16/80: “يَوْمَ طَعْنَكُمْ”

kıraat imamlarının ise ayette geldiği gibi okuduklarına değinir.²²⁰ Buradaki farklılık anlam yönünden değil de şekilsel olarak değişmiştir. Dolayısıyla zikredilen bu kıraatlerin anlamları “ayn” (ع) harfindeki hareke farklılığına rağmen aynıdır.

“...Böylece Allah, müslüman olmanız için diye size olan nimetini tamama erdiriyor.”²²¹

Suyûrî bu ayette geçen “tüslimûn” (تُسْلِمُونَ) lafzının İbn Abbâs tarafından “te” harfinin fethasıyla “teslimûn” (تَسْلِمُونَ) diye okunduğunu²²² söyler.²²³ Suyûrî bu kelimenin “selâme” (السلامة) kökünden geldiğini ve böyle okunduğu takdirde ayetin anlamının “...Böylece Allah, müslüman olmanız için size olan nimetini tamama erdiriyor.” değil de ayette zikredilen elbiseden dolayı “eziyetten, öldürülme ve savaşta yaralanmaktan kurtulursunuz.” şeklinde olduğunu açıklamıştır. Kısacası ilkinde Allah’a boyun eğme anlamı varken ikincisinde Allah’ın verdiği elbise nimeti sayesinde kişinin sıkıntı, eza, yaralanma ve öldürülme karşısında korunması anlamı vardır.

“...Allah’ın zikrine koşun...”²²⁴

Suyûrî bu ayette ise “fes’av ilâ zikrillâh” (فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ) lafzını İbn Mes’ûd’un şâz olarak “femdû ilâ zikrillâh” (فَآمِضُوا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ) şeklinde okuduğundan²²⁵ bahseder.²²⁶

Dolayısıyla ayetin anlamı “...Allah’ın zikrine koşun...” olarak değil de “...Allah’ın zikrine gidin...” şeklinde bir değişikliğe uğramıştır. Bu yüzden İbn Mes’ûd “Eğer koşun densesydi, ridam omuzumdan yere düşünceye kadar koşardım.” demiştir.²²⁷

²²⁰ Suyûrî, *Kenzü’l-İrfân*, Cilt:1, s. 103.

²²¹ Nahl Sûresi, 16/81: “كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ”

²²² Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, Cilt:17, s. 270.

²²³ Suyûrî, *Kenzü’l-İrfân*, Cilt:1, s. 105.

²²⁴ Cumâ Sûresi, 62/9: “فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ”

²²⁵ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, Cilt:23, s. 382.

²²⁶ Suyûrî, *Kenzü’l-İrfân*, Cilt:1, ss. 168-169.

²²⁷ Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, Cilt:18, s. 102.

“Şüphesiz gece ibadetinin etkisi daha fazla, ...”²²⁸

Bu ayette geçen “vat’en” kelimesi Suyûrî’nin de dediği gibi²²⁹ bir zorluk ve sebât anlamındadır.²³⁰ Suyûrî bu kelimeyi Ebû Amr ve İbn Âmir’in elifli bir şekilde “vitâen” (وِطَاءً) diye, diğerlerinin ise ayette geldiği şekilde okuduklarından bahseder.²³¹

Birinci kıraat yani ayette geldiği şekilde okunduğunda anlam “gece ibadetinin daha zor” olduğu,

İkinci kıraat (Ebû Amr ve İbn Âmir) tercih edildiğinde ise anlamın “gece ibadetinde kalb ve dil uyumunun daha iyi sağlandığı ya da sadece kalbin uyumu olduğu” anlaşılr. Ayrıca açık ve gizlinin uyumu, ihlâs ve huşûnun olması da anlaşılr.²³² Zira Ca’fer-i Sâdık bunu “Kişinin yatağından hiçbir şey için değil de sadece Allah’ı istediği için yatağından kalkması” olarak açıklamıştır.²³³

“Peygamber’e Allah ve melekler salât ediyorlar...”²³⁴

Suyûrî bu ayette geçen “meleiketehû” (وَمَلَكَةٌ) lafzının Kûfeliler tarafından asıl üzere innerinin ismi olarak nasb okunduğunu, Basralılar tarafından ise mübteda ile ref’ ve innerinin mahzûf olmuş haberi olarak “meleiketuhû” (وَمَلَكَةٌ) diye okunduğuna değinir.²³⁵

Dolayısıyla ayet başında ki nasb edatı olan innesiz okunmuştur. Yani “Allahu ve meleiketutu” (اللَّهُ وَمَلَكَةٌ) gibi. Anlam bakımından ise herhangi bir değişiklik yoktur. Burada ayet sadece gramer ve şekilsel bir değişikliğe uğramıştır.

²²⁸ Müzzemmil Sûresi, 73/6: “إِنَّ مَعَتَادَ الْبَلِّ أَشدُّ وَطْءً”

²²⁹ Suyûrî, *Kenzü’l-İrfân*, Cilt:1, s. 150.

²³⁰ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, Cilt:1, s. 199.

²³¹ Suyûrî, *Kenzü’l-İrfân*, Cilt:1, s. 150.

²³² İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, Cilt:1, s. 199.

²³³ Küleynî, *el-Kâfî*, Cilt:3, s. 447.

²³⁴ Ahzâb Sûresi, 33/56: “مَلَكَةٌ”

²³⁵ Suyûrî, *Kenzü’l-İrfân*, Cilt:1, s. 130.

2.1.3. Oruç Bölümünde Tespit Edilen Kıraatler ve Anlama Etkisi

“...Oruç tutmaya güç yetiremeyenler ise bir yoksul doyumu fidye verir. Bununla birlikte, kim gönüllü bir şekilde iyilikte bulunur ise...”²³⁶

Suyûrî burada geçen “fidyetün taâmu miskîn” (فِدْيَةُ طَعَامِ مَسْكِينٍ) cümlesini Nâfi ve İbn Âmir’in “fidyetü taâmi mesâkine” (فِدْيَةُ طَعَامِ مَسَاكِينٍ) yani “fidyetü” kelimesini taam kelimesine izâfetle, miskin kelimesini de çoğul ve nasb ile okuduklarından, diğerlerinin ise fidyetü kelimesini tenvinli ötre yani fidyetün olarak okuduklarından ve bunun izafetini de miskin kelimesine bağladıklarından bahseder.²³⁷

Bu kıraat yani Nâfi ve İbn Âmir’in okuyuşu tercih edildiğinde anlam ayette geldiği gibi “bir yoksul doyumu fidye” değil de birden fazla yoksul doyumu fidye” olarak anlaşılır.

Suyûrî yine bu ayette geçen “tetavvaa” (تَطَوَّعَ) kelimesini Hamza’nın müzâri, “ta” harfini şeddeli ve “ayn” harfinin cezmiyle “yettavva” (يَطَوَّعُ) olarak okuduğundan bahseder. Diğerleri ise ayette geldiği gibi mazi olarak okumuştur. Hamza’nın okuduğu kıraat tercih edildiğinde anlam istikbal, mükâfât ve şart anlamı taşır.²³⁸ Burada bu böyle kabul edilirse ayette ki anlam da şöyle olur. “Her kim gönülden bir iyilik yaparsa, kendisi için gelecekte (ahirette) hayır olur”.

Suyûrî yine bu ayette geçen “yutikûnehu” (يُطِيقُونَهُ) lafzını İbn Abbâs’ın şeddeli ta ve vav harfî ile “yettavvakûnehu” (يَطَوَّقُونَهُ) diye okuduğuna ve bunun “yetekelefûnehu” (يَتَكَلَّفُونَهُ) anlamında olduğuna değinir.²³⁹ Bu durumda pek bir değişiklik olmasa da anlam

²³⁶ Bakara Sûresi, 2/184: “وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مَسْكِينٍ/فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا”

²³⁷ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân*, Cilt:1, s. 201.

²³⁸ Ebu Ala el-Kirmanî, Muhammed b. Ebi'l-Mehâsin Mahmud b. Ebi'l-Feth Muhammed b. Ebî Şucâ' Ahmed el-Kirmânî, *Mefâtihu'l-Eğânî fi'l-Kırââtî ve'l-Meânî*, Dâru İbn Hazm, Beyrut 1422/2001, ss. 108-109.

²³⁹ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân*, Cilt:1, s. 204.

yönünden bir yakınlık vardır. Yani “Oruca gücü yetmeyenler değil de oruç tutmakla külfetlenenler ya da zorluk çekenler vb. gibi anlamlar ortaya çıkar.

“... Her kim de hastalanır ya da yolculuğa çıkma gerekçesiyle oruç tutamadığı günler adedince diğer başka günlerde tutsun...”²⁴⁰

Suyûrî bu ayette geçen “min eyyemin uhar” (مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ) lafzını Übey b. Ka’b’ın “min eyyemin uhera mütetêbiât” (مِنْ أَيَّامٍ أُخَرْتُمْتَابِعَاتٍ) olarak okuduğundan bahsetmiştir.²⁴¹

Dolayısıyla burada kişilerin hasta ya da yolcu olmaları hasabiyle tutamadıkları oruçlarını peş peşe tutmaları anlaşılır. Tabi bu tür kıraatler sahâbe tarafından tefsir maksadıyla ayetlerin arasına yazılan ve bazılarınca Kur’an’dan olduğu zannedilen müdrec kıraatler olup bir kısmı şâz olarak değerlendirilen kıraatlerdir.²⁴²

“Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helal kılındı...”²⁴³

Suyûrî bu ayette geçen “uhille” (أَحِلَّ) lafzının şâz olarak “ehelle” (أَحَلَّ) diye okunduğundan bahseder.²⁴⁴ Âyet anlam yönünden birbirine yakındır ama bazı farklılıklar vardır. Şâz üzere “ehelle” (أَحَلَّ) diye okunduğunda anlam “Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helal kılındı...” olarak değil de “(Allah) Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmayı size helal kıldı.” şeklinde bir değişikliğe uğrar.²⁴⁵

2.1.4. Zekât Bölümünde Tespit Edilen Kıraatler ve Anlama Etkisi

“İyilik, yüzlerinizi doğu ya da batı cihetlerine döndürmeniz değildir. Asıl iyilik...”²⁴⁶

²⁴⁰ Bakara Sûresi, 2/185: “وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ”

²⁴¹ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân*, Cilt:1, s. 207.

²⁴² Abdulhamit Birişik, “Kıraat”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2002, Cilt:25, ss. 426-433.

²⁴³ Bakara Sûresi, 2/187: “أَحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ”

²⁴⁴ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân*, Cilt:1, s. 212.

²⁴⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, Cilt:1, ss. 229-230.

²⁴⁶ Bakara Sûresi, 2/177: “لَيْسَ الْبِرُّ أَنْ تُولُوا وَجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ”

Suyûrî burada “leysel birra” (لَيْسَ الْبِرُّ) kelimesini Hamza ve Âsım’ın ravisi Hafs’ın ayette geldiği gibi nasb okuduğunu ve bunun zayıf olduğunu belirtir. Geriye kalan kıraat imamlarının ise ref ile okuduklarını söyler. Öte yandan Nâfî’nin ise “velâkinne’l-birra” (وَلَكِنَّ الْبِرَّ) kelimesini “velâkini’l-birru” (وَلَكِنَّ الْبِرَّ) diye tahfif ve ref ile okuduğunu söyler. Buradaki kıraat farkı anlamın değişmesine herhangi bir etki etmemiş fakat şekilsel olarak bir değişikliğe uğramıştır. Gramer yönünden ele alınmıştır. Suyûrî bu bilgileri verdikten sonra birr hakkında bazı görüşlerini ve bu ayetin muhatabının kimler olduğuna değinir.²⁴⁷

“...günahlarınızdan bir kısmına da keffaret olur...”²⁴⁸

Suyûrî bu ayette geçen “yukeffiru” (يُكَفِّرُ) lafzının bir kıraate²⁴⁹ göre “nükeffiru” (نُكَفِّرُ) olarak okunduğundan ve ayetin anlamının “...günahlarınızdan bir kısmına da keffaret olur...” şeklinde değil de “...günahlarınızdan bir kısmını örteriz...” anlamı olduğundan bahseder.²⁵⁰

“Sadakalar (zekâtlar), Allah’tan bir farz olarak...”²⁵¹

Suyûrî bu ayette geçen “ferîdaten” (فَرِيضَةً) lafzının ref üzere “ferîdatün” (فَرِيضَةٌ) diye şâz olarak okunduğunu yani “hêzihî ferîdatün” (هَذِهِ فَرِيضَةٌ) diye açıklamıştır.²⁵²

“Allah’tan bir farz olarak” ayeti Sîbeveyh’e göre mastar olarak nasb edilmiştir. Yani; “Allah sadakaları kâfi bir şekilde (böylece) farz kılmıştır,” anlamındadır. Bununla birlikte el-Kisâî’nin görüşüne göre kat’ ile (önceki kelime üzerinde durak yapmak sureti

²⁴⁷ Suyûrî, **Kenzü’l-İrfân**, Cilt:1, s. 220.

²⁴⁸ Bakara Sûresi, 2/271: “وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّئَاتِكُمْ”

²⁴⁹ Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, **Meâni’l-Kıraât**, Cilt:1, s. 229.

²⁵⁰ Suyûrî, **Kenzü’l-İrfân**, Cilt:1, ss. 240-241.

²⁵¹ Tevbe Sûresi, 9/60: “فَرِيضَةٌ مِنَ اللَّهِ”

²⁵² Suyûrî, **Kenzü’l-İrfân**, Cilt:1, s. 239.

ile) refedilmesi de caizdir. Yani; bunlar farzdır, anlamında olur. ez-Zeccâc der ki: Ben bu ayetin bu şekilde (ref ile) okunduğuna dair bir şey bilmiyorum.”²⁵³

“...Sana Allah uğrunda neyi infak edeceklerini soruyorlar. De ki: “İhtiyacınızdan arta kalan kısmını...”²⁵⁴

Suyûrî bu ayette geçen “afve” (الْعَفْوُ) kelimesinin bir kıraate²⁵⁵ göre ötre ile haber şeklinde “afvu” (الْعَفْوُ) olarak okunduğundan bahseder.²⁵⁶ Burada anlam yönünden pek bir değişiklik yoktur. Ayette geçen “afv” kelimesinin anlamı ötre ile okunması durumunda da aynıdır.²⁵⁷

2.1.5. Hac Bölümünde Tespit Edilen Kıraatler ve Anlama Etkisi

“Hac (ayları), bilinen aylardır. Kim o aylarda hacca başlarsa, artık ona hacda cinsel ilişki, günaha sapmak, kavga etmek yoktur...”²⁵⁸

Suyûrî bu ayette geçen “refese, fusûka, cidêle” (رَفَتْ فُسُوقٌ جِدَالٌ) lafızlarını Zemahşerî’den atıfla²⁵⁹ İbn Kesîr ve Ebû Amr’ın ilk iki kelime olan “refese ve fusûka” kelimelerini tenvinli ötre ile “refesün velâ fusûkun” (رَفَتْ وَلَا فُسُوقٌ) diye, son kelime olan “cidêle” (جِدَالٌ) kelimesini ise geriye kalan kurrâ gibi ayette geldiği şekliyle nasb okuduklarını belirtir.²⁶⁰

Daha sonra ise bu kıraatteki anlam farklılıklarını Zemahşerî’nin görüşlerini vererek açıklar. Zemahşerî’nin görüşleri özetle şöyledir:

²⁵³ Kurtubî, *El-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, Cilt: 8, s. 192.

²⁵⁴ Bakara Sûresi, 2/219: “وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْغَفْوُ”

²⁵⁵ İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr*, Cilt2, s. 260.

²⁵⁶ Suyûrî, *Kenzü’l-İrfân*, Cilt:1, s. 244.

²⁵⁷ *Meâni’l-Kıraât*, Cilt:1, s. 201.

²⁵⁸ Bakara Sûresi, 2/197: “الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ”

²⁵⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, Cilt:1, ss. 243-244.

²⁶⁰ Suyûrî, *Kenzü’l-İrfân*, Cilt:1, ss. 301-302.

“İbn Kesîr ve Ebû Amr’ın ilk iki kelime olan “refese ve fusûka” kelimelerini tenvinli ötre ile “refesûn ve fusûkun” (رَفَسٌ وَلَا فُسُوكٌ) diye, son kelime olan “cidêle” (جَدَالٌ) kelimesini ise geriye kalan kurrâ gibi ayette geldiği şekliyle nasb okumuşlardır. Bu ilk iki kelimenin manası ise bu fiillerin yasaklanması ve asla olmamasıdır. Son kelime olan “cidêle” (جَدَالٌ) kelimesi ise ihbar manasındadır. Yani tartışmanın, kavga etmenin ve ihtilafa girmemenin gerekliliğini bildirmek içindir. Tıpkı şöyle denmiş gibidir. “Hacda şüphe ve ayrılık yoktur.” Zira Kureyş Araplarının bir kısmı Meş’âr-i-Haram’da bir kısmı ise Arafat’ta bekler ve Hac mevsimini bir sene öne alıp bir sene geciktirirlerdi. Bu ise nesî’ meselesidir. Bundan dolayı Allah bu anlaşmazlığı kaldırdığını haber verdi. Zira Hz. Peygamberin “Kim Allah için hacceder de kötü söz ve davranışlardan sakınır ve günahlara sapmazsa annesinin onu doğurduğu günkü gibi günahlarından arınmış olarak döner.” hadisi²⁶¹ ayette tartışmanın değil de sadece bu iki fiilin yasaklandığına delâlet eder. Çünkü Hz. Peygamber “cidêle” (جَدَالٌ) kelimesini zikretmemiştir.²⁶²

Kısaca bu kıraatler tercih edildiğinde yani ilk iki kelimenin tenvinli ötre, sonraki kelimenin fethalı bir şekilde okunması, sonda gelen kelimenin öneminin diğerlerine göre daha fazla ve nehyedilen ne ise onun her türlüşünün yasaklandığını dolayısıyla bir kapsayıcılık anlamı oluşur. Yani cidâl’in her türlüşünün yasaklandığı anlamı ortaya çıkar. Dolayısıyla ayetin anlamı “...hacda cinsel ilişki, günaha sapmak, hele de kavganın her türlüşünü etmek yoktur” olur.

“Siz de İbrahim yerinden kendiniz için bir namaz kılma yeri **edinin**...”²⁶³

Suyûrî ayette geçen “vettehizû” (وَاتَّخِذُوا) lafzını Nâfi ve İbn Âmir’in “vettehazû” (وَاتَّخِذُوا) diye mâzi sigayla okuduğuna diğerlerinin ise ayette geldiği gibi emir kipi ile

²⁶¹ Buhârî, *el-Cami’u’s-Sahîh*, Cilt:2, s. 133.

²⁶² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, Cilt:1, s. 244.

²⁶³ Bakara Sûresi, 2/125: “وَاتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ الزَّيْتِيمِ مَضَلًى”

okuduğuna değinir.²⁶⁴ Dolayısıyla Nâfi ve İbn Âmir'in kıraati tercih edildiğinde anlam ayette geldiği şekilde emir kipi ile "yer edinin" olarak değil de mâzi (geçmiş) kipi olarak "Onlar da Makam-ı İbrahim'den yer edindiler" şeklinde olur.

Daha sonra Suyûrî ayette "Makam-ı İbrahim'den yer edinin" diye emredilen Makam-ı İbrahim'den kastın Haram, Arafat, Meş'ar, Mina ya da bunların dışında kalan yerler olarak değil de Hz. İbrahim'in ayak izlerinin bulunduğu yer olarak açıklar. Ardından şu hükümlere değinir:

"İlk olarak ayette geçen "mesâbeten" (مسابة) yani "mercian" (مرجعا) lafzından dolayı Hacc'ın tekrarı mübahtır. Mekke'ye geri dönmeden anlaşılan ise daha önce bulunduğu yere dönmedir. Bunun içindir ki Hac için geri dönmeye niyetin müstehâb olmasına dair de hadis vârid olmuştur." "Kim Mekke'den döner ve Hacc'a niyet ederse onun ömrü artar. Yine her kim Mekke'den çıkar ve ona dönmeye niyet etmezse eceli yaklaşmıştır."²⁶⁵

"İkinci olarak ise ayette "namaz kılma yeri edinin" emri Makam-ı İbrahim (a.s)'de namaz kılmaya delâlet eder ve kılmak vaciptir. Bu ise iki rekatlı tavaf namazıdır. Bu konuda Ca'fer-i Sâdık'tan rivayet de vardır.²⁶⁶ Bunu Hasan, Katâde ve Süddî de söylemiştir. İmâmiyye alimlerimiz iki rekâtı tavaf namazının vacip olduğu konusunda icmâ etmişlerdir. Bu konu Mâlik ve Ebu Hanife'ye göre vacip, Ahmed b. Hanbel'e göre sünnet, Şafî mezhebinde ise sünnet ve vacip olduğuna dair her iki görüş de vardır."²⁶⁷

*"her kim gönüllü bir şekilde hayırda bulunursa..."*²⁶⁸

Daha önce oruç bölümünde Bakara 184. ayet ele alınmıştı. Orada da bu lafızla ilgili kıraat işlenmişti. Burada da Suyûrî aynı şekilde bu ayette geçen "tetavvaa" (تَطَوَّعَ)

²⁶⁴ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân*, Cilt:1, s. 309.

²⁶⁵ Küleynî, *el-Kâfî*, Cilt:4, s. 281; Tûsî, *Tehzîbu'l-Ahkâm*, Cilt:5, s. 444.

²⁶⁶ Küleynî, *el-Kâfî*, Cilt:4, s. 424.

²⁶⁷ Ebü'l-Kâsım Abdülkerîm b. Muhammed b. Abdilkerîm er-Râfî el-Kazvînî, *Fethu'l-'azîz bi Şerhi'l-Vecîz*, Dârul-Fikr, bty, Cilt:7, ss. 305-306.

²⁶⁸ Bakara Sûresi, 2/158: "وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا"

kelimesini Hamza ve Kisâî'nin müzâri, “ta” harfini şeddeli ve “ayn” harfinin cezmiyle “yettavva” (يَتَّوَّعُ) olarak okuduklarından bahseder ve bunu da şart olarak ele alır. Suyûrî daha sonra böyle okunması durumunda bazı hükümlerin oluştuğunu söyler ve bu hükümleri bir bir açıklamaya başlar.²⁶⁹

Suyûrî'nin zikrettiği bu hükümler şöyledir:

1) “Sa’y, İmâmiyye mezhebinde vacip ve rükündür. Kim onu kasıtlı olarak terk ederse Hacc’ı bâtil olur. Bundan dolayı Şâfiî ve Mâlikî aynı şeyi söylemiştir. Çünkü Hz. Peygamber “Sa’y ediniz. Zira Allah onu sizin üzerinize yazmıştır (farz kılmıştır)” demiştir.²⁷⁰ Ehli Beyt’ten gelen naslarda da vardır. Ebû Hanife ise “vaciptir” der ama rükün olmadığını söyler. Bazı müfessirler ve fukaha ise sünnet olduğunu da söylemişlerdir.”

2) “Sa’y, Safâ’dan Merve’ye gidiş dönüş olarak yedi şavttır. Bir toplulukta Safâ’dan Safâ’ya şavttır. Tıpkı Kâbe’de Hacerü’l-Esved’den tekrar Hacerü’l-Esved’e şavt gibi. Bu konuya dair Hz. Peygamberden herhangi bir nass’ın bulunmadığı için bâtildir.”

3) “Şavta Safâ’dan başlamak vaciptir. Her ne kadar ayette gelen “vav” harfinin tertibe faydası olmasa da Hz. Peygamberin “Allah’ın başladığından başlayın”²⁷¹ sözüne binâen vaciptir.”

Tüm bu açıklamalardan sonra bu kıraatin ayetin anlamına bir şartlılık kattığı görülür. Dolayısıyla anlam “her kim gönüllü bir şekilde hayırda bulunursa...” şeklinde olur.

*“Onlar ayaklarından biri bağlı beklerken (kurban etmek üzere olduğunuzda) üzerlerine Allah’ın ismini söyleyin.”*²⁷²

²⁶⁹ Suyûrî, **Kenzü’l-İrfân**, Cilt:1, ss. 311-312.

²⁷⁰ Ebû Nuaym el-İsfahânî, **Hilyetü’l-Evliyâ**, Cilt:9, s. 158.

²⁷¹ Ebû’l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, **es-Sünen**, Müessesetü’r-Risâle, 1424/2004, Cilt:3, s. 290; Tûsî, **Tehzîbu’l-Ahkâm**, Cilt: 1, s. 96.

²⁷² Hac Süresi, 22/36: “فَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافٍ”

Suyûrî bu ayette geçen “savâf” (صَوَافٍ) kelimesinin bir kıraate²⁷³ göre “savêfiye” (صَوَافِي) ve “savêfinun” (صَوَافِنُ) olarak okunduğundan bahseder.²⁷⁴ Anlam olarak ele alındığında “savêfiye” (صَوَافِي) kelimesinin ayete anlamı “Onlar halis ve Allah’a has kılınmış bir şekilde dururken (kurban edeceğinizde) üzerlerine Allah’ın adını anın.” şeklinde olur.²⁷⁵ Bu kelime “savêfinun” (صَوَافِنُ) olarak okunduğunda ise ayetin anlamı “Onlar ayaklarından biri bağlı beklerken (kurban etmek üzere olduğunuzda) üzerlerine Allah’ın ismini söyleyin.” şeklinde olur.²⁷⁶

“... veya fakirleri doyurmak cihetiyle keffaret ya da onun misli oruç tutmaktır...”²⁷⁷

Suyûrî zikredilen ayette geçen “fecezeun mislu” (فَجَزَاءٌ مِّثْلُ) kelimesini Kûfe Ehlinin böyle okuduklarını ve “keffaratün taâmu mesâkîne” (كَفَّارَةُ طَعَامٍ مَسَاكِينَ) lafzını Nâfi ve Ibn Âmir’in izâfetle ve tenvinsiz “keffaretü taâmi mesâkine” (كَفَّارَةُ طَعَامٍ مَسَاكِينَ) diye okuduklarından, ayrıca yine bu âyette geçen “zevê adlin” (ذَوَا عَدْلٍ) lafzının Ca’fer es-Sâdık ve Bâkır tarafından “zû adlin” (ذُو عَدْلٍ) şeklinde okunduğunu ve bu kelimenin İmam olarak tefsir edildiğini²⁷⁸ söyler.²⁷⁹ (كَفَّارَةُ طَعَامٍ مَسَاكِينَ) diye okunan kıraatin izafetle açıklama olarak geldiğini yani (خَاتَمٌ فَضَّةٍ) “gümüş yüzük” gibi kelimedede izafet olduğunu belirtir. Geriye kalan kıraat imamlarının ise “keffaratün” diye tenvinli “taâm” lafzını atfı beyân ya da bedel, “sıyâmen” lafzını ise “adl” lafzının mansûb temyizi olarak

²⁷³ Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, **Meâni’l-Kıraât**, Cilt:4, s. 412.

²⁷⁴ Suyûrî, **Kenzü’l-İrfân**, Cilt:1, s. 313.

²⁷⁵ İbnu’l-Cevzî, **Zâdü’l-Mesîr fî ‘İlmi’t-Tefsîr**, Cilt:3, s. 238.

²⁷⁶ Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, **Meâni’l-Kıraât**, Cilt:4, s. 412.

²⁷⁷ Mâide Sûresi, 5/95: “كَفَّارَةُ طَعَامٍ مَسَاكِينَ”

²⁷⁸ Ebü’n-Nadr Muhammed b. Mes’ûd b. Muhammed el-Ayyâşî es-Sülemî es-Semerkandî, **Tefsîru’l-Ayyâşî**, el-Mektebetü’l-İlmiyyetü’l-İslâmiyye, Tahran bty, Cilt:1, s. 344.

²⁷⁹ Suyûrî, **Kenzü’l-İrfân**, Cilt:1, s. 323.

okuduklarını söyler. Yine aynı ayette geçen “ev adlu zêlike” (أَوْ عَدْلُ ذَلِكَ) lafzının şâz olarak “ev adli zêlike” (أَوْ عَدْلُ ذَلِكَ) diye okunduğunu ve bunu “kesre ile kullanıldığında miktar, fetha ile kullanıldığında ise hüküm bakımından eşitlik söz konusudur.” şeklinde açıklar.

Burada anlam olarak pek fark bulunmasa da Nâfi ve İbn Âmir’in izâfetle ve açıklama maksadıyla ele aldıkları kıraat tercih edildiğinde anlam “...yoksulları yedirmek suretiyle kefareti” değil de “...yoksulları yedirme kefareti” olur.

“... ister yaya bir şekilde isterse uzak diyarlardan gelen yorgun develer sırtında sana gelsinler.”²⁸⁰

Suyûrî bu ayette geçen “ye’tîne” (يَأْتِيَنَّ) lafzının “ye’tûne” (يَأْتُونُ) diye şâz olarak okunduğunu ve bu kelimenin “ricâl” ve “rûkbân” kelimelerine sıfat olarak geldiğini belirttikten sonra herhangi bir açıklama getirmemiştir.²⁸¹

Burada şâz kıraat tercih edildiğinde anlam “onlar ister yaya bir şekilde isterse uzak diyarlardan gelen yorgun develer sırtında gelsinler” değil de “... gelirler.” şeklinde olur.

“... Kurban bulamayan kimse üçü hacda, yedisi de döndüğünüz zaman (olmak üzere) tam on gün oruç tutar...”²⁸²

Suyûrî bu ayette geçen oruçla ilgili hükmün peş peşe olması gerektiğini ve buna dair şâz bir kıraatin olduğundan bahseder.²⁸³ Bu şâz kıraate göre ayette geçen (فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ) “Üçü hac esnasında, yedisi de geri döndüğünüz vakit (toplamda) (أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ) “Üçü hac esnasında, yedisi de geri döndüğünüz vakit (toplamda) tam on gün oruç tutar.” cümlesi “mütetêbiât” (متتابعات) olarak açıklanmıştır. Dolayısıyla

²⁸⁰ Hac Sûresi, 22/27: “وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ”

²⁸¹ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân*, Cilt:1, s. 268.

²⁸² Bakara Sûresi, 2/196: “فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ”

²⁸³ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân*, Cilt:1, s. 298.

orucu tutma hükmünde ortaya çıkan anlam “Üçü hacda, yedisi de döndüğünüz zaman peş peşe (olmak üzere) tam on gün oruç tutar.” Yine Suyûrî “Eğer bir kimse hac esnasında özürsüz olarak orucunu bozarsa bayramın 3. günü hariç yeniden başlar. Seferilik hükmü üzerine hak olupta orucunu tutarsa bu orucu geçerli olur.” der.

“Ardından insanların akın akın geldiği yerden ...”²⁸⁴

Suyûrî bu ayette geçen “efîdû” (أَفِضُوا) kelimesinin matufunun ve “nâs” (النَّاسُ) kelimesinden maksadın farklı şeyler olduğuna dair görüşlerden bahseder. Suyûrî “Bir görüşe göre bununla ilgili maksadın Tâhâ sûresi 115. ayetten hareketle Hz. Âdem olduğunu söyler.” Ardından buna dair şâz bir kıraati zikreder.²⁸⁵ Zira ilgili ayet şöyledir:

“...O ise bunu **unutuverdi**...”²⁸⁶

Yani şâz kıraate göre bu “nâs” (النَّاسُ) lafzının “sin” harfi esreli ve “yâ” sı ile okunduğunda ise (تُمْ أَفِضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسِي) “Sonra unutanın (Âdem) akın ettiği yerden siz de akın edin” şeklinde bir anlam ortaya çıkar.

“Hani İbrahim, İsmail ile evin temellerini yükselttikleri sırada, “Ey Rabbimiz! Bunu bizden kabul eyle! Şüphe yoktur ki sen bizleri hakkıyla işiten ve hakkıyla bilensin” diyorlardı.”²⁸⁷

Suyûrî bu ayette Hz. İbrahim ve Hz. İsmail’in her ikisinin birlikte Allah’a yakardıklarını ve Abdullah b. Abbas’ın bu ayeti “ve yakûlêni rabbenê” (ويَقُولَانِ رَبَّنَا) diye okuduğundan²⁸⁸ bahseder.²⁸⁹ Ayetin anlamının ise “Ey Rabbimiz! Şüphesiz sen bizim duamızı işitir, niyetlerimizi ve kalplerimizin içinde olanı bilirsin.” şeklinde olduğunu açıklar.

²⁸⁴ Bakara Sûresi, 2/199: “تُمْ أَفِضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ”

²⁸⁵ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân*, Cilt:1, ss. 306-307.

²⁸⁶ Tâhâ Sûresi, 20/115: “وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَىٰ آدَمَ مِنْ قَبْلِ فَتَنِيبٍ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا”

²⁸⁷ Bakara Sûresi, 2/127: “وَأُذِ بَرِّعُ إِبْرَاهِيمَ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلَ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ”

²⁸⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, Cilt:2, s. 35.

²⁸⁹ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân*, Cilt:1, s. 338.

2.1.6. Cihâd Bölümünde Tespit Edilen Kıraatler ve Anlama Etkisi

Suyûrî, “*Şimdi Allah, yükünüzü hafifletti; sizde zayıflık olduğunu bildi...*”²⁹⁰ Ayetinde geçen “da’fen” (ضَعْفًا) lafzını Ebû Câ’fer’in “duafâe” (ضُعَفَاءُ) diye (çoğul olarak) okuduğunu söyler.²⁹¹ Bu lafız ayette geldiği şekilde okunursa anlam “Şimdi Allah, yükünüzü hafifletti; sizde **zayıflık (zaaf)** olduğunu bildi” olurken, Ebû Câ’fer’in kıraati esas alınırsa anlam “Şimdi Allah, yükünüzü hafifletti; sizde **zayıf kimseler** olduğunu bildi” olur.

Müfessir “...Allah yolunda öldürülenlere gelince...”²⁹² ayetinde geçen “kutîlû” (قُتِلُوا) lafzını Hasan-ı Basrî ve İmam Âsım’ın râvisi Hafs’ın ayette geldiği gibi okuduklarına değinmektedir.²⁹³ Tabi bunun öncesinde kıraat imamlarının ismini vermeden bu lafzın “kâtelû” (كَاتِلُوا) diye okunduğunu da haber verir. Bu lafzı “kâtelû” (كَاتِلُوا) diye okuyan kıraat imamları ise bunların dışında kalan kıraat imamlarıdır.²⁹⁴

Ayette geldiği gibi yani “kutîlû” (قُتِلُوا) lafzı tercih edildiğinde anlam “Allah yolunda öldürülenlere gelince, Allah onların yaptıklarını boşa çıkarmaz.” olurken, diğer kıraat imamlarının kıraati olan “kâtelû” (كَاتِلُوا) lafzı esas alınırsa anlam “Allah yolunda **savaşanlara** gelince, Allah onların yaptıklarını boşa çıkarmaz.” olur. Yani birinde Allah yolunda öldürülmek, ötekisinde ise savaşmak anlamı çıkar.

“*Hiçbir peygamberin esir alması yakışı kalmaz. / Ey Peygamber! Elinizde bulunan esirlere de ki...*”²⁹⁵

Fâdıl Mikdâd bu ayetlerde geçen esrâ (أَسْرَى) kelimelerinin Ebû Câ’fer tarafından çoğul olarak üsêrâ (أَسَارَى) diye okunduğunu söyler.²⁹⁶ Dolayısıyla bu ayetlerde geçen esir

²⁹⁰ Enfâl Sûresi, 8/66: “أَلَّنْ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا”

²⁹¹ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân*, Cilt:1, s. 359.

²⁹² Muhammed Sûresi, 47/4: “وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ”

²⁹³ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân*, Cilt:1, s. 366.

²⁹⁴ İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr*, Cilt:2, s. 374.

²⁹⁵ Enfâl Sûresi, 8/67-71: “مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى/ مَا أَهْلُهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ فِي أَيْدِيكُمْ مِنَ الْأَسْرَى”

kelimeleri çoğul anlamalı olur. Yani “...*Hiçbir peygamberin esirler alması yakışı kalmaz- Ey Peygamber! Elinizde bulunan esirlere de ki...*” anlamında olur.

“...*Dünya hayatının gelip geçici olan faydasına gözünüzü dikip de size selâm verene, “Sen mü’min değilsin” demeyin. / Bundan dolayı iyice araştırın...*”²⁹⁷

Öncelikle bu ayet Üsâme b. Zeyd’in (ö. 54/674) lâ ilâhe illallah diyen birini öldürmesi üzerine inmiştir. İlerleyen maddelerde bunun üzerine açıklanacaktır. Suyûrî ele aldığı bu ayette iki kıraati zikretmiştir.²⁹⁸ Öncelikle ayette geçen “selâme” (السَّلَام) lafzını Hamza ve İbn Âmir’in elifsiz bir şekilde “seleme” (السَّلَم) diye okuduğuna ve manasının bir olduğuna değinir. Her ne kadar Suyûrî bu iki kıraatin manasının bir olduğunu söylese de anlam yönünden farklılık vardır.²⁹⁹ Kıraat ayette geldiği şekilde kabul edilirse anlam “Size *selâm* veren kimseye yani müslüman olduğunu dillendiren kimseye... sen Mü’min değilsin demeyin” anlamında olurken Hamza ve İbn Âmir’in kıraati esas alındığında anlamda bir teslimiyet, boyun eğme (اسْتِسْلَام) söz konusu olur. Dolayısıyla anlam: “Size *boyun eğip teslim olanlara sen Mü’min değilsin demeyin.*” şeklinde bir değişikliğe uğrar.

Suyûrî’nin aynı ayette ele aldığı bir diğer lafız ise “fetebeyyenû” (فَتَبَيَّنُوا) lafzıdır.

Suyûrî bu lafzı Kisâî’nin “fetesebbetû” (فَتَسَبَّهتُوا) şeklinde okuduğunu belirtir. Aynı şekilde bu iki kıraat anlam bakımından birbirine yakın olsa da bazı farklılıklar vardır. Burada ise ayette gelen kıraat tercih edildiğinde anlam “iyice araştırın, dinleyin vb.” anlamlar olurken Kisâî’nin kıraati tercih edildiğinde anlam “aceleci davranmadan, ağırdan

²⁹⁶ Suyûrî, *Kenzü’l-İrfân*, Cilt:1, s. 367.

²⁹⁷ Nisâ Sûresi, 4/94: “وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْفَىٰ إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا / فَتَبَيَّنُوا”

²⁹⁸ Suyûrî, *Kenzü’l-İrfân*, Cilt:1, s. 372-373.

²⁹⁹ Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Meâni’l-Kıraât*, Cilt: 1, ss. 315-316.

alarak, işin aslını iyice öğrenip sabitleyin” gibi anlamlar çıkar.³⁰⁰ Suyûrî kıraatlere dair bu bilgileri verdikten sonra şunları açıklar:

1) İslâm kelimesi hangi durum olursa olsun kanı durdurur ve malın heba olmasını önler.

2) Üsâme b. Zeyd adam öldürme fiili işlemekle imandan çıkmamıştır. O kişiyi imanından çıktığı ya da Allah için değil de malına tamah ettiği için öldürmüştür.

3) “Bu ayet indiğinde İbn Abbâs şöyle bir rivayette bulunmuştur: “Üsâme bir daha bir adamı lâ ilâhe illallah dediği için öldürmeyeceğine yemin etti ve bununla Hz. Âli’ye muhalefet ettiğinden dolayı özür diledi. Ama bu özür kabul edilemez. Nitekim kendisiyle savaşıyorlar; özellikle de isyankârlarla savaşmakta kendisine itaat etmenin farziyeti hususunda delil vardır.” Bunu duyan Hz. Peygamber Ey Ali “Senin savaşın benim savaşımdır. Senin barışın benim barışımdır.” dedi.³⁰¹ Daha sonra ise Hz. Ali cömert davranıp onun hatalarını gizledi. Bundan dolayı “cömert insanların yanındaki özür makbuldür.”³⁰²

*“Mü’minlerden mazeretsiz bir şekilde oturanlarla, Allah yolunda gerek malları ve canlarıyla savaşanlar eşit değildir...”*³⁰³

Suyûrî bu ayette geçen “ğayru” (غَيْرُ) kelimesinin “ra” harfinin nasb veya ötre ile okunduğundan bahsedip bunu gramer olarak açıklar.³⁰⁴ Suyûrî bu konuda şöyle bir açıklamada bulunur. “Eğer “ra” harfi ötre ile okunursa “gayru” kelimesi “kâidûn” kelimesine (قَاعِدُونَ) sıfat olur. Diğer şekilde “ra” harfinin nasb olarak (غَيْرُ) diye okunması durumunda bu kelime “kâidûn” kelimesinden (قَاعِدُونَ) istisnâ edilir.”

³⁰⁰ İbn Hâleveyh, Ebû Abdillâh el-Hüseyn b. Ahmed b. Hâleveyh b. Hamdân el-Hemedânî en-Nahvî el-Lugavî, **el-Hücce fi’l-Kırâ’âti’s-Seb’**, Dâru’ş-Şurûk, Beyrut 1401, s. 126; Ferrâ, **Meâni’l-Kur’ân**, Cilt:1, s. 283; Ebu Ala el-Kirmanî, **Mefâtihu’l-Eğânî fi’l-Kırââti ve’l-Meânî**, s. 147.

³⁰¹ Tabersî, **Mecmau’l-Beyân**, Cilt:3, s. 163; Tûsî, **Tehzîbu’l-Ahkâm**, Mukaddime, s. 10.

³⁰² Suyûrî, **Kenzü’l-İrfân**, Cilt:1, s. 372-373.

³⁰³ Nisâ Sûresi, 4/95: “لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ”

³⁰⁴ Suyûrî, **Kenzü’l-İrfân**, Cilt:1, s. 351.

“...Kâfirlere ve münafıklara karşı savaş ve onlara karşı sert ol...”³⁰⁵

Suyûrî bu ayetler de geçen “Cêhidi’l-Kuffêra ve’l-Münêfikîn” (جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ) lafzını Ehl-i Beyt’in “Cêhidi’l-Kuffêra bi’l-Münêfikîn” (جَاهِدِ الْكُفَّارَ بِالْمُنَافِقِينَ) şeklinde okuduklarından bahseder.³⁰⁶ Dolayısıyla anlam “Kâfirlere karşı Münafıklarla birlikte savaşın.” şeklinde bir değişikliğe uğrar.

Suyûrî, “...(onlarla çarpışıp) ganimet alırsanız...”³⁰⁷ ayetinde geçen “feakabtüm” (فَعَاكَبْتُمْ) lafzının farklı kıraatlerde³⁰⁸ “fea’kabtüm” (فَاعْكَبْتُمْ), “feakkabtüm” (فَعَكَّكَبْتُمْ) ve “feakabtüm” (فَعَكَّكَبْتُمْ) şeklinde okunduğunu ve zikredilen bu kıraatlerin manalarının aynı olduğunu belirtmektedir.³⁰⁹ Suyûrî bu kelimelerin anlamının “onlarla ganimet elde edinceye kadar çarpışma” olarak açıklamıştır. Dolayısıyla ayetin anlamı “...Eşlerinizin kaçtığı kâfirlerle çarpışıp ganimet elde ederseniz...” şeklinde olur.

İkinci ciltte tespit edilen kıraatler ise şunlardır:

2.1.7. Kazançlar Bölümünde Tespit Edilen Kıraatler ve Anlama Etkisi

Kazançlar bölümünde dipnotta, “...Kendisi namına birbirinizden isteklerde bulunduğunuz Allah’a karşı gelmek ve akrabalık bağlarınızı koparmaktan sakının...”³¹⁰ ayetinde geçen “erhâm” (الْأَرْحَامُ) lafzının Hamza³¹¹, İbrahim Nehaî, Katâde, Yahya b. Vessâb, Talha b. Musarrif, A’meş, İbn Abbâs, Mücâhid, Hasan-ı Basrî, Ebû Rezîn tarafından, İsfahânî ve Halebî’nin de Abdu’l-Vâris’ten rivayet ettiğine göre “mim”

³⁰⁵ Tevbe Sûresi, 9/73-Tahrîm Sûresi, 66/9: “جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ”

³⁰⁶ Suyûrî, *Kenzü’l-İrfân*, Cilt:1, s. 360.

³⁰⁷ Mümtehin Sûresi, 60/11: “فَعَاكَبْتُمْ”

³⁰⁸ İbnu’l-Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr*, Cilt:4, s. 273.

³⁰⁹ Suyûrî, *Kenzü’l-İrfân*, Cilt:1, s. 384.

³¹⁰ Nisâ Sûresi, 4/1: “وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا”

³¹¹ İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr*, Cilt:2, s. 247.

harfinin kesre ile yani “bihi” kelimesindeki “he” zamiri ve “be” harf-i cerine atıfla “erhâmî” (الْأَرْحَامِ) diye okunduğuna değinilmiştir.³¹²

Ayetin bu kıraat üzere okunması durumunda anlam “...Akrabalık bağlarını koparmaktan sakının...” diye değil de “...Kendisi ve akrabalık adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz...” şeklinde ortaya çıkar.³¹³

Zeccâc “Bu kıraat kaidesinin şiirde kullanımı dışında Arapça bakımından ve din açısından kullanımı büyük bir hatadır. Çünkü Hz. Peygamber “Babalarınız üzerine yemin etmeyiniz” buyurmuştur.³¹⁴ Allah’tan başkası adına yemin edilmezken rahim adına nasıl yemin etmek caiz olabilir?” demiştir.³¹⁵

Müfessir, “...Bu konuda haddi de aşmayın, aksi ahlde size gazabım vacip olur...”³¹⁶ ayetinde “feyhille” (فَيَحِلُّ) lafzının “feyhulle” (فَيَحِلُّ) diye okunduğuna³¹⁷ değinmiştir.³¹⁸ Böyle okunması durumunda ayetin anlamının “üzerinize gazabım vacip olur.” değil de “üzerinize gazabım iner.” şeklinde olacağını söylemiştir.

“...Kim onları bu duruma zorla maruz bırakırsa, bilmelidir ki hiç şüphesiz onların bu duruma zorla maruz bırakılmasından dolayı Allah çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir...”³¹⁹

Suyûrî yukarıdaki bu ayeti verdikten sonra Hz. Peygamberin “Ümmetimden hata, unutarak ve yapmak zorunda bırakıldıkları şeylerin sorumluluğu kaldırılmıştır.” hadisini

³¹² Suyûrî, **Kenzü'l-İrfân**, Cilt:2, s.5; İbnu'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, **Zâdü'l-Mesîr fî 'İlmi't-Tefsîr**, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1422, Cilt:1, s. 367.

³¹³ Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, **Meâni'l-Kıraât**, Cilt:1, s. 290.

³¹⁴ Buhârî, **el-Câmi'u's-Sahîh**, Cilt: 5, s. 42.

³¹⁵ Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl ez-Zeccâc el-Bağdâdî, **Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbuh**, Âlemu'l-Kutub, Beyrut 1408/1988, Cilt:2, s. 6.

³¹⁶ Tâhâ Sûresi, 20/81: “وَلَا تَطْلُقُوا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي”

³¹⁷ Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, **Meâni'l-Kirâât**, Cilt:2, s. 156; İbnu'l-Cezerî, **en-Neşr**, Cilt:2, s. 321.

³¹⁸ Suyûrî, **Kenzü'l-İrfân**, Cilt:2, s. 9.

³¹⁹ Nûr Sûresi, 24/33: “وَمَنْ يُكَذِّبْهُنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ”

zikretmiştir.³²⁰ Bunun içindir ki Abdullah b. Abbâs'ın bu ayeti “min ba'di ikrâhihinne” (فَإِنَّ اللَّهَ لَهُنَّ غُفُورٌ) lafzıyla değil de “lehunne” (لَهُنَّ) lafzını ekleyerek yani (مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ) diye okuduğunu söylemiştir. Bu bağlamda ayetin anlamı düşünülecek olursa “Onların zorlanmasından sonra Allah çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir.” değil de “Onların zorlanmasından sonra Allah (onları ve/veya onlara karşı) çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.” şeklinde olur.

2.1.8. Alışveriş Bölümünde Tespit Edilen Kıraatler ve Anlama Etkisi

“Eğer böyle yapmazsanız, Allah ve Rasûlü ile savaşa girdiğinizi **bilin**...”³²¹

Suyûrî bu ayeti ele aldığı anda Hamza ve Ebû Ca'fer'in kıraatine değinir.³²² Zira Hamza ve Ebû Ca'fer ayette geçen “fe'zenû” (فَإِذْنُوا) lafzını “feêzinû” (فَاعِزْنُوا) diye okumuştur. Bu durumda anlam “Allah ve Rasûlüyle savaşa girdiğinizi **bilin**.” değil de “Allah ve Rasûlüyle savaşa girdiğinizi **bildirin**.” olur. Yani kendiniz dışındaki kimselere duyurun anlamı ortaya çıkar.

2.1.9. Borç Bölümünde Tespit Edilen Kıraatler ve Anlama Etkisi

Suyûrî, “Allah'ın, geçiminizi sağlamak üzere verdiği mallarınızı...” ayetinde³²³ geçen “kıyêmen” (قِيَامًا) lafzının bir kıraate göre “kayyimen” (قِيَامًا) şeklinde okunduğunu ve manasının “kıyêmen” (قِيَامًا) lafzıyla aynı olduğunu belirtmiş, şâz bir kıraate göre ise bu lafzın “kivâmen” (قِيَامًا) ve “kivâm” (قِيَامًا) şeklinde okunduğunu ve bu lafızların da manalarının yine aynı olduğunu söylemiştir.³²⁴

³²⁰ İbn Mâce, *Sünen*, Cilt: 3, s. 200.

³²¹ Bakara Sûresi, 2/279: “فَاعِزْنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ لِهَوَاسِهِ”

³²² Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân*, Cilt:2, s. 39.

³²³ Nisâ Sûresi, 4/5: “أَلَيْسَ جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا”

³²⁴ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân*, Cilt:2, s. 110.

Müfessir, “... Yahut onları giydirmek ya da bir köle azat etmektir...”³²⁵ ayetinde geçen “kisvetühüm” (كِسْوَتُهُمْ) lafzını Saîd b. Müseyyeb’in (ö. 94) “kef” harfinin ötresiyle “kusvetühüm” (كُسْوَتُهُمْ) diye okuduğunu belirtmiş manasının ise “ailenize yedirdiğiniz gibi elbisede de ailenize nasıl giydiriyorsanız eşit bir şekilde o köleleri giydirmek.” şeklinde olacağını söylemiştir.³²⁶

“...Bu durum, birinin unutulması halinde, diğer kişinin ona hatırlatması sebebiyledir.”³²⁷

Suyûrî ele aldığı bu müdâyene (borç) ayetinde geçen “en tedille ihdêhumê fetüzekkira” (أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرْ) lafzını Hamza’nın cevâbı fetüzekkira olan şart edatı olarak “in tedille ihdêhume fetüzekkiru” (إِنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرْ) olarak okuduğuna, geriye kalan kıraat imamlarının ise ayette geldiği şekle binaen mansûb ve âmili mahzûf mef’ûlu’l-leh olarak okuduklarını belirtir.³²⁸

Dolayısıyla anlam ayette gelen kıraat tercih edildiğinde “Kadınlardan birinin şaşırması durumunda, diğerinin ona hatırlatması içindir ya da ona hatırlatır.” vb. gibi anlamlar olurken Hamza’nın şart olarak okuduğu kıraat tercih edilirse anlam “Kadınlardan biri şaşırarak ya da unutacak olursa diğer kadın ona hatırlatır.” olur.

“...Ne yazan ne de şahit zarara uğratılsın...”³²⁹

Suyûrî daha sonra yukarıda aynı ayette geçen “lâ yudârra” (لَا يُضَارُّ) lafzını ele alır ve buna dair Tabersî (ö. 548/1154)’den atıfla³³⁰ iki kıraat olduğunu söyler. Zira Tabersî Ebû Ca’fer’in bu lafzı şeddetsiz “râ” harfinin sükûnuyla “lâ yudâr” (لَا يُضَارُّ) diye

³²⁵ Mâide Sûresi, 5/89. “أَوْ كِسْوَتُهُمْ”

³²⁶ Suyûrî, **Kenzü’l-İrfân**, Cilt:2, s. 122.

³²⁷ Bakara Sûresi, 2/282: “أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرْ”

³²⁸ Suyûrî, **Kenzü’l-İrfân**, Cilt:2, s. 52.

³²⁹ Bakara Sûresi, 2/282: “وَلَا يُضَارُّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ”

³³⁰ Tabersî, **Mecmau’l-Beyân**, Cilt: 2, s. 218.

okuduğunu geriye kalan kıraat imamlarının ise ayette geldiği gibi okuduklarını söyler. Ardından ayette geldiği şekle dair iki görüşün olduğunu söyler. İlk olarak bu kelimenin aslı “râ”nın “râ”ya idğâmı ve aralarının açılması olarak “lâ yudârir” (لَا يُضَارِرُ)’dir diyenlerin görüşüdür. Bu durumda manası “*Kâtip yazdığını, şâhid de şahitliğini ancak doğru bir şekilde yapsın*” olur. İkinci olarak “bu kelimenin aslının ilk “râ”nın fetha ve idğâmıyla “lâ yudârar”dır.” (لَا يُضَارَرُ) diyenlerin görüşüdür. Bu durumda ise anlam “*Kâtip ve şâhid zarar verecek bir şeye kalkışmasın*” olur. Ebû Ca’fer ise teşdîd ve “râ”nın sükûnuyla okumuştur. Burada da bir görüş vardır. Bunun vechi ise vasl ve vakf ile uygulanmasıdır.

Daha sonra Suyûrî bu iki kıraate dair görüşlerini belirtir. Bunlardan ilki Ebû Âmr’ın fâil binası ve kesre olarak okuduğu “lâ yudârir” (لَا يُضَارِرُ) kıraatidir. “Bu durumda anlam “kâtipten zarar vukû’ olmaması, icabetten, eksik ve noksan yazıp da tahrif etmekten imtina etmesi gerekir. Bu şâhid içinde böyledir. Eğer yola koyulması ve ikâmet edilmesi istendiğinde bundan geri durmasın. Ya da şahit ettiğine dair bir şeyler gizlemesin ve şahitlik ettiği kimsenin aleyhine de eksik fazla bir şeyler söylemesin.” gibi anlamlar çıkar.

Sûyûrî’nin ikinci görüşü ise ayette geldiği şekliyle geriye kalan kıraat imamlarının okuduğu mef’ul binâsında “lâ yudârâ” (لَا يُضَارَرُ) kıraatidir. Bu kıraat tercih edildiğinde ayetin anlamının “kat ettikleri mesafe ve meşakkate, görevlendirildikleri bu göreve mukâbil gerek ücretlerinin gerekse erzak teminlerinin vb. durumlarda kâtip ve şâhidin herhangi bir zarar görmemesi.” şeklinde olduğunu açıklar.

“Eğer Vasiyet edenin hataya yönelmesinden ve günaha bulaşmasından endişe duyan bir kimse, (tarafkların) aralarını düzeltmeye çalışırsa ona hiçbir günah yoktur.”³³¹

³³¹ Bakara Sûresi, 2/182: “فَمَنْ خَافَ مِنْ مُوصٍ جَنَفًا أَوْ إِثْمًا فَأَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ”

Suyûrî bu ayette geçen “mûsin” (مُوسٍ) lafzını, kıraat imamlarının bazısının evsâ filinden tahfif ile yani şeddesiz bir şekilde ayette geldiği gibi okuduklarına, Hamza, Kisâî ve Ebû Bekr’in vessâ filinin masdarı olarak “müvassın” (مُوصٍ) diye okuduklarına değinir. Suyûrî bu ayette geçen ism kelimesi için “batılın vasiyet edilmesidir. Yani haramlar gibi vasiyet edilmesi caiz olmayan şeylerdir” demiştir. Cenef kelimesi için ise “vâris olan kişiye zarar verecek şeyler ve üçüncü şahıslara artı olarak vasiyet etmesidir.” demiştir. Yine aynı şekilde vâris ve mûris’in arasını bulacak kişinin batılı hak yönünde tebdîl ve tağyîr etmesi caizdir. Aksi halde Allah’ın muradına ters ve yasak olan bir şekilde yapması caiz değildir.” diye görüş beyan eder.³³²

Suyûrî burada kıraatin anlamına yönelik pek bir açıklama getirmese de bu ayetin anlamına yönelik farklı yorumlar yapılmıştır. Meselâ ayette geçen korkudan maksadın ilkinde göre ilim, ikincisine göre ise o korkunun bizzat kendisidir. Yani ilkinde haksızlık gerçekleşmişken, ikincisinde ise gerçekleşmesinden korkulmuş olur. Yine cenef ve ism’den maksadın ise İbn Abbas’a göre “cenef hata, ism ise kasıt” olurken, Zeccâc’a göre cenef “meyletmek, ism ise günaha kastetmektir.” Ebû Süleyman Dimeşkî ise cenef kelimesini “haktan çıkmak” olarak yorumlamıştır. Aynı şekilde Mücâhid’e göre bu ayetin anlamı “Bir kimse ölmek üzere olan, vasiyetinde israf veya bir hakta kusur eden bir adamın yanında bulunursa, ona doğruyu emretsin.” olurken, Katâde’ye göre ise bu ayetin anlamı “*Kim haksız vasiyette bulunur, velisi onun vasiyetini kabul etmez ya da müslümanların lideri onu Allah’ın kitabına ya da Peygamberin sünnetine çevirirse, ona günah yoktur.*” şeklindedir.³³³

“...o iki kişinin yalan söyleyip günaha girmeleri halinde, o zaman, bu öncelikli şahitlerin zarara uğrattığı kimselerden olan başka iki adam, onların yerine geçip “Allah adına yemin ederiz ki, biz ikimizin şahitliği onların yalancılık ederek yapmış oldukları şahitlikten elbette daha gerçektir...”³³⁴

³³² Suyûrî, **Kenzü'l-İrfân**, Cilt:2, s. 92.

³³³ İbnu'l-Cevzî, **Zâdü'l-Mesîr fî 'İlmi't-Tefsîr**, Cilt:1, s.140.

³³⁴ Mâide Sûresi, 5/106-107: “الْأَوَّلَيْنِ/مُسَخَّوْ”

Öncelikle bu ayetin Kur'ânın en müşkil, hüküm ve anlamı bakımından anlaşılması zor ayetlerden biri olduğuna dair Mekkî b. Ebû Tâlib'den bir görüş nakledilmiştir. Bu yüzden ayeti daha iyi anlayabilmek için nüzûl sebebini vermeyi uygun görüyoruz. Bu ayetlerin nüzûl sebebi olarak tefsir ve hadis kaynaklarında şu olay zikredilir:

“Temîm ed-Dârî, Adî b. Bedâ ve Büdeyl b. Ebû Meryem (veya Ebû Mâriye) ticaret için birlikte Şam'a gitmişlerdi. Temîm henüz müslüman olmamıştı; (bazı kaynaklara göre kardeşi olan) Adî de hristiyan idi. Büdeyl ise müslümandı. Şam'a vardıklarında (veya –bir rivayete göre– yolda) Büdeyl hastalandı. Yanındaki eşyaların bir listesini yapıp bunları yazdığı kâğıdı yol arkadaşlarına haber vermeden kumaşların arasına yerleştirdi. Sonra onlara döndüklerinde eşyalarını ailesine teslim etmeleri için vasiyette bulundu, ardından ruhunu teslim etti. Arkadaşları döndüklerinde, eşyanın arasında yer alan altın nakışlarla bezenmiş gümüş bir kabı alıp diğerlerini ailesine teslim ettiler. Ailesi Büdeyl'in yaptığı listede bir de gümüş kap bulunduğunu görünce bunu istediler, onlar böyle bir şey teslim aldıklarını inkâr ettiler. Ailesi durumu Resûlullah'a arz etti. Bunun üzerine ilk (106.) ayet indi. Hz. Peygamber ikinci namazını müteakip onlara yemin ettirdi. Sorun bir süre çözümsüz kaldı. Sonra dava konusu gümüş kap Mekke'de bulundu. Sahiplerine kimden aldıkları soruldu, onlar da Temîm ed-Dârî ve Adî b. Bedâ'dan satın aldıklarını söylediler. Durum tekrar Resûlullah'a arz edildi. Bu defa ikinci (107.) ayet nâzil oldu. Hz. Peygamber ölünün vârislerinden iki kişiye bu konuda yemin ettirdi ve davayı kazandılar. Diğer bir rivayete göre Temîm ve Adî bu kabı 1000 dirhem'e satıp parasını bölüşmüşlerdi. Temîm müslüman olunca bu olaydan duyduğu rahatsızlık üzerine Büdeyl'in ailesine durumu açıklayıp 500 dirhemi ödedi. Onlar da Adî aleyhine dava açtılar ve ayete göre yemin edip davayı kazandılar.”³³⁵

Şimdi bu ayeti Suyûrî'nin zikrettiği kıraatler bağlamında değerlendirecek olursak şunları söyleyebiliriz:

³³⁵ Hayreddin Karaman “ve diğerleri (et al.)”, **Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2012, Cilt:2, ss.353-354; Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib Hammûş b. Muhammed el-Kaysî, **el-Hidâye ilâ Bulûğî'n-Nihâye fî 'ilmi Me'âni'l-Kur'ân ve Tefsîrihî**, Külliyyetü's-Şerîa ve'd-Dirâsâtü'l-İslâmiyye, Şarika 1429/2008, Cilt3, s. 1906.

Suyûrî bu ayette geçen “istehekka” (اِسْتَحَقَّ) fiilini Hafs’ın mâlum üzere okuduğunu söyler. “Evleyâni” lafzını da “ehekkâni” diye tesniye olarak, yani şahitlerin zarar verdiği kimselerden olan ve doğruyu söyleyen başka iki adam olarak açıklar. Ardından bu kelimenin mübtedâsı mahzûf haber, yani “hume evleyâni” (هما الأوليان) ya da “evleyâni êharâni” (الأوليان آخران) olarak haberi mahfuz mübteda olduğunu, bu ikisinden bedel, ya da “yekûmâni” (الأوليان يقومان) fiilinin zamiri olduğunu söyler. Daha sonra ise ayette geçen bu “evleyâni” lafzını Asım’ın râvisi Ebû Bekr’in ve Hamza’nın “lillezîne” (لِلَّذِينَ) nin sıfatı ya da ondan bedel olarak “evvelîne” (الأولین) diye okuduğuna değinir.³³⁶

Suyûrî burada ayetin anlamına yönelik bir değişiklik olup olmadığına dair pek bir şey açıklamamıştır. Ancak bazı tefsirlere baktığımızda farklı açıklamalar yapılmıştır. Meselâ Celâleyn tefsirinde Asım’ın râvisi Ebû Bekr’in ve Hamza’nın okuduğu kıraati kastedilerek şunlar söylenmiştir:³³⁷

“el-evlâ” lâfzı “âhârani lâfzından bedeldir”- Bir kırâatta “el-evvelîne” diye okundu. (O zaman) “ellezîne’nin sıfatıdır ya da ondan bedeldir.” Ayetin manası şöyledir; “ölüm kendisine yakınlaşmış kişi, kendi dininden, ya da sefer ve bunun gibi sebepten dolayı kendi dininden olanları bulamamışsa başka dinden iki kişiyi vasiyeti üzerine şahit kılsın ya da onlara vasiyet etsin. Sonra eğer vârisler bu iki kişi hakkında şüpheye düşerlerse ve onların bir şey alarak, ya da o şey birisine vasiyet edildi zannederek onu o şahsa vermekle hıyanetlikte bulunduklarını iddia ederlerse, her ikisine de yemin ettirilir. Eğer onların yalan attıklarına dair bir işarete rastlanırsa ve bu durumu defeden başka bir şeyi iddia ederlerse, bu sefer vârislerden ölüye en yakın olan kişi, o ikisinin yalancılığa ve kendilerinin savundukları şeyin doğruluğu üzerine yemin eder.”

Yine Zâdü’l-Mesîr tefsirinde şöyle bilgiler verilmiştir:

³³⁶ Suyûrî, **Kenzü’l-İrfân**, Cilt:2, s. 98.

³³⁷ Ebû Abdillâh Celâlüddîn Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Ensârî el-Mahallî, **Tefsîrû’l-Celâleyn**, Dâru’l-Hadis, Kâhire bty, s. 159; <http://www.islamilimleri.com/Tefsir/Tefsir/index.htm> (09.05.2019)

“Kurra, İbn Kesir’den, Hafs da Âsım’dan “te” nin ve “ha” nun fethi ile “istehakka”, evleyâni’yi de tesniye olarak okumuşlardır. Manası da: “Üzerlerine ölünün ettiği vasiyetten hak terettüp eden iki kişi” demek olur. Böylece mef’ul hazfedilmiş olur. Hamza, Ebû Bekir de Âsım’dan rivayetle tâ’nın ref’i ve hâ’nın kesri ile; “Üstühikka” ve “Lâm” ın kesri, nun’un fethi ve cemi sigasıyla “evveline” okumuşlardır. Takdiri de: “Günahı hak eden yani o haksızlığı işleyen öncekilerden” demek olur. Çünkü onlar ilk önce zikredilmişlerdir. Baksanızı yukarıda: “zeva adlin minküm” kavli, “ev aharani min ğayriküm” kavlinden önce zikredilmiştir.”³³⁸

Kısacası burada yani şâhitlik konusunda ayette geldiği şekliyle Hafs’ın okuduğu kıraat tercih edilirse anlam “vasiyetten hak terettüp eden iki kişi” olurken, Hamza, Ebû Bekir de Âsım’dan rivayetle okuduğu kıraat tercih edilirse “günahı hak eden yani o haksızlığı işleyen öncekilerden başka iki kişi” olur.

“... Ama bile bile yaptığınız yeminlerle sizi sorumlu tutar...”³³⁹

Suyûrî bu ayette geçen “akkedtüm” (عَقَّدْتُ) filini Hamza ve Kisâî’nin tahfif ile yani şeddesiz olarak “akadtüm” (عَقَّدْتُ) diye okuduğuna, İbn Âmir’in ise fâil üzere elifli bir şekilde “âkedtüm” (عَقَّدْتُ) diye okuduğuna değinir. Bunların dışında geriye kalan kıraat imamlarının ise ayette geldiği gibi şeddeli okuduğuna ve bu okuyuşların hepsinin manasının “niyet ve kasıtlı olarak sağlamlaştırdığınız yeminleriniz” olduğunu söyler. Daha sonra ise Suyûrî Taberî’nin şeddeli okuyuşu yasakladığını bunun ancak yeminin tekrarlanması hususunda şeddeli okunabileceğini ve sonuç olarak buradaki yeminin bir defa olduğunu söyler.³⁴⁰

Daha sonra Suyûrî “buna farklı yönlerden cevap vereceğim.” der ve şöyle devam eder:

“İlk olarak ta’kîd: Onu (yemini) kalb ve lisân ile yapmaktır. Eğer kişi bu ikisiyle değil de biriyle yemin ederse ta’kîd olmaz.” “İkinci olarak: Ebû Ali el-Fârisî (ö.

³³⁸ İbnu’l-Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr*, Cilt:1, s. 598; <http://www.islamilimleri.com/Tefsir/index.htm> (09.05.2019)

³³⁹ Mâide Sûresi, 5/89: “وَلَكِنْ يُوَالِحُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ”

³⁴⁰ Suyûrî, *Kenzü’l-İrfân*, Cilt:2, s. 121.

377/987) onun (şeddeli kıraatin) “bir fiilin çokça olması” şeklinde açıklar. “Çokluğa muhâtab olunca “lâ yuâhizukumu” (لَا يُؤَاحِذُكُمْ) lafzı yemin ve ta’kîdin çokluğunu gerektirir. Bu tıpkı “ve ğallekati’l-ebvâbe” (وَعَلَّكْتَ الْأَبْوَابَ) lafzındaki³⁴¹ gibidir.” Daha sonra Suyûrî şöyle devam eder: “Yine “akkede” (عَقَّدَ) fiili “da’afe” (ضَعَفَ) fiili gibidir. Burada çokluk kastedilmemiştir. Tıpkı “dâafe” (ضَاعَفَ) de ikisinden bir fiil kastedilmediği gibi.” “Üçüncü ise: Hasan b. Ali el-Mağribî “eğer bir şey üzerine tekrarlanarak yemin edilirse çoklukta fayda olduğunu” söyler. “Eğer daha sonra kişi yeminini bozarsa ona bir kez kefaret lazım olur. Bu konuda ise fukâha arasında ihtilaf vardır.”³⁴²

Bu kıraatlerin anlama yönelik değişikliklerini açıklayacak olursak şunları söyleyebiliriz:

Eğer “akkedtüm” (عَقَّدْتُ) yani kâf harfî şeddeli olarak okunursa anlamı Ebu Amr’a göre “vekkedtüm” (وَكَّدْتُ) yani “pekiştirdiğiniz yeminler” anlamında olur. Ebu Bekr ve el-Mufaddal’ın da Âsım’dan rivayetle şeddesiz ve elifsiz olarak okuduğu “akedtüm” (عَقَّدْتُ) kıraatinde ise anlam “kendinize vâcib kıldığınız yeminler” olur. İbn Âmir ise elifli olarak “âkedtüm” (عَاقَدْتُ) diye okumuştur. Bu konuda Kadı Ebû Ya’lâ “Bu şeddeli kıraat, ancak sözlü tekide müsaittir; ama şeddesizi hem kalp ile yapılan akde hem de sözle yapılan akde müsaittir.” demiştir.³⁴³ Suyûrî yine bu ayette zikredilen üç gün tutulması gereken orucun peş peşe olması gerektiğini ve bundan dolayı İbn Mes’ûd’un bu ayeti “mütetâbiât” (مُتَابِعَات) ibaresini ekleyerek okuduğunu belirtmiştir.³⁴⁴

³⁴¹ Yûsuf Sûresi, 12/23.

³⁴² Suyûrî, *Kenzü’l-İrfân*, Cilt:2, s. 121.

³⁴³ İbnu’l-Cevzî, *Zâdû’l-Mesîr*, Cilt:1, s. 578; <http://www.islamilimleri.com/Tefsir/index.htm> (11.05.2019)

³⁴⁴ Suyûrî, *Kenzü’l-İrfân*, Cilt:2, s. 123.

2.1.10. Nikâh Bölümünde Tespit Edilen Kiraatler ve Anlama Etkisi

Müfessir, “... *Bu durumların haricinde ise, iffetli bir hayat sürüp zinaya bulaşmamak şartıyla mallarınızla (mehirlerini verdiğiniz kimseleri) istemeniz size helal kılınmıştır...*” ayetinde³⁴⁵ geçen “uhille” (أَحِلَّ) meçhul fiilinin bir kiraate³⁴⁶ göre malum üzere “elif ve ha” harflerinin fethasıyla “ehelle” (أَحَلَّ) diye okunduğunu belirtmiştir.³⁴⁷ Dolayısıyla ayetin anlamı “helal kılındı.” değil de “Allah helal kıldı.” şeklinde olur.³⁴⁸

Suyûrî aynı ayette geçen “el-muhsenâtu” (الْمُحْصَنَاتُ) lafzının “sad” (ص) harfinin esresi ile³⁴⁹ “el-muhsinâtu” (الْمُحْسِنَاتُ) yani mâlum üzere okunduğunu belirtmiştir.³⁵⁰ Dolayısıyla ayetin anlamı “evli kadınlar” değil de “evlilikle namuslarını koruyan kadınlar” şeklinde bir değişikliğe uğrar.³⁵¹

Suyûrî “...*Nikâh yapıp faydalandığınız kimselere karşılık kendilerine sabit hakları olan mehirlerini teslim edin...*”³⁵² ayetinde geçen “femestemte’tum bihi minhunne” (فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً) lafzını İbn Cübeyr, Übey b. K’ab, İbn Mes’ûd ve birçok topluluğun “ilâ ecelin müsemmâ” lafzını ilave ederek yani “femestemte’tum bihi minhunne ilâ ecelin müsemmâ (فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى) diye okuduklarını³⁵³ ve bu rivayeti verdikten sonra bunun açık bir şekilde zikredilen Mut’a (nikâhı) olduğunu belirtir. Ardından bu yönde Sa’lebî’nin rivayet ettiği Cübeyr b. Ebî Sâbit “İbn Abbâs bana Übey’in kiraati üzere olan bir mushaf

³⁴⁵ Nisâ Sûresi, 4/24: “وَأَحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ”

³⁴⁶ İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr*, Cilt: 2, s. 249.

³⁴⁷ Suyûrî, *Kenzü’l-İrfân*, Cilt:2, s. 146.

³⁴⁸ Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Meâni’l-Kıraât*, Cilt:1, ss. 300-301.

³⁴⁹ İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr*, Cilt:2, s. 249.

³⁵⁰ Suyûrî, *Kenzü’l-İrfân*, Cilt:2, s. 190.

³⁵¹ Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Meâni’l-Kıraât*, Cilt:1, ss. 299-300.

³⁵² Nisâ Sûresi, 4/24: “فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً”

³⁵³ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, Cilt:8, ss. 176-179; Tabersî, *Mecmau’l-Beyân*, Cilt: 3, s. 61.

verdi ve onda “femestemte’tum bihi minhunne ilâ ecelin müsemâmâ (فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ) yazdığını gördüm” dediğini nakleder.³⁵⁴

Kısaca burada anlam ayette geldiği gibi “*Nikah yapıp faydalandığınız kimselere karşılık kendilerine sabit hakları olan mehirlerini teslim edin.*” diye değil de “*Onlardan belli bir vakte kadar nikah yapıp faydalandığınız kimselere karşılık sabit hakları olan mehirlerini kendilerine teslim edin.*” şeklinde olur.

Bu ayette geçen kıraate dair Suyûrî’nin açıklamalarını daha önce kıraate verdiği önem alt başlığında zikrettiğimiz için tekrardan vermedik. Yalnız Ehli sünnetin bu konuya dair kanaatini aşağıda zikredeceğiz dediğimiz için verebiliriz. Ehli sünnet alimlerinin kanaati şu yöndedir:

“Ehl-i sünnet âlimlerinin çoğunluğu ise bu ayetin Mut’a nikâhıyla ilgili olmadığı kanaatindedir. Onlara göre anılan ifadenin bağlamı, bilinen anlamıyla evlenmeden (dâimî nikâh) ve bunun sonucu olan mehir vecibesinden söz edildiğini göstermektedir; zira önceki ayetle bu ayetin başında evlenilmesi yasak kadınlar sayılmış, ardından bunların dışındakilerle nikâh yapılabileceği, fakat evlilik dışı ilişki kurulamayacağı belirtilmiş, daha sonra da evlilik içi ilişkinin (istimtâ’) bir sonucu olarak kadına mehirinin verilmesi istenmiş, ayrıca tarafların rızasıyla bu vecibenin miktar ve keyfiyeti üzerinde anlaşma olabileceği ifade edilmiştir. Müteakip ayette hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyenlerden söz edilmesi de ifade akışının hep kalıcı evlilikle ilgili olduğunu ortaya koymaktadır. “Ücûr” kelimesi ise Kur’an’da “mehirler” anlamında da kullanılmaktadır (en-Nisâ 4/25; el-Ahzâb 33/50). Ayetin “belirli bir vakte kadar” manasındaki ilâveyle okunuşuna gelince, bu şâz kıraat niteliğinde olup Kur’an’dan bir parça sayılmadığı gibi Kur’an’daki bir hükmü sınırlandırabilecek delil değerine de sahip değildir. Öte yandan Sünnî eserlerinde bu ayetin Mut’a nikâhı hakkında olduğu kanaatini taşıyan Tâbiîn âlimlerinden yapılan nakiller değerlendirilirken burada yasaklamadan önceki durumun söz konusu olduğu ve başka delillerle bu müsaadenin ortadan kaldırıldığı belirtilir. Kur’an’ın ancak Kur’an’la nesih

³⁵⁴ Suyûrî, *Kenzü’l-İrfân*, Cilt:2, ss. 150-151; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, Cilt:8, ss. 176-177.

edilebileceğini savunanlara göre müsaade hükmünü ortadan kaldıran delil -bazı sahâbe ve tâbiîn âlimlerinden yapılan nakillerde de görüldüğü üzere- miras, talâk ve iddet hükümlerini içeren ayetler ve özellikle Mü'minûn Sûresinin (23. sûre) 5-6. ayetleri, Kur'an'daki hükmün sünnetle neshini mümkün görenlere göre bunların yanı sıra Mut'a'yı yasaklayan hadislerdir. Ayetler arasında kurulan nesih ilişkisi Şia tarafından eleştirilirken bilhassa Mekke döneminde nâzil olduğu bilinen Mü'minûn ayetinin Medine döneminde inen Nisâ ayetini neshetmiş olamayacağına dikkat çekilmektedir.³⁵⁵

“Mü'min erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar.”³⁵⁶

Suyûrî bu ayette geçen “min” harf-i cerinin Ahfeş'e göre zâid olduğunu söyler. Bunun zayıf olduğunu ve şâz olması dışında delil olamayacağını belirtir. Ardından “bu harf-i cerin Sibeveyh'e göre teb'îd (تبعيض) yani baziyyet olarak olduğunu”³⁵⁷ söyler ve bunu doğru kabul eder. Suyûrî daha sonra şöyle devam eder: “Haram olanların çoğundan sakınmak gerekmiyor. Haram olanın avret mahallinden başka ya da kendiliğinden görünen kısımlara bakmak caizdir. Zaruri hallerde de böyledir. Aynı şekilde doktorun tedavi amaçlı ve satış işleri gibi vb. durumlarda bakılması caizdir. Yine şer'an ve örfe nikâh olduktan sonra kişinin nişanlısına bakması, yine yüze bakma sınırının olması, şehvetsiz ve şüphesiz ilk bakışta böyledir.”³⁵⁸

“...kendileriyle zıfafa girdiğiniz ...”³⁵⁹

Suyûrî bu ayette geçen “ellâtî dehaltüm bihinne” (الَّتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ) lafzının birden fazla kelimeye atfının ihtimali olduğunu söyler. Öncelikle bu lafzın (لَأَمْهَات نَسَائِكُمْ) yani “kadınlarınızın anneleri” kelimesine gittiğini söyler. Yani “kadınlarınızın anneleri size haram kılındı.” olur. İkincisi ise bu lafzın sadece “nisâiküm” (نِسَائِكُمْ) lafzına atıf

³⁵⁵ İbrahim Kâfi Dönmez, “Mut'a”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2006, Cilt:32, ss. 174-180.

³⁵⁶ Nûr Sûresi, 24/30: “قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ”

³⁵⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Cilt:13, s. 422.

³⁵⁸ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân*, Cilt:2, ss. 220-221.

³⁵⁹ Nisâ Sûresi, 4/23: “الَّتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ”

olabilme ihtimalidir. Bu böyle kabul edildiği takdirde buradaki anlam “kendileriyle zifafa girdiğiniz kadınlarınızın anneleri” olur. “Yani annelerin haram olması için kızlarıyla zifafa girme kaidesi vardır. Üçüncü ihtimal ise, bu lafzın her ikisine de atılabilir ihtimalidir. Bundan dolayı Suyûrî, sahabe bu konu da ihtilaf etmişlerdir.” demektedir.³⁶⁰ Daha sonra Suyûrî şöyle devam eder:

“İbn Abbâs, Zeyd, İbn Ömer ve İbn Zübeyr ilk ihtimale yani (الَّتِي دَخَلْتُمْ فِيهَا) lafzının (لَأُمَّهَاتِ نِسَائِكُمْ) yani “kadınlarınızın anneleri” kelimesine gittiğini söylemişler ve ayeti “ummuhâtü nisâikumullêti dehaltüm bihinne” (أُمَّهَاتِ نِسَائِكُمُ اللَّاتِي دَخَلْتُمُ فِيهِنَّ) diye okumuşlardır. Bu kıraat ise şâz bir kıraattir. Ömer ve İmran b. Hüsayn ise ikinci ihtimali yani (الَّتِي دَخَلْتُمْ فِيهَا) lafzının “nisâikum” (نِسَائِكُمْ) lafzına atfının olabileceği görüşü tercih etmişlerdir. Bu Ehl-i Beyt imamlarının büyük bir çoğunluğunun sözüdür. Bunun içindir ki kendisine mücerred bir akid yapılan kızın annesi o kişiye haram olur. Bu da doğrudur. Bu konuda Ehl-i Beyt’in rivayetleri peş peşe sıralanmıştır.”³⁶¹

Suyûrî, “...yahut erkekliği kalmamış hizmetçilerden...” ayetinde³⁶² geçen “ğayri” (غَيْرِ) lafzının cer durumunda “ettêbi’ine” (التَّابِعِينَ) lafzına sıfat olduğunu ve bu lafzın bir kıraate³⁶³ göre hal üzere fetha ile “ğayra” (غَيْرَ) şeklinde okunduğunu belirtir.³⁶⁴

Fâdıl es-Suyûrî “Ey Muhammed! İster bu (hanımların) dilediğini geri bırakır istersen de dilediğini yanında barındırırsın...” ayetinde³⁶⁵ geçen “turcî” (تُرْجِي) lafzının

³⁶⁰ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân*, Cilt:2, s. 185.

³⁶¹ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân*, Cilt:2, s. 185.

³⁶² Nûr Sûresi, 24/31: “أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولَى الْإِرَةِ مِنَ الرِّجَالِ”

³⁶³ İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr*, Cilt:2, s. 332.

³⁶⁴ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân*, Cilt:2, s. 224.

³⁶⁵ Ahzâb Sûresi, 33/51: “تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤَيِّ إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ”

hemzesiz ve hemzeli bir şekilde “türcîu” (تُرجىء) diye okunduğunu³⁶⁶ ve manalarının yine aynı olduğunu belirtmiştir.³⁶⁷

Suyûrî, “...Kadınlara zorbalıkla mirasçı olmaya kalkmak size helal değildir...” ayetinde³⁶⁸ geçen “kerhe” (كَرَهَا) lafzındaki “kef” harfinin damme üzere yani “kurhe” (كُرَهَا) diye okunduğunu³⁶⁹ zikreder ve bu kelimedeki “kef” harfinin fetha üzere okunması durumunda ayetin anlamının “Kadınlara zorla mirasçı olmanız” olacağını, dammeli bir şekilde okunması durumunda ise ayetin anlamının “Kadınların mallarına zorla mirasçı olmanız” şeklinde bir değişikliğe uğrayacağını söyler.³⁷⁰

Müfessir, “...Dört kere doğru söylediğine dair Allah’ı tanık göstermesi...” ayetinde³⁷¹ geçen “erbeu” (أَرْبَعُ) lafzındaki “ayn” (ع) harfinin bir kıraate³⁷² göre fetha ile (أَرْبَعُ) yani fiilinin mahzûf bir şekilde okunduğunu belirtmiştir.³⁷³ Zeccâc ayetin anlamına yönelik şöyle bir açıklama getirir:

“Her kim mübteda-haber üzere ref’ ile okursa ayetin anlamı “iftiraya uğrayan kişi Allah adına dört kez yemin edip şahadet eder.” olur. Bunun delili ise şu ayettir. “Kocasının yalan söylediğine dair Allah adına dört kez şahitlik getirmesi yani bu duruma dair yemin etmesi...”³⁷⁴ Her kim de nasb üzere okursa ayetin anlamı “Onlardan birinin Allah adına dört kez şahitlik edip yemin etmesi” şeklinde olur.”³⁷⁵

³⁶⁶ İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr*, Cilt:1, s. 406.

³⁶⁷ Suyûrî, *Kenzü’l-İrfân*, Cilt:2, s. 243.

³⁶⁸ Nisâ Sûresi, 4/19: “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَجِزُ لَكُمْ أَنْ تُرْفُوا النِّسَاءَ كُرْهًا”

³⁶⁹ İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr*, Cilt:2, s. 248.

³⁷⁰ Suyûrî, *Kenzü’l-İrfân*, Cilt:2, s. 287.

³⁷¹ Nûr Sûresi, 24/6: “أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ”

³⁷² İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr*, Cilt:2, s. 330.

³⁷³ Suyûrî, *Kenzü’l-İrfân*, Cilt:2, s. 295.

³⁷⁴ Nûr Sûresi, 24/8: “وَيَذَرُوا عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ”

³⁷⁵ Zeccâc, *Meâni’l-Kur’ân ve İ’râbuh*, Cilt:4, ss. 32-33.

2.1.11. Yiyecek ve İçecekler Bölümünde Tespit Edilen Kıraatler ve Anlama Etkisi

Fâdıl Mikdâd ele aldığı “Sana içki ve kumar hakkında soru soranlara şöyle cevap ver: “Onların büyük günahı ve insanlar için de yaraları vardır...” ayetinde³⁷⁶ geçen “kebîr” (كَبِيرٌ) lafzının bir kıraate³⁷⁷ göre “kesîr” (كَسِيرٌ) diye okunduğunu belirtmiştir.³⁷⁸ Dolayısıyla ayetin anlamı “Onlarda hem büyük günah...” değil de “Onlarda hem çok günah...” şeklinde olur.

2.1.12. Miras Bölümünde Tespit Edilen Kıraatler ve Anlama Etkisi

Suyûrî, “...Yemin edip ahdettiğiniz şahıslara da kendi paylarını takdim edin...” ayetinde³⁷⁹ geçen “akede” (عَقَدَ) fiilinin “âkade” (عَاقَدَ) ya da “akkede” şeklinde okunduğunu³⁸⁰ ve manalarının ise aynı olduğunu söylemiştir.³⁸¹

Müfessir, “...bir erkek veya bir kız kardeşi bulunursa...” ele aldığı bu ayette³⁸² geçen “velehu ehun ev uhtun” (وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ) lafzını Übey ve Saîd b. Mâlik’in “mine’l-ummin” (مِنْ الْأُمِّ) ibaresiyle okuduklarını³⁸³ belirtmiştir.³⁸⁴ Bu lafız ise kardeşlerden maksadın anneden olduğunu açıklıyor.³⁸⁵ Dolayısıyla bu ayetin anlamı “Kendisine varis olunmuş birisinin anneden erkek ve kız kardeşi bulunması halinde...” gibi bir değişikliğe uğrar.

³⁷⁶ Bakara Sûresi, 2/219: “يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْمِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ”

³⁷⁷ İbnu’l-Cezerî, en-Neşr, Cilt:2, s. 227.

³⁷⁸ Suyûrî, Kenzü’l-İrfân, Cilt:2, s. 307.

³⁷⁹ Nisâ Sûresi, 4/33: “وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ فَآتُوهُمْ نَفْسَهُمْ”

³⁸⁰ İbnu’l-Cezerî, en-Neşr, Cilt:2, s. 255.

³⁸¹ Suyûrî, Kenzü’l-İrfân, Cilt:2, s. 324.

³⁸² Nisâ Sûresi, 4/12: “وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ”

³⁸³ Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, Envârü’t-Tenzîl ve Esrârü’t-Te’vîl, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut 1418, Cilt:2, s. 64.

³⁸⁴ Suyûrî, Kenzü’l-İrfân, Cilt:2, s. 333.

³⁸⁵ İbnu’l-Cezerî, en-Neşr, Cilt:1, s. 28.

2.1.13. Kabahatler Bölümünde Tespit Edilen Kıraatler ve Anlama Etkisi

“... Yalnız o da kısas ile öldürmede meşru olan ölçülerin sınırını aşıp geçmesin...”³⁸⁶

Suyûrî bu ayette geçen “felâ yusrif” (فَلَا يُسْرِفُ) lafzını Hamza ve İbn Âmir’in hitâb üzere “felâ tusrif” (فَلَا تُسْرِفُ) olarak “te” harfi ile okuduğuna değinir.³⁸⁷ Böyle okunduğu takdirde buradaki hitabın kâtile ya da öldürülenin velisine olduğunu söylemiştir. Dolayısıyla anlam burada şu şekilde bir değişikliğe uğrar: “Ancak *kâtil ya da veli* kısas ile öldürme hususunda meşru olan ölçüleri aşmasın...” Suyûrî bu hitabın Hz. Peygamber için olduğu söylenmişse de bunun zayıf olduğunu belirtmiştir.

Müfessir, “...göze karşı göz, buruna karşı burun, kulağa karşılık kulak ve diş dış kısas edilir. Yaralar da kısas hükmündedir...” âyetinde³⁸⁸ geçen “ayn” (الْعَيْنُ), “enf” (الْأَنْفُ), “uzün” (الْأُذُنُ), “sin” (السِّنُّ) ve “curûh” (الْجُرُوحُ) kelimelerinin son harflerinin ötre ile okunduğunu³⁸⁹ belirtmiştir.³⁹⁰ Burada ise ayet anlam bakımından değil de gramer ve şekilsel yönden değişikliğe uğramıştır.

2.2.14. Yargılama ve Şahitlik Bölümünde Tespit Edilen Kıraatler ve Anlama Etkisi

Fâdıl es-Suyûrî, “Eğer size Fâsık biri haber getirirse, sizde bilmeden bir topluluğa zarar vermemek ve yaptığınıza pişman olmamak için o haberin doğru olup olmadığını araştırın.” ayetinde³⁹¹ geçen “fetebeyyenû” (فَتَبَيَّنُوا) lafzının “fetesebbetû”

³⁸⁶ İsrâ Sûresi, 17/33: “فَلَا يُسْرِفُ فِي الْقَتْلِ”

³⁸⁷ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân*, Cilt:2, s. 365.

³⁸⁸ Mâide Sûresi, 5/45: “وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصًا”

³⁸⁹ İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr*, Cilt:2, s. 254.

³⁹⁰ Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân*, Cilt:2, s. 371.

³⁹¹ Hucurât Sûresi, 49/6: “إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا”

(فَتَّبَتُوا) şeklinde okunduğunu³⁹² zikretmiştir.³⁹³ Aynı kıraat daha önce Cihâd bölümünde zikredilmişti. Dolayısıyla bu ayette anlam basit ve hızlı bir araştırmadan ziyade “**aceleci davranmadan, ağırdan alarak, işin aslını iyice öğrenip sabitleyin.**” şeklinde ortaya çıkar.

³⁹² İbnu'l-Cezerî, en-Neşr, Cilt:2, s. 251.

³⁹³ Suyûrî, Kenzü'l-İrfân, Cilt:2, s. 384.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

“es-Suyûrî’nin Kenzü’l-İrfân’ında Kıraatler ve Anlama Etkisi” adlı olan bu çalışmamızın sonucunda şunları söyleyebiliriz:

Elde ettiğimiz bulgular sonucunda eserin ilk cildinde otuz dokuz, ikinci cildinde ise yirmi beş ve toplamda altmış üç kıraat tespit edilmiştir. Müfessirimiz eserin ilk cildinde Temizlik bölümünde beş, Namaz bölümünde on bir, Oruç bölümünde üç, Zekât bölümünde dört, Hac bölümünde sekiz ve son olarak Cihâd bölümünde ise yedi yani toplamda otuz sekiz kıraatten yararlanmışır. Geriye kalan yirmi beş kıraat ise eserin ikinci cildinin Kazançlar bölümünde üç, Alışveriş bölümünde bir, Borç bölümünde altı, Nikâh bölümünde dokuz, Yiyecek ve İçecekler bölümünde bir, Miras bölümünde iki, Kabahatler bölümünde iki, Yargılama ve Şahitlik bölümünde bir olmak üzere toplam elli dokuz farklı ayette bir bir işlenmiştir.

Öncelikle bu çalışmamızda bazıları dışında her kıraatin ayetin anlamına yönelik bir değişiklik meydana getirmediğini ve bu kıraatlerin sadece anlam yönünden değil de hareke ve harf bağlamında da ayetin şeklini değiştirebileceğini ve gramer yönünden de bazı farklılıklar oluşturabileceğini gördük. Yine tespit edilen bu kıraatlerin kırk dokuzunun ayetin anlamına yönelik bir değişiklik meydana getirdiğini, geriye kalan on dört kıraatin ise sadece gramer ve şekilsel yönden işlendiğini, dolayısıyla kıraatlerin anlama herhangi bir etkisi olup olmadığını gözlemledik.

Suyûrî bu kıraatleri işlerken yedi, on ve on dördü kıraat tasniflerinin hepsinden yararlanmışır. Elbette ki bunların dışında Sahabilerin Kur’an’dan olmadığı halde sadece açıklama niyetiyle kendi mushaflarına aldığı kelimelerden de (müdrec) yararlanmışır.

Kıraatlerin âhâd haberlerle geldiğini ve mütevatir olmadıklarını kabul eden Fâdıl Suyûrî yalnızca Nikâh bölümünde ele aldığı Nisâ Süresi 4/24. ayete dair zikredilen ve İbn Abbas, İbn Cübeyr, Übey b. Ka’b, İbn Mes’ûd ve birçok toplumun ayete “ilâ ecelin müsemma” lafzını ekleyerek okudukları kıraatin mütevatir olmasını temenni eder.

Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi Suyûrî eserinde ele aldığı bölümlerde o konuyu ilgilendiren ayetleri bir bir ele almış ve kıraatler çerçevesinde açıklamaya çalışmışır. Tabi bunu yaparken öncelikle kendi kanaatini belirtmeyip tüm bulguları öne

sürmüştür. Görüşünü desteklemek için kimi zaman şiirlerden de istişâdda bulunmuştur. Suyûrî kanaatini belirttikten sonra verdiği hükümlere dair Hz. Peygamber'in sünnetinden ve günlük hayatta yaptığı uygulamalarından da bahsetmiştir.

Gerçekten de çalışmış olduğumuz bu tefsir, kıraatlerin fikhî kaidelere ne gibi bir etkisi olduğunu gösteren faydalı bir eserdir. Bu eserin ve eserde ele alınan kıraatlerin Kur'ân'ın anlamına yönelik ne gibi bir değişiklik meydana getirdiğini ve özellikle fikhî kaideler üzerinde ne gibi bir rolü olduğunu görmek isteyen herkes için faydalı olacağı kanaatindeyiz. Aynı zamanda Suyûrî'nin tefsir metodu ya da Suyûrî'nin bu eseriyle başka bir eser farklı yönlerden mukayese edilerek çalışılabilir.

KAYNAKÇA

Adudüddîn el-Îcî Ebü'l-Fazl Adudüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdilgaffâr el-Îcî (ö. 756/1355). **Şerhu Muhtasari'l-Müntehâ**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1424/2004.

Ali el-Kumbî. Menhecü's-Suyûrî fî âyêti'l-Ahkâm, **Risaletü'l-Kur'an**, byy, bty. ss. 43-50.

Altıkulaç Tayyar. "İbn Mücâhid", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, 1999, Cilt:20, ss. 214-215.

Ayyâşî Ebü'n-Nadr Muhammed b. Mes'ûd b. Muhammed es-Sülemî es-Semerkandî (ö. 320/932 [?]). **Tefsîru'l-Ayyâşî**, el-Mektebetü'l-İlmiyyetü'l-İslâmiyye, Tahran bty.

Beğavî Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ (ö. 516/1122). **Meâlimu't-Tenzîl fî Tefsîri'l-Kur'ân**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabi, Beyrût 1417/1997.

Beyzâvî Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el- (ö. 685/1286). **Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1418.

Birişik Abdulhamit. "Kıraat", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2002.

Birişik Abdulhamit. **Kıraat İlmi ve Tarihi**, Emin Yayınları, Bursa 2014.

Buhârî Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî (ö. 256/870). **el-Cami'u's-Sahîh**, *Kitâbu Fedâilu'l-Kur'ân*, thk. Mustafa Diyab el-Bağâ, Dâru İbni Kesîr, Beyrut 1407/1987.

Celâleddin el-Mahallî, Ebû Abdillâh Celâlüddîn Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Ensârî el-Mahallî (ö. 864/1459). **Tefsîrû'l-Celâleyn**, Dâru'l-Hadis, Kâhire bty.

Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî (ö. 393). **Sihahu'l-Lüğa**, Dâru'l-İlmi li'l-melâyîn, Beyrut 1407/1987.

Çavuşoğlu Ali Hakan. “Şehîd-i Evvel”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2010.

Dağ Mehmet. “İbn Mücahid'in Kıraat Ekollerini Yedi ile Sınırlaması: Eleştirel Bir Yaklaşım”, **Ekev Akedemi Dergisi**, Sayı:27, Bahar 2006, ss. 92-96.

Dârekutnî Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed (ö. 385/995). **es-Sünen**, Müessesetü'r-Risâle, 1424/2004.

Dönmez İbrahim Kâfi. “Mut'a”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2006.

Ebu Ala el-Kirmanî Muhammed b. Ebi'l-Mehâsin Mahmud b. Ebi'l-Feth Muhammed b. Ebî Şucâ' (ö. 563'den sonra). **Mefâtihu'l-Eğânî fî'l-Kırââti ve'l-Meânî**, Dâru İbn Hazm, Beyrut 1422/2001.

Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osmân ed-Dânî (ö. 444/1053). **Câmi'u'l-Beyân fî'l-Kırâ'âti's-Seb'**, Câmiu's-Şârika, Birleşik Arab Emirlikleri 1428/2007.

Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî (ö. 483/1090 [?]). **el-Mebsût**, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1414/1993.

Ebû Dâvûd es-Sicistânî Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk el-Ezdî (ö. 275/889). **el-Merâsîl**, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1408.

Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî (ö. 745/1344). **el-Bahru'l-Muhît**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1422/2001.

Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî. (ö. 430/1038), **Hilyetü'l-Evliyâ' ve Tabakâtü'l-Asfiyâ**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 1409.

Ebû Şâme el-Makdisî Ebü'l-Kâsım (Ebû Muhammed) Ebû Şâme Şihâbüddîn Abdurrahmân b. İsmâîl b. İbrâhîm (ö. 665/1267). **el-Mürşidü'l-Vecîz ilâ Ulûmin Teteallak bi'l-Kitâbi'l-Azîz**, thk. Tayyâr Altıkulaç, Beyrut 1395/1975, Ankara 1406/1986.

Ebu Zûr'a Abdurrahman b. Muhammed b. Zencele (ö. 403). **Hüccetü'l-Kırâât**, (thk. Saîd Efğânî), Dâru'r-Risâle, Beyrut 1402/1982.

Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî (ö. 597/1201). **Zâdü'l-Mesîr fî 'İlmi't-Tefsîr**, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1422.

Ebü'l-Kâsım Abdülkerîm b. Muhammed b. Abdilkerîm er-Râfî el-Kazvînî (ö. 505). **Fethu'l-'azîz bi Şerhi'l-Vecîz**, Dâru'l-Fikr, bty.

el-Cürcânî, Abdu'l-Kâhir el-Cürcânî, Ebû Bekr Abdülkâhir b. Abdurrahmân b. Muhammed el-Cürcânî (ö. 471/1078-79). **Derecû'd-Dürer fî Tefsîri'l-Âyi ve's-Süver**, Dâru'l-Fikr, Ürdün 1430/2009.

el-Enbârî Ebü'l-Berekât Kemâlüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Ubeydillâh el-Enbârî (ö. 577/1181). **el-İnsâf Fî Mesâilî'l-Hilâf Beyne'n-Nahvi'l-Basriyyîne ve'l-Kûfiyyîn**, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 1424/2003.

el-Ezherî Ebü'l-Velîd Zeynüddîn Hâlid b. Abdillâh b. Ebî Bekr el-Vakkâd (ö. 905/1499). **Tehzîbu'l-Lüğa**, Dâru İhyâi't-Türâsi'il-Arabî, Beyrut 2001.

Ferrâ Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Ziyâd b. Abdillâh el-Absî el-Ferrâ (ö. 207/822). **Meâni'l-Kur'ân**, Dâru'l-Misriyye, Mısır bty.

Gaylân b. Ukbe Zü'r-Rumme (ö. 117/735). **Dîvânü Zi'r-Rumme**, thk. Ahmed Hasan Sebc, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1995.

Hânsârî Muhammed Bâkır (ö. 1313/1895). **Ravdâtu'l-Cennât fî Ahvâli'l-Ulemâ ve's-Sâdât**, (thk. İsmâiliyân), byy, Kum h.ş. 1390.

İbn Âşûr Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî. (1879-1973). **et-Tahrîr ve't-Tenvîr**, Dâru't-Tûnusiyye, Tûnus 1984.

İbn Cinnî Ebü'l-Feth Osmân b. Cinnî el-Mevsilî el-Bağdâdî (ö. 392/1002). **el-Muhteseb fî Tebyîni Vücûhi Şevâzzi'l-Kırâ'ât ve'l-izâh 'anhâ** (nşr. El-vüzêrat'ül-Evkâf-el-Meclisü'l-A'lâ eş-Şuyûni'l-İslamiyye), 1420/1999.

İbn Hâleveyh Ebû Abdillâh el-Hüseyn b. Ahmed b. Hâleveyh b. Hamdân el-Hemedânî en-Nahvî el-Lugavî (ö. 370/980). **el-Hücce fî'l-Kırâ'âti's-Seb'**, Dâru's-Şurûk, Beyrut 1401.

İbn Kesîr Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî (ö. 774/1373). **Tefsîrü'l-**

Kur'âni'l-'Azîm, thk. Mustafa Seyyid Muhammed-Muhammed Seyyid Reşâd-Muhammed Fazl el-Acmêvî, Müessesese Kurtuba, el-Cîze 1412/2000.

İbn Kuteybe Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî (ö. 276/889). **Te'vîlu Müşkili'l-Kur'ân**, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye Beyrut 2007.

İbn Kuteybe Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî (ö. 276/889). **Ġarîbu'l-Kur'ân**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1398/1978.

İbn Mâce Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî (ö. 273/887). **Sünen**, Nikâh, Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Beyrut 1430/2009.

İbn Manzûr Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî (ö. 711/1311). **Lisânu'l-Arab**, Dâru Sâdr, Beyrut 1414.

İbn Mücâhid Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs b. Mücâhid et-Temîmî (ö. 324/936). **Kitâbü's-Seb'a fi'l-Kırâ'ât**, Dâru'l-Ma'rife, Mısır 1400.

İbnü'l-Cezerî Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf el-Cezerî (ö. 833/1429). **Müncidü'l-mukriîn ve mürşidü't-tâlibîn**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1420/1999.

İbnü'l-Cezerî Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf el-Cezerî (ö. 833/1429). **en-Neşr f i'l-Kırâ'âti'l- 'aşr**, Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, Beyrut bty.

İzedi Ferd Ali Ekber. Vijakihayi Tefsirü Fıkhî Kenzü'l-İrfân Fadıl Mikdâd, **İlahiyat ve Meârifu'l-İslâmî Dergisi**, 1386, Sayı:78, ss. 41-70.

Karaman Hayreddin. “ve diğerleri (et al.)”, **Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2012.

Keskin Yakup. “Beşerî Sorumluluk ve Fâzıl El-Mikdâd Es-Suyûrî el-Hillî’ye Göre Amellerin Yaratılışı”, **Kelam Araştırmaları Dergisi** 8:1, 2010, ss. 151-182.

Kılıç Hulusi. “A’şâ”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1991.

Kurtubî Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtûbî (ö. 671/1273). **el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân**, Dâru’l-Kutubi’l-Mısriyye, Kâhire 1384/1964.

Küleynî Ebû Ca’fer Muhammed b. Ya’kûb b. İshâk el-Küleynî er-Râzî (ö. 329/941). **el-Kâfi**, Dâru’l-Kutubi’l-İslamiyye, Tahran h. 1388.

Meclisî Muhammed Bâkır b. Muhammed Takî b. Maksûd Alî el-Meclisî (ö. 1110/1698-99 [?]). **Bihârü’l-Envâr**, Müessesetü’l-Vefâ, Beyrût 1403.

Mekkî b. Ebû Tâlib, Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib Hammûş b. Muhammed el-Kaysî (ö. 437/1045). **el-Hidâye ilâ Bulûğî’n-Nihâye fî ‘ilmi Me’âni’l-Kur’ân ve Tefsîrihî**, Külliyyetü’ş-Şerîa ve’d-Dirâsâtü’l-İslâmiyye, Şarika 1429/2008.

Muhammed Ali Müderris Tebrîzî (ö. 1373). **Reyhânetu’l-Edeb**, 3. Baskı, Tahran h.k. 1369.

Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Ezherî el-Herevî (ö. 370/980). **Meâni’l-Kıraât**, Merkez’il-Buhûs fî Kulliyyeti’l-Êdêb, Suûdi Arabistan 1412/1991.

Muhammed Hüseyin ez-Zehebî (1915-1977). **Et-Tefsîr ve’l-Müfessirûn**, Kâhire h.m. 1381-1962.

Nasîrüddîn-i Tûsî, Ebû Ca'fer Nasîrüddîn Muhammed b. Muhammed b. el-Hasen et-Tûsî (ö. 672/1274). **el-Envâru'l-Celâliyye**, Mecmeu'l-Buhûsi'l-İslâmiyye, Meşhed 1420.

Önder Muharrem. “Şâz Kıraatler ve İslam Hukûku Açısından Değeri”, **İslam Hukûku Araştırmaları Dergisi**, Sayı:13, 2009, ss. 163-194.

Öz Mustafa. “Usûliyye” **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2012.

Râgıb el-İsfahânî Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî (ö. V/XI. yüzyılın ilk çeyreği). **Müfredâtü Elfazi'l-Kur'ân**, Dâru'l-İlm ed-Dâru's-Şâmiyye, Dimeşk – Beyrût 1412.

Suyûrî Ebû Abdillâh Cemâlüddîn Mikdâd b. Abdillâh b. Muhammed b. el-Hüseyin es-Süyûrî el-Hillî el-Esedî (ö. 826/1423). **İrşâdü't-Tâlibîn ilâ Nehci'l-Müsterşidin**, (thk. Mehdî Recâî), Ayetullah Mürî'sî Kütüphanesi, Kum 1405.

Suyûrî Ebû Abdillâh Cemâlüddîn Mikdâd b. Abdillâh b. Muhammed b. el-Hüseyin es-Süyûrî el-Hillî el-Esedî (ö. 826/1423). **Kenzü'l-İrfân Fî Fıkhî'l-Kur'ân**, el-Mektebetü'l-Mürtedaviyye, Tahran k.ş. 1343.

Suyûrî Ebû Abdillâh Cemâlüddîn Mikdâd b. Abdillâh b. Muhammed b. el-Hüseyin es-Süyûrî el-Hillî el-Esedî (ö. 826/1423). **Tenkîhu'r-Râ'î li Muhtasarü's-Şerâyî'** (thk. Abdüllatîf el-Hüseyinî), Kum 1404.

Şen Ziya. **Şiâ'nın Kıraatlere ve Kur'ân Tarihine Bakışı**, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2012.

Şeyh Esedullah et-Tüsterî (ö. 1234/1237). **Mekâbisü'l-Envâr ve Nefâisü'l-Esrâr**, Müessesetü Âl-i Beyt, bty.

Taberî Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî (ö. 310/923). **Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân**, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1420/2000.

Tabersî Ebû Alî Emînüddîn (Emînü'l-İslâm) el-Fazl b. el-Hasen b. el-Fazl (ö. 548/1154). **Mecmau'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân**, Müessesetü'l-A'lemî, Beyrut 1415/1995.

Tahrânî Âgâ Büzürg (ö. 1937). **ez-Zeria İlâ Tesânif'îş-Şiâ**, (nşr. İsmâiliyyân), Kum h.k. 1408.

Tirmizî Ebû İlsâ Muhammed b. İlsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî (ö. 279/892). **Süneni't-Tirmizî**, Dâru'l-Ğarbu'l-İslâmî, Beyrut 1998.

Tûsî Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen b. Alî et-Tûsî (ö. 460/1067). **Tehzîbu'l-Ahkâm**, Dâru'l-Kutubi'l-İslâmiyye, Tahran 1364.

Ünal Mehmet. "Kırâat Kriterleri Bağlamında Kırâatlerin Tevâtürü Meselesi ve Şiâ'nın Buna Bakışı", **Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi**, Cilt:8, Sayı:3, Eylül-Aralık 2011 ss. 78-114.

Üzüm İlyas. "Süyûrî", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2010, Cilt:38, ss. 187-188.

Zeccâc Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl el-Bağdâdî (ö. 311/923). **Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbuh**, Âlemu'l-Kutub, Beyrut 1408/1988.

Zehebî Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî (ö. 748/1348). **Mîzânü'l-i'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl**, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1382/1963.

Zekeriyyâ el-Ensârî Ebû Yahyâ Zeynüddîn Zekeriyyâ b. Muhammed b. Ahmed es-Süneykî el-Ensârî el-Hazrecî (ö. 926/1520). **Menhecü't-Tullâb**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1417/1997.

Zemahşerî Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî (ö. 538/1144). **el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fî Vücûhi't-Te'vîl**, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1407.

Zerkeşî Ebû Abdullah Bedreddîn Muhammed b. Abdullah b. Bahadır Zerkeşî (ö. 794/1392). **el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân**, Dâru İhyâi Kutubi'l-Arabiyye, Beyrut 1376/1957.

Zürkânî Muhammed Abdu'l-'Azîm (ö. 1367/1948). **Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân**, Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, Beyrut 1415/1995.

<http://ar.lib.eshia.ir/> (11.11.2018)

<http://www.islamilimleri.com/Tefsir/Tefsir/index.htm> (09.05.2019)

<http://www.islamilimleri.com/Tefsir/index.htm> (09.05.2019)

<http://www.islamilimleri.com/Tefsir/index.htm> (11.05.2019)

<http://www.islamilimleri.com/Tefsir/Tefsir/index.htm> (30.06.2019)

EK

EK 1: Fihristin Arapçası

الصفحة	العنوان	الصفحة	العنوان
41	8. أبحاث في الحيض وأحكامه	1	مقدمة الكتاب
42	في وجوب الاعتزال وكفارة الوطئ	3	بيان في تفسير القرآن
43	بحث في عدم تواتر القراءات		* (كتاب الطهارة) *
45	9. أبحاث في نجاسة المشرک	6	1. أبحاث في الوضوء والغسل والتيمم
46	دلالة الآية على نجاستهم العينية	7	في أن الكافر مكلف بالفروع
48	نجاسة الكفار من أهل الكتاب؟	10	في المسح وأنه على بعض المسحوق
51	10. أبحاث في حرمة الخمر والميسر	12	مباحث في مسح الرجلين وقراءة « وأرجلكم » بالجر
53	نجاسة الخمر والفقاع	18	في المعنى المراد من الكبيرين
54	11. في طهارة الثوب والبدن	19	في المسح على الخفين
55	12. سنن الوضوء والغسل	24	في نواقض الوضوء
	* (كتاب الصلاة) *	27	في لزوم العلوق في التيمم
	1. في البحث	28	2. أبحاث آخر في الوضوء والغسل والتيمم
	عن الصلاة بقول مطلق		
58	1. في وجوب الصلاة	29	في حد التيمم
59	2. في المحافظة على الصلوات	32	3. أبحاث في النية
60.63	المراد بالصلاة الوسطى	34	4. في الطهارة لمس كتابة القرآن
63	3. في الاصطبار على الصلاة	35	5. في الاستنجاء
65	4. في الخضوع والخشوع	37	6. أبحاث في معنى الطهور

39	أحكام الكر والماء القليل
40	7. بحث في الماء المضاف

الصفحة	العنوان	الصفحة	العنوان
	4. في مقدمات آخر للصلاة		2. في دلائل الصلاة الخمس وأوقاتها
92	1. في نزول اللباس والساتر	66	1. في مواقيت الصلاة الخمس
94	2. أحكام الستر والساتر	67.70	جواز الجمع بين الصلاتين
96	3. في طهارة الستر والساتر	73	2. ميقات صلاة المغرب والعشاء
97.101	نجاسة الميتة ودباغها	74	إن الصلاة تكفر الخطيئة
103	4 و 5. ما يتخذ منه اللباس	74	3. في تسمية الصلاة الخمس بالتسيحات
104	6. أيضا فيما يتخذ منه اللباس	76	4. أيضا في مواقيت الصلاة
105	7. أحكام المساجد	78	5. في التعقيب
107	8. في المعنى المراد من تعميمها		3. في القبلة
	* آيات آخر تتعلق بالمساجد *	79	1. في وجه تحويل القبلة
108	1. الصلاة في المساجد	81	2. في الغرض من تحويل القبلة
109	2. مسجد الضرار ومسجد قبا	83	3. في أن الكعبة هي القبلة
110	بحث في شأن نزول الآية	88	4. لكل ملة قبلة تخصها
112	9. في نداء الصلاة وهو الأذان	89	5. عود إلى أن الكعبة هي القبلة
113	بدء الأذان والقصة في ذلك	89	6. أيضا عود إلى ذلك مع وجه التحويل
	5. في مقارنات الصلاة	90	7. في قبلة المتحير . ما بين المشرق والمغرب
115	1. قيام الصلاة . القنوت	92	8. بالكعبة قيام الناس وقوام عبادتهم
116	2 و 3. في التكبيرات . تكبيرة الاحرام		

118 4 . في القراءة

121 إن البسملة آية من كل سورة

123 في قراءة السورة

الصفحة	العنوان	الصفحة	العنوان
163	5 . وقت القضاء	124	5 . في الركوع والسجود
164	6 . تارك الصلاة مستحلاً مرتد	127	6 . في أعضاء السجدة
165	7 . الكافر مكلف بالفروع	127	7 . في أذكار الركوع والسجود
	8 . فيما عدا اليومية من الصلاة	128	8 . الجهر والاختفات
166	1 . أبحاث في صلاة الجمعة	130	9 . في الصلاة على النبي وآله
170	2 . وقت الانتشار والابتغاء من فضل الله	131	مباحث في وجوب الصلاة على النبي وآله في الصلاة
171	3 . وجوب الاعراض عن اللهو والتجارة عند النداء	139	جواز الصلاة على غير النبي
172	4 . صلاة العيد الأضحى	141	في وجوب التسليم
175	5 . صلاة الجنائز		6 . في المندوبيات
177	بحث في صلاة النبي على عبد الله بن أبي بن سلول المنافق	143	1 . القنوت واستحبابه
179	عدد التكبير في صلاة الجنائز	146	2 . رفع اليدين عند التكبيرات
181	6 . أبحاث في صلاة المسافرين	147	3 . في الخشوع في الصلاة
183	في أن التقصير عزيمة لا رخصة	148	4 . في الاستعاذة
188	7 . أبحاث في صلاة الخوف وكيفيته وأنواعه	149	5 . في صلاة الليل وميقاتها
193	8 . الصلاة بعد الاطمئنان والأمانة		7 . في أحكام متعددة تتعلق بالصلاة
194	في صلاة الجماعة	154	1 . في رد السلام في الصلاة
195	10 . الانصات في الجماعة	157	2 . النية في العبادات

256 4 . في معنى الأنفال والمستوجبين لها

الصفحة	العنوان	الصفحة	العنوان
306	بحث في معنى الحمس وأفعالهم		* (كتاب الحج) *
307	5 . الذكر عند قضاء المناسك		1 . في وجوبه
309	6 . صلاة الطواف	258	1 . أول بيت وضع للناس
311	7 . السعي بالصفاء والمروة	258	بحث في أسامي مكة المكرمة
313	8 . البدن وأحكامها	263	بحث في الاستطاعة
315	9 . عمرة الحديبية	268	2 . مباحث في مناسك الحج
316	بحث في خلاف عمر على النبي صلى الله عليه وآله في الحديبية		2 . في أفعاله وأنواعه
319	10 . أيام التشريق والتعجيل من منى	272	1 . تمام الحج والعمرة وبيان مناسكهما
	3 . في أشياء من أحكام الحج	273	بحث في وجوب العمرة كالحج
321	1 . أحكام الصيد	276	المبقيات قبل الاحرام
322	2 . كفارة الصيد بالهدي	276	مواقيت الحج والعمرة
328	3 . إحلال صيد البحر وتحريم صيد البر	287	في الإحصار والصد
330	4 . الشهر الحرام والهدي والقلائد	289	أبحاث في وجوب الهدي
331	5 . شعائر الله وحرمتها	290	أبحاث في العدول عن حج الأفراد
333	6 . تعظيم حرمت الله	292	المتعة التي نهي عنها عمر بن الخطاب
334	7 . الصد والاحداد بظلم في المسجد الحرام	296	وجوب الهدي على المتمتع
335	8 . دعاء إبراهيم لأهل مكة	300	2 . أشهر الحج ومناسكه
		303	3 . الإفاضة من عرفات إلى المشعر

الصفحة	العنوان	الصفحة	العنوان
356	4 . الفرار من الزحف	337	9 . رفع قواعد البيت
358	5 . مقاومة المسلمين عند القتال	339	10 . إراءة مناسك الحج لإبراهيم وإسماعيل
360	6 . جهاد الكفار والمنافقين		* (كتاب الجهاد) *
361	7 . قتال أهل الكتاب وأخذ الجزية منهم	1 . في وجوبه	
364	8 . أخذ الأسير بعد الاختان ثم القداء أو المن	341	1 . وجوب القتال وكونه مكتوباً
366	9 . أحكام الأسر والأسير	342	2 . الجهاد حق الجهاد
370	10 . العهد ونقضه بالنبد إلى الكفار على سواء	343	3 . حرمة الاعتداء
371	11 . كلمة الاسلام تحقن الدم وتحرم القتال	344	4 . الحرمات قصاص
373380	12 . غزوة بدر الكبرى	345	5 . القتال لتخليص المستضعفين
380	13 . السلم والمهادنة	346	6 . الغزوات والسرايا
381	14 . امتحان المهاجرات	346	7 . الجهاد اشتراء الحياة الآخرة بالحياة الدنيا
384	15 . مبايعة النساء وشروط البيعة	348	8 . تحريم التخلف عن الجهاد
	3 . أنواع آخر من الجهاد	350	9 . فضل المجاهدين على القاعدتين
386	1 . قتال أهل البغي والمراد منهم	352	10 . إنما على الضعفاء والمرضى الانصاح لا الجهاد
388	2 . إعداد القوة ورباط الخيل لسد الثغر		2 . كيفية القتال ووقته
390	3 . قتال أهل الردة	353	1 . القتال في الشهر الحرام

391 4. الجهاد مع النفس

355 2. القتال عند المسجد الحرام

356 3. قتال الأقرب فالأقرب

الصفحة	العنوان	الصفحة	العنوان
	الضمان		كتاب المكاسب
65	أحكام الضمان وشرائطه	1	البحث عن الاكتساب يقول مطلق
	الصلح	11	البحث عن أشياء يحرم التكسب بها
67	أحكام الصلح	15	في تحريم الخمر والميسر
	الوكالة	21	البحث في القرعة وأن حكمها ثابت بالكتاب والسنة والاجماع
69	أحكام الوكالة		كتاب البيع
	كتاب فيه جملة من العقود	33	أكل الأموال بالباطل
71	وجوب الوفاء بالعقد	35	الربا
73	الإجارة. الشركة	41	إيفاء الكيل
74	المضاربة	43	الاحتكار
75	الابضاع		كتاب الدين وتوابعه
76	الابذاع	45	جواز الاستدانة
78	العارية	49	استدانة الولي للمولى عليه
80	السبق والرماية	51	الاستشهاد عند المبايعه والدين
81	الشفعة	53	شرائط الشهادة
82	اللقطة	57	إنظار للعسر وإبراء ذمته
83	الغصب		الرهن
85	الاقرار	59	أحكام الرهن وشرائطه

الصفحة	العنوان	الصفحة	العنوان
209	أقسام الولاية	96	الاشهاد على الوصية
211	الرجال قوامون على النساء	101	أحكام الحجر
213	النشوز وبعث الحكمين	113	الوقف والسكنى والصدقة والهبة
	توابع النكاح	114	النذر وأحكامه
220	حفظ الفروج والحجاب	116	العهد وأحكامه
224	استيذان العبيد	118	اليمين وأحكامه
229	النكاح في الدبر	126	العقق وتوابعه
231	أحكام الرضاع		كتاب النكاح
237	فيما يتعلق بنكاح النبي وأزواجه صلى الله عليه وآله	134	أقسام النكاح
	روافع النكاح	139	في عدد الأزواج
249	الطلاق وأحكامه	145	الزواج وملك اليمين
265	الطلاق الثلاث	149	في إباحة المتعة
279	في التحليل	173	نكاح الإماء
284	الخلع والمبارات		في أسباب التحريم
288	الظهار	178	نكاح الأمهات
292	الإبلاء	180	ما يحرم بالنسب
293	اللعان	182	ما يحرم بالرضاع
297	الارتداد	184	ما يحرم بالمصاهرة
	كتاب المطاعم والمشارب	190	نكاح المحصنات
298	أصل الإباحة	193	نكاح المشتركات
300	ما يحرم على التعيين : الميتة والدم ولحم الخنزير	199	نكاح الكتانيات

لوازم النكاح

المهر والصداق والنفقة 201

الصفحة	العنوان	الصفحة	العنوان
351	حد المحارب	304	الخمر والميسر
	كتاب الجنائيات	308	في أشياء من المباحات
353	قتل النفس		كتاب الموارث
359	دية المرأة والرجل	323	ميراث النسب والولاء
369	قتل الخطاء	326	طبقات الوراث
371	القصاص	329	ميراث الأبوين
375	دية الجنين	331	ميراث الأزواج
	كتاب القضاء والشهادات	332	ميراث الكلالة
376	الحكم بغير ما أنزل الله	335	العول والتعصيب
379	حكم داود وسليمان في الغنم		كتاب الحدود
381	تحريم الرشوة	338	حد الزناء
383	وجوب الانقياد للحكم	345	حد القذف
385	الشهادة بالعدل	348	حد السرقة
387	شهادة القريب للقريب وعليه		